

ISSN: 2149-1097

İZMİR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

2

ISSN: 2149-1097

İZMİR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

2

İZMİR 2015

İZMİR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Sayı: 2, 2015

KURUCUSU VE SAHİBİ/ FOUNDER AND OWNER: Ege Üniversitesi İzmir
Araştırma ve Uygulama Merkezi Adına:
Prof. Dr. M. Akif Erdoğan

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ/ EDITOR: Prof. Dr. M. Akif Erdoğan

İDARE MERKEZİ/CORRESPONDENCE: Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 2.
Kat, Bornova, İzmir, Türkiye

YAYIN KURULU/ EDITORIAL BOARD:

Prof. Dr. Ersin Doğer, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. M. Akif Erdoğan, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Füsün Soykan, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. İnci Kuyulu Ersoy, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Hale Okçay, Ege Üniversitesi

YAYININ TÜRÜ: Ulusal, hakemli.

KISALTMASI: IAD

E-POSTA: m.akif.erdogru@ege.edu.tr aerdogru@gmail.com

FAX: 0232. 3881102

TLF: 0232. 3113937

BASIM YERİ/ PRESS: Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova, İzmir

Yazılarda ileri sürülen görüşlerden yazarı/ yazarları sorumludur.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 18679

Baskı Tarihi: 21 Aralık 2015

İÇİNDEKİLER/ CONTENTS

MAKALELER/ ARTICLES1

M. Akif Erdoğan,
Altıparmak Hacı İlyas bin Ahmed Vakfıyesi..... 1

Muhammet Güçlü,
Milli Mücadele Döneminde *İzmir'e Doğru* Gazetesi Muhabiri Muvahhid Bey'in
Akhisar-Afyon İzlenimleri (5-8 Mayıs 1920) 13

Siren Bora,
İzmir Bornova Yahudi Mezarlığı39

Yaşar Kalafat,
Anadolu Türk Mitolojisinden Yapraklar: Karşılaştırmalı Bodrum
Halk İnançları85

ÇEVİRİLER/ TRANSLATIONS117

S. Soucek, Menemen 117

F. Babinger, Tire 119

YENİ KİTAPLAR/ NEW BOOKS121

M. Akif Erdoğan, Ömer Bıyık, *T.T. 0001/1 Numaralı Fatih Mehmed Devri
Aydın İli Mufassal Defteri (Metin ve İnceleme)*, İzmir 2015, Ege Üniversitesi
İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını 121

Bornova Araştırmaları Sempozyumu, 5-6 Kasım 2014, Bildiriler,
Haz.: M. Akif Erdoğan, İzmir 2015, Ege Üniversitesi İzmir
Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını 122

M. Akif Erdoğan, Ömer Bıyık, *1481 Tarihli Tire, Birgi, Ayasuluğ ve
Alaşehir Tımar Defteri (Metin ve İnceleme), 1492 Tarihli Biga, Tarhala ve
Bergama Piyade Yoklama Defteri Parçası İle Birlikte*, İzmir 2015,
Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını 123

M. Akif Erdoğan, <i>Aydınli Mufassal Defteri (Metin ve İnceleme), Tımar ve Yaya Yoklaması Defteri Parçaları İle Birlikte</i> , İzmir 2015, Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını	124
HABERLER/ SEMPOZYUMLAR	127
Tire Araştırmaları Sempozyumu, 12-13 Mart 2015, Tire İzmir	127
Bayındır Araştırmaları Sempozyumu, 16-17 Nisan 2015, Bayındır, İzmir	130
Birgi Araştırmaları Sempozyumu, 23-24 Ekim 2015, Ödemiş, İzmir	131
Vakıflar Haftası Münasebetiyle Konferans	135
DERGİ YAYIN İLKELERİ	141

ALTIPARMAK HACI İLYAS BİN AHMED VAKFİYESİ

M. Akif Erdoğan¹

Özet

Bu çalışmada, Ankara'da Tapu ve Kadastro Arşivi'nde muhafaza edilen Altıparmak Hacı İlyas bin Ahmed'in 1649 tarihli vakfiyesinin sureti yayınlanmaktadır. Bu vakfiye İzmir şehir tarihi açısından değer taşır. Hacı İlyas, İzmir'de on yedinci yüzyılın ortalarında yaşamış zengin, hayırsever bir Müslümandır. İzmir'de Güngörmez Mahallesi ve civarında çok sayıda mülke sahip olmuştur. İzmir'de bir mescit yaptırdığı anlaşılmaktadır. Bu mescit zaman içinde ortadan kalmıştır. Bugün İzmir'de bu isimde bir mescit yoktur.

Anahtar Kelimeler: Altıparmak Hacı İlyas, İzmir, vakfiye, mescit

Abstract

The deed of trust of Altıparmak Hacı İlyas in İzmir

The one of the copies of the deed of trust of Hacı İlyas, dated 1649, was first published in Latin script in this paper. Information given in this deed is valuable from the history of İzmir point of view. Hacı İlyas, a rich Muslim man from İzmir, known as Altıparmak, declared his trust in 1649 to do Islamic activities in İzmir. His all trust estates were at the quarter of Güngörmez in İzmir. He constructed a small mosque in İzmir. In fact, his aim was to convert his small mosque to big mosque in İzmir.

Key words: Altıparmak Hacı İlyas, İzmir, deed of trust, small mosque

Altıparmak İlyas Ağa (tam künyesi: Altıparmak Hacı İlyas bin Ahmed), on yedinci yüzyıl ortalarında, İzmir'in zengin hayırsever Müslümanlarından biridir. IV. Mehmed'in sultanlığının ilk yılında, İzmir'de bulunan mal varlığının bir kısmını 'evlâdlık vakıf' olarak vakfetmiştir. İlyas ağanın kimliği üzerine yeterli bilgiye sahip değiliz. Evliya Çelebi, 1671'de İzmir'i ziyaret ettiği zaman, İzmir'de Kale Kapısı içinde bulunan bir cami ve medreseye ait kitabeyi seyahatnamesine not etmiştir.

¹ Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Bornova İzmir, aerdogru@gmail.com, m.akif.erdogru@ege.edu.tr

Bu kitabede, İzmir kadısı Hacı İlyas bin Ahmed'in 1378-79 yıllarında sözkonusu cami ve medreseyi yaptırdığı belirtilmektedir. Evliya'ya göre, bu caminin cemaat yeri de sağ taraftadır.² Bu bilgiye göre, bu İlyas Ağa ile Altıparmak İlyas ağa arasında bir bağlantı olmalıdır. Altıparmak İlyas ağanın, bu kadı ailesine mensup olduğu düşünülebilir. 1649 tarihli vakfiyenin bir sureti, gerekli olur düşüncesiyle, 1654 yılında Tapu ve Kadastro Arşivi Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde muhafaza edilen *Aydın Evkaf Defteri'nin* içine kaydedilmiştir.³ Devrin İzmir kadısı Ahmed bin Abdülkerim vakfın '*sahih*' bir vakıf olduğunu onaylamıştır. Bu Osmanlı arşiv belgesi, vakıf tarihi açısından sıradan bir belgedir, ama İzmir şehir tarihi açısından değer taşır. *Altıparmak* olarak bilinen bu zat, Ahmed isimli bir Müslümanın oğludur.⁴ Evi, İzmir'de, *şeyhülislam ve çelebi* gibi İslami ünvanlar taşıyan zengin ve nüfuzlu Müslümanların yaşadığı bir mahallede bulunmaktadır. On yedinci yüzyılın ortalarında limandan dolayı İzmir'de ticaret genişleyince, İlyas ağa, ticaretle uğraşmış, muhtemelen ailesinden de hatırı sayılır bir servet kalmıştır. İzmir'in Güngörmez Mahallesi'nde 1649 yılından önce kendi ismiyle anılan bir han inşa ettirmiştir. Bu han, elli bir adet hücre, beş adet dükkân ile iki adet odadan müteşekkildi. Merhum Prof. Münir Aktepe, Evliya Çelebi'nin Altıparmak hanını zikettiğini belirtir.⁵ 1969-70 yıllarında İzmir'de yaptığı araştırmalarda bu han hakkında bilgi elde edememiştir.⁶ Altıparmak Mescidi'nin daha sonra camiye çevrildiğini yazar.⁷ 1980'li yılların ortalarında, İzmir hanları üzerine çalışmış olan Prof. Bozkurt Ersoy da İzmir'de bu isimde bir yapının mevcut olmadığını söyler.⁸ Vakfiyeye göre, İlyas ağa, kendi hanının yakınına da bir mescit yaptırmıştır. İkiçeşmeler (şimdiki: İkiçeşmelik) mevkiinde de mülkü vardır. Asıl amacının, inşa ettirdiği mescidi ileride cami haline getirmek olduğunu söyler. Hanefi-Sünni bir zat olduğu anlaşılmaktadır. Kadı, müftü, müderris gibi şehrin ileri gelenleriyle yakın irtibat halinde olduğu görülmektedir.

² *Evliya Çelebi'nin Gözüyle İzmir ve Çevresi*, İzmir 2013, s. 29

³ Sözkonusu vakfiyenin bir nüshasının İzmir Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi'nde olduğu biliniyor (Münir Aktepe, 'İzmir Hanları ve Çarşıları Hakkında Ön Bilgi', *Tarih Dergisi*, 25, İstanbul 1971, s. 114).

⁴ Bazı matbu ve dijital yayınlarda Altıparmak İlyas ağanın babasının isminin Hemdem/Hemedem şeklinde yazılması doğru değildir. Babasının ismi Ahmed'dir.

⁵ Evliya Çelebi, Çavuşzade, Beyler, Tercüman, Muhtesip, Mehmed efendi gibi İzmir'in belli başlı hanlarını sıralarken, Altıparmak Hanını da belirtir (age., s. 37).

⁶ Münir Aktepe, agm., s. 114

⁷ Münir Aktepe, 'Osmanlı Devri İzmir Cami ve Mescidleri Hakkında Ön Bilgi II', *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 5-6, İstanbul 1971, s. 95

⁸ Bozkurt Ersoy, *İzmir Hanları*, Ankara 1991, Atatürk Kültür Merkezi yayını, s. 76

Tablo 1: İzmir’de Altıparmak İlyas Ağa Vakfına Ait Akarât

Vakfedilen gelirin cinsi	Adedi
Bahçivan evi (suyu var)	1 adet
Oda	7 adet
Saha	1 adet
Su kuyusu (birr-i mai)	1 adet
Havlı	1 adet
Dükkân	19 adet
Ev (kendi evi)	1 adet
Mahzen	1 adet
Hücre	51 adet (Altıparmak hanında)
Bahçe	2 adet (ağaçları, mahzeni ve suyu var)

Tablo 2: İzmir’de Altıparmak İlyas Ağa Vakfının Harcama Kalemleri

Görev ve masraf kalemleri	Mescid iken	Cami olursa
	Akça	Akça
imam	5	7
müezzin	1	3
kayyım	1	2
hatip	-	5
mum	1	1
yağ	1	1
hasır	1	1
meremmet	5	5
tevlîyet (Süleyman Dilaver’e)	10 + 10	10 + 10
Hacı Osman (İlyas ağanın erkek kardeşi)	10	10
Zaid (olursa)	Kendi evladına	erkek Kendi erkek evladına

VAKFİYE SURETİ

Altıparmak İlyas Ağa Vakfı⁹

Vakfiye-i ma’mulün bihası **Defterhane-i Âmirede** hıfz olunub vech-i meşruh üzere suret vermek buyruldu fi 18 Ramazan sene 64, sahh¹⁰

⁹ Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi’nde muhafaza edilen 571 numaralı Aydın Evkaf Defteri’nin 32b varağında kayıtlıdır.

¹⁰ 2 Ağustos 1654

Ma fihi mine'l-vakf ve's-şürut ale'n-nemrite'l-mebсут vakaa li-deyyi ve cera beyni yeda atıyyi hukimet bi-sıhhatihi ve lüzumihi alemen bi'l-hilaf el-cari beyne'l-eimmeti'l-eslâf hurrire el-fakirünün ileyh sübhanehu ve teala **Ahmed bin Abdülkerim el-kadı bi-medine-i İzmir** el-mahrusa afa anhüma

Ta'liat bima fihi mutabiken li's-şer'iyyü'l-mutahhar nemakahü'l-fakir **Abdülbaki el-kadı bi-medine-i İzmir** el-mahmiyye gafere lehu ve ani'l-eslâf

Mensuh ala minval-i aslihi el-mümzma el-mahtum nemakahü'l-fakir **Mustafa el-me'mur be-rü'yet-i umur-ı şer'iyye el-askeriyye** afa anhü , Mustafa Şefi' bada Mustafa (mühür)

Bismillahirrahmanirrahim

El-hamdü li'l-lezi **halake'l-insan** ve suratın fi **eyyi suratın ma şae rakbe**¹¹ sümme kadr lehu'l-erzak ve'l-acâl ala mukteziyyi hikmetihi ve'l-hafiyetihî hüvellezi yusrifu anan iktida ayade? ila fi'l-hayrat elleti yedhulü biha sahibha el-cinân sarfen li'l-yerciu anhü ma-dam hayyen ve ba'de tamam el-ecli yentefu' biha ittikaen beynen yeşhedu lehu **kavl-i Resul-ı Ekrem** sallallahu aleyhi nebiyyihî'l-muhterem **izamatü'l- İbn-i Adem inkıta' amele's-s selase sadaka-i cariyeye ve ilm-i yentefi bihi ve veled-i salih yeduvv ileyh** al-hadis¹² ed-dünya el-faniyye ve **küllü men aleyhâ fân**¹³ fe'l-akılu yuhsılu zahrü'l-ahire ta'cilen afanna ve's-salâtu ala eşref min eştille min sülale-i adena ve efdalu min usturaa? fesaha'l-beyân ve semaha'l-beyân ve ala alihi ve ashâbihî ellezine fe-iza ve amene be-hazzi a'yan ve ala min teb'ihim ila yevme'l-lezine bi-ihsân amma ba'dü fe-hâmil-i hâze'l-vesikatü'l-enika sâhibü'l-nemikiyye er-rushiyye medine-i İzmir sükkânından **Altıparmak el-Hacc İlyas bin Ahmed** nam kimesne Meclis-i şer'î-i mutahhar-ı vacibü'l-itaada vakf-ı atıyü'l-beyâna li-ecli't-tescil mütevellî nasb ve ta'yin eylediği **Süleyman Dilaver** mahzarında be-tav'-ı ikrar ve takrir-i kelâm edüb medine-i mezburede **mahkeme-i şerife** kurbünde vaki' kendi emlakından bir tarafı kıdvetü'l-ulemaî'l-izama halâ **Şeyhülislam Mustafa Efendi hazretleri** mülkü ve iki tarafı **Mustafa Çelebizâde Ahmed Çelebi** mülkü bir tarafı tarik-i amm ile mahdud olub iki bab fevkani ve üç bab tahtani odaları ve sahayı ve birr-i mai ve havlıyı ve elinde beşer bab dükkânları ve ana muttasıl bir bab arakıyyeci¹⁴ dükkânı üzerinde bir bab fevkani odayı muhtevi halâ sakin olduğum menzilimi ve yine medine-i mezburede **Kuyumcular sükunda** vaki bir taraf **Unud-oğlu** mülkü ve bir tarafı **Durak Beşe** mülkü ve bir tarafı **Kal'a kethüdası el-Hacc Mehmed Çelebi** ve bir

¹¹ Kuran-ı Kerim, İnfitar 8: 'Dilediği herhangi bir surette birleştirdi'.

¹² Hz. Muhammed şöyle buyurdu: 'insan öldüğü zaman, amelinin sevabı kesilir, ancak şu üç şeyin sevabı kesilmez: sadaka-i cariyeye, faydalı ilm, kendisine dua eden hayırlı evlat', Müslim, hadis no: 1631.

¹³ Kuran-ı Kerim, Rahman 26: 'Yeryüzündeki her canlı yok olacak'.

¹⁴ Arakıyyeci: Keçeden takke yapıp satan kişi.

tarafı tarik-i amm ile mahdud iki bab birbirine muttasıl kuyumcu dükkânı ve **Arnun-oğlu Hanı**¹⁵ kapusunda vaki' etrâf-ı selâsesi mezbur **Arnun-oğlu** emlâkı ve bir tarafı tarik-i amm ile mahudu olup bir bab mahzen-i kebiri ve **Güngörmez mahallesinde** kendüme intima ile tahdiden müstağni **Altıparmak Hanı** demekle ma'ruf kendüm bina eylediğim fevkani ve tahtani elli bir bab hücerâtı ona muttasıl beş bab dükkân ve bir bab fevkani ve tahtani odayı ve **han-ı mezbur** kurbünde müceddeden bina eylediğim **mescid-i şerifin** tahtında vaki iki bab dükkânı ve yine mahalle-i mezburede vaki' Ömer ağadan iştira eylediğim hadika ki bir tarafı tarik-i amm ve bir tarafı **Lütfullah Çelebi ibn Fazlullah Çelebi** mülkü ve iki tarafı **Ömer ağa hatunu Âlem Hatun** mülkü ile turunç ve sair eşcârı muhtevî ve müceddeden bina eylediğim iki bab mahzeni müstemil hadikayı ve yine medine-i mezbure kurbünde **İkiçeşmeler** nam mevzi'de vaki bir tarafı **Nurullah Çelebi** ve bir tarafı **Yazıcıoğlu Derviş Çelebi** mülkü ve bir tarafı **Osman Çavuş** veresesi mülkü ve bir tarafı tarik-i amm ile mahdud bir bab tahtani bağçevan evi ve şecâr-ı mütenevviayı ve maiyi havi ve cudrân-ı erbaayı¹⁶ muhtevî olup **Kethudayeri Bağçesi** demekle ma'ruf olan bir kıt'a hadikayı cümle emlâkdan ifraz edüp kendi evlâdım ve evlâdım evladı için li-zikru mislihi hazzi'l-ünsayeyn batnen bade batnin ve karnen ba'de karnin ile'l-inkıraz vakf-ı sahîh-i şer'î ve habs-i sarîh-i mer'î kıldım ve şöyle şart eyledim ki,

Ben huyutda oldukça kendim mutasarrıf olup keyfe ma-yeşa mutasarrıf olam, tebdil ve tağyiri yedimde olup, zikr olunan **han-ı mezbur kurbünde müceddeden ihdas ve bina eylediğim mescid-i şerifin** imamına emlâk-ı mezburenin gallâtından ve icaresinden beher yevm beş akça ve bir akça müezzinine ve bir akça kayyımına cümle yedişer akça vazife ile bir salih ve dindar ve a'lemi bi'l-beyyine adem imam ola, ezan ve kayyımlığı vazifesin huyutda oldukça akarımdan beher mah eda ve teslim edem **Allahu teala tevfik ederse mescid-i mezburu kable'l-fevt cami etmek müyesser olursa** beher yevm yedişer imamına ve beş akça hatibine ve üçer akça müezzinine ikişer akça kayyımına ta'yin olunub ve mescid-i mezburenin bir akça mumuna ve cami olursa birer akça mumuna ve birer akça yağına ve birer akça dahi hasırına olup ve beher yevm evkâf-ı mezburenin meremmeti için beşer akça ve ziyade harcı lazım geldikde izn-i hâkimü'l-vakt ile ola bu cümleyi kendim huyutda oldukça akarımdan kendüm eda edem, vefatımdan sonra mezbur **Süleyman** huyutda olursa bu cümlelerin üzerine mütevellî olup tevliyeti mukabelesinde beher yevm onar akça ve bundan gayrı yine onar akçaya dahi mutasarrıf ola mürtezikanın cümlesi tayin olunan vazifelerin aldıktan sonra maadanın cümlesin zikr olunduğu üzere mütevellî evlâdıma teslim ede ve mezbur Süleyman huyutda olmaz ise evlad-I zükurundan batnen bade

¹⁵ İzmir hanlarıyla ilgili modern çalışmalarda bu hanın ismi geçmez.

¹⁶ Dört tarafı duvarla çevrili.

batnin tevliyyete kadir kimesne mütevellî olup vazife-i mezbureye mutasarrıf ola, eger mezbur Süleymanın evlad-ı zükuru münkariz olursa sair evladımndan batnen bade batnin aslahı ve anlar münkariz olursa akrabamdan bir salih ve mütedeyyin adem mütevellî ola, ve yevmî onar akça dahi **el-Hacc Osman** huyutda olursa onar akça verile vefatından sonra evlad-ı evlad ve evladı batnen bade batnin mutasarrıf ola, ve benim münkariz olursa cümle emlâk-ı mezburenin icarâtı ve gallâtını karındaşım mezburun evlâdı neslen bade neslin ile'l-inkıraz tafsilî sabık üzere mutasarrıf olalar eger karındaşım-ı mezburun evlâdı mukaddem münkariz olursa zıkr olunan akçayı dahi kendi evlâdım vech-i muharrer üzere mutasarrıf olalar el-yazu billah mezkurun cümlesi münkariz olursa emlâk-ı mezburenin cümlesi **meşrutıyyet üzere** mütevellî zabt ve tasarruf edüb hasıl ola, cümle icarât ve gallesin cem'-i mezburun imam ve müezzini ve sair levâzımına berây-ı hükm-i şer'î ile her birine tahamüllerine göre tevzi' olunub mütevellîsi yedinden vazifeleri verilüb ve sair levâzımına harç ve sarf oluna deyüp emlak-ı mezbureyi fâriğâğü's-şuğl ve'l-iştigâl vâkıf-ı mezbur mütevellî-i merkuma teslim ol dahi teslim ve kabz ü kabül ve sair mütevellîler gibi **vakfiyyet üzere** zabt ve tasarruf eylediğinde mütevellî-i mezbur dahi vakıf-ı merkumun vech-i meşruh üzere carî olan ikrârın bi'l muvacehe tasdik ve bi'l-müşafehe tahkik edüb umur-ı vakf ve tescil tamam olduktan sonra vâkıf-ı merkum inan-ı kıyl ü kalı semt-i ahire masruf ve zimam-ı cidalı nehc-i ahire ma'tuf kılub vakf-ı mezbur ve şart-ı mezkur imam-ı azam ve hümmam-ı efham pişva-yı küll ve rehnüma- sübulü'l-misadü's-sadât, mesned-i saadet, sırrac-ı allame, kâşifü'l-gumme, hazret-i **Ebu Hanife Nu'man bin Sabit el-Kufi**-i Cevzî-i bi'l-hayr ve Kufi-i rey-i şerif ve kavli- münifleri üzere lüzümü mün'adim olup **yine evvelki gibi mülküne ilhak ederim** deyü vakf-ı mezburdan rücu' ve mukaddemâ nizaa şüru' edecek mütevellî-i mezbur Süleyman bi'l-mukabele muhasama ve mücadele edüp egerçe **imam-ı azam Ebu Hanife hazretleri** katında lüzum münadim ise lakin imameyn-i hümmameyn şemseyni mu'tebereyn **Ebi Yusuf bin Ya'kub imam-ı sani** ve **imam-ı salis-i bi-sani Muhammed bin Hasan eş-Şeybanî** katlarında tescil-i şer'î ve teslim-i ile'l-mütevellî olıcak vâkıf lüzum ve lâzibdir deyüb imameyn-i müşarünileyhüma kavli şerifleri üzere vakf-ı meburun lüzumuna hükm taleb ederim deyü reddin imtina edüb mevki'-i ala haze'l-kitab hazretleri huzur-ı şeriflerinden hükm-i şer'î kavim talibân ve ragibân olduklarında hâkim-i müşarünileyh canibeynin deliline nazar edüb canib-i vakfi evla görüb evvelâ sıhhat-ı vakfiyyete ve saniyen lüzumuna hükm edüp mahkumün bih olmağla mecma'-ı aleyh olup minbad nakz ve nakzına muhal ve tağyir ve tebdiline imkân-ı müctemî'l- ihtimal oldu vakfen, sahihen, şer'iyyen, sarihen, mer'iyyen ba'dema **femen beddelehu ba'de ma semiahu fe innema ismühu allellezine yubeddiluneh innellahe semiun aliym**¹⁷ cera zalike gur-re-i

¹⁷ Kuran-ı Kerim, Bakara 181. 'kim bunu işittikten sonra onu değiştirirse kuşkusuz bunun günahı onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz ki Allah işitendir, bilendir'.

şehr-i Cemaziyelahir li-sene tis'a ve hamsîn ve elf¹⁸ min hicret-i men lehül' izz ve'ş-şeref

Şuhudül-hal

A'lemü'l-ulemâi'l-izâm **Mustafa Efendi ibn Derviş Mehmed el-müfti halâ**

Fahrül-kudât **Mehmed Efendi ibn Abdülkerim**

Zahrü'l-akrân **Es-seyyid Mehmed Efendi ibn Mahmud çavuş**

Umdetü'l-kudât **Abdullah Efendi ibn Sadık Efendi**

Fahrü'l-müderrisîni'l-kirâm **Mehmed Efendi ibn Ahmed Efendi**

Kâtibü'l-hurûf **Mehmed bin el-Hacc Mehmed eş-şehir be-Papuçcu-zâde**

Hamza Efendi ibn Ali el-hatib

Hüseyin Başa ibn Hasan

İbrahim Çelebi ibn Mehmed

Yusuf Çelebi ibn Mehmed

El-Hacc Osman ibn Ahmed

Ali Paşa ibn Abdullah

Usta Mehmed bin Mustafa

Mehmed Çelebi ibn El-Hacc Nuh

Hasan Çelebi ibn el-Hacı Ali

Abdülğani ibn Hüsameddin

Muslihüddin ibn Hasan Dede

Fahrü'l-akrân **Mustafa Ağa ibn Abdullah**

Umdetü'l-müderrisînü'l-kirâm **Mustafa efendi ibn Yusuf çavuş**

Mefhârü'l-müderrisîn **Hüseyin efendi biraderi o**

Fahrü's-sadât **es-Seyyid Ali efendi ibn Mehmed Çavuş**

Abdülkerim Efendi ibn Sadık efendi el-merhûm

Mustafa Çelebi ibnü'l-merhum Pir Ali Efendi

Ahmed Çelebi birader-i o

Mehmed Çelebi ibn Abdülkadir

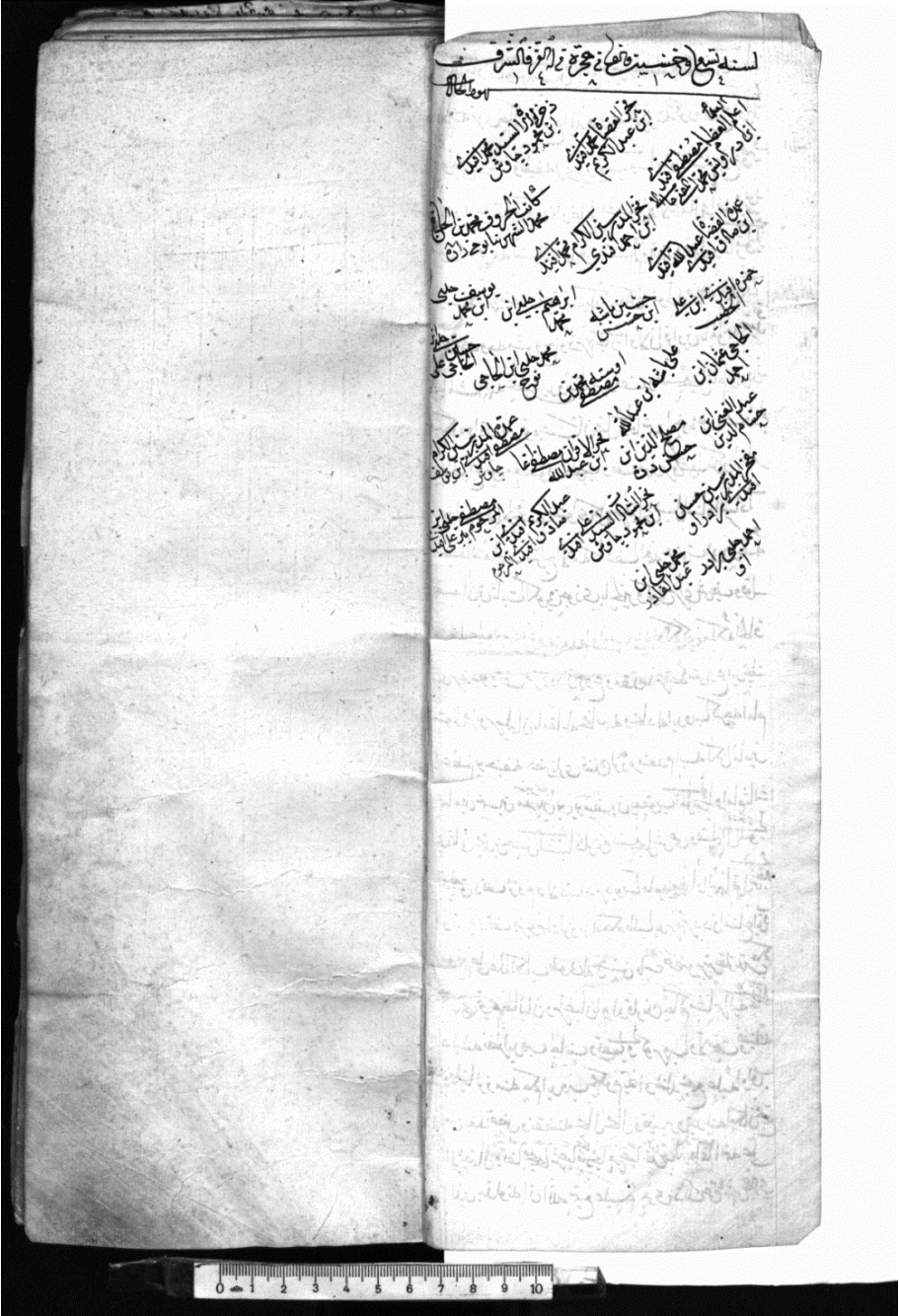
¹⁸ Haziran 1649

وتعلمي وظيفه سن جيونن اولديقه عصار مدن بهرماه اداين
 ايدن الله عسقا توفيق ايدرسنه مسجد مزبوري بيل انه من جامع اغان
 ميتلر اولورسنه بهر يور ميليشر ماسنه و بيل قجه خطينه و اوچين الله
 مؤذنه ق ايجيه نينه قيسين اولوب و منجه مزبورده ملك حايون
 ليقه مومنه و جامع اولورسه ريليقه مومنه و بريليقه باغنه و
 بيلقده حصر نيلا اولوب و بهر يور و اغان مزبورده مرتبي ليجون بيلق
 و زياده و غيرجي لادم كلورديكن اذن جاكارلوق سايله وله بوجمله في
 كندم جيونن اولديقه عصار مدن كندم ادا ايدم و فائلك سكره
 مزبور سيلماني جيونن اولورسه بوجمله نك اولورسه ميو اولين
 توفيق مقابله سنن بهر يور و اولور بيلق و بوندن غير مومنه اولور بيلق
 دحي حصر ق اولورده مرتز قتل جمله قيسين اولنان وظيفه رزن الدقان
 سكره ماء عذائلك جمله سنن ذكر اولور و حيا و اولور بيلق و اولور بيلق
 و مزبور سيلماني جيونده اولماز ايسه اولور بيلق و كندم نون سلطان ايد
 بيلق تولىته قادر كسته شيو اولوب وظيفه مزبورده موهن اولور
 اكر مزبور سيلماني اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 بيلقا بعد بيلق اصلي و انار مشغول اولورسه اقرا مدين برصالح و تيد
 ادم شيو اولور بيلق و اولور بيلق دحي رادم الحاي عثمان جيونده اولور
 اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 مشغول اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 اوغلاحي مرتب ايدم مزبور اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 ساق اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 ذكر اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 العيب ادا الله مدم و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 جمله شش و طيب اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق

جهله چارات و علمه من جامع مزبور اولور بيلق و اولور بيلق
 لوانده كراي جاكارلوق الشرح ايله هر بيلقده مختلار كره كونه و اولور
 متولين بيلق وظيفه لرو و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 ديوب امللك مزبور فارغ الشغل اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 متولى مرقومه تسليم اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 و قيت اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 مرقومك وجه مشرووح اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 و بالمشائمه تحقيه ايدم مرقومك و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 سكره و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 حيدلى بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 اعظم و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 مسند الشهادت سراج الامه كاشف القمده حضرت ابو حنيفه
 هسان بن ثابت الكوفي جوزي بالخيار و كوفي ابي شريف و غير
 مينقلر اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 ايدم مزبور و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 متولى مزبور سيلماني بالمقابله خاتمه و بيلق ايله اولور بيلق كره ايدم
 اعظم ابو حنيفه حضرت ناري قنن زور و مقدم ايسه لكن انا ايد
 هما مين شش مشغول مزبور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 في ثاني محمد بن حسين الشيباني قنن رستخيل شمسى و شمسى ايدم
 اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 مشغول مزبور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 موقه على ملك الكتاب طوبى ليله حنين باب حضور مزبور بيلق و اولور بيلق
 شمسى قويم طالبان و لرغمان اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 دليلنه نظر ايدم جانب و قيسيه و كور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 و نانيا رومنم ايدم بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 من بعد قيس و نقضه حال حال و قيسين و قيسين و قيسين و قيسين و قيسين
 الاجتماع و قيسين و قيسين و قيسين و قيسين و قيسين و قيسين و قيسين
 الذين بيلق انه ان الله شمس عليم مزبور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق
 و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق و اولور بيلق

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE İZMİR'E DOĞRU GAZETESİ MUHAHHİD BEY'İN AKHİSAR- AFYON İZLENİMLERİ (5-8 Mayıs 1920)

Muhammet Güçlü*

Özet

İzmir'in tanınmış eğitimcilerinden Mustafa Necati Bey ile H. Vasıf Bey işgalden sonra Balıkesir'de buluşarak 16 Kasım 1919 tarihinde İzmir'e Doğru adlı bir gazete çıkardılar. Gazetede Vasıf Bey genelde İzmir, Mustafa Necati Bey ise milli konular üzerine yazılar yazdı.

Muvahhid Bey, okuyuculara bilgi aktarmak üzere 1920 yılının Mayıs ayı başında Batı Anadolu'da bir yolculuğa çıktı. Yolculuk sırasında Akhisar, Göl Marmara, Salihli, Alaşehir ve Uşak'tan geçmiştir. Bu kasabalar arasında Göl Marmara, Alaşehir ve Uşak'ın idari, nüfus, sosyal-ekonomik, eğitim ve Kuva-yı Milliye'ye bakışları hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Muhabirin notlarında Alaşehir'den sonra bir istasyonda gördüğü meyan kökü hakkında da doyurucu bilgi bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, İzmir'e Doğru Gazetesi, Muvahhit Bey, Göl Marmara, Alaşehir, Uşak

THE IMPRESSIONS OF MUVAHHİD BEY REPORTER OF "NEWSPAPER TO İZMİR" FOR AKHİSAR-AFYON DURING THE PERIOD OF NATIONAL STRUGGLE (MAY 5-8, 1920)

Abstract

After the occupation, Mustafa Necati Bey who was well known educationalist of İzmir and H. Vasıf Bey met at Balıkesir and published a newspaper entitled "The Newspaper To İzmir" in November 16, 1919. In generally, H. Vasıf Bey has written about İzmir, Mustafa Necati Bey has written about national subjects.

To narrate information to readers Muvahhid Bey went on a journey at the west Anatolia in the beginning of May 1920. During the journey he has passed from Akhisar, Göl Marmara, Salihli, Alaşehir and Uşak. He has given detailed information related to governmental, population, social-economic, educational and the viewpoint for the national forces (Kuva-yı Milliye) for Göl Marmara, Alaşehir and Uşak from

those towns. In the notes of the reporter, also there was a satisfactory information about licorice root at a station after Alaşehir.

Keywords: National Struggle, The Newspaper To İzmir, Muvahhit Bey, Göl Marmara, Alaşehir, Uşak

Giriş: İzmir'e Doğru Gazetesinin Yayınlanması

İzmir'de II. Meşrutiyet sonrası kurulan Donanma ve Milli Müdafaa Cemiyetleri 8 Şubat 1919 tarihinde İttihatçı savıyla kapatıldı, bütün para ve mallarına el konuldu.¹⁹ İzmir'in işgaliyle beraber ise *Hilal-i Ahmer* dışında bütün Türk cemiyetleri kapatılmıştır.²⁰ Söz konusu cemiyetlerde çalışan ve milli faaliyetlerde bulunan aydınlar şehirden ayrılmak zorunda kalmıştır. Çünkü bunlar Rumlar ile Damat Ferit Paşa hükümetinin atadığı mülki ve askeri idareciler tarafından mimlenmişlerdi. Bu aydınlar arasında Türk Ocağı'nın idare heyetinde yer alan H. (Hüseyin) Vasıf (Çınar) Bey, Mustafa Necati Bey, Haydar Rüştü (Öktem) Bey'i (diğerleri Ragıp Nurettin, Dr. Hacı Hasanzade Ethem) sayabiliriz.²¹ Bunlardan H. Vasıf Bey Türk Ocağı'nın müdür ve Murahhas-ı mesul olmasından²² dolayı İzmir Tiyatrosu'nda Ocağın yaptığı kapalı mitingde (13 Mart 1919) bir nutuk vermişti. Mustafa Necati Bey ise *Redd-i İlhak Cemiyeti* imzası taşıyan beyannameyi yazarlar arasında (diğerleri Moralızade Halit ile Ragıp Nurettin) bulunuyordu.²³ Ayrıca 17 Mart 1919 tarihinde Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti, Milli Kütüphanesi'nin sinemasında Ege'nin bütün müftü ve belediye reisleriyle her kazadan iki ve livalardan üç delegenin katılımıyla büyük bir kongre topladı. Kongrede ilk sözü Türk Ocağı temsilcisi Vasıf (Çınar) Bey aldı. Genç hatip ateşli sözleriyle kongre üyelerini heyecanlandırdı. Vasıf Bey'in konuşması beğenildi, fakat Hürriyet ve İtilaf Fırka'sının saldırısına uğradı.²⁴ Yaşar Aksoy, H. Vasıf Bey'i Maşatlık Mitingi'nde konuşursa da olayların içinde yer alan Eczacıbaşı Süleyman Ferit Bey²⁵, Haydar

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kampus/Antalya

¹⁹ Celal Bayar, *Ben De Yazdım*, C. 5, İstanbul, 1997, Sabah Kitapları 52, s. 85.

²⁰ Yaşar Aksoy, *Bir Kent Bir İnsan*, İstanbul, 1986, s. 170.

²¹ Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları*, Haz. Zeki Arıkan, Ankara, 1991, s. 59.

²² Tülay Alim Baran, *Vasıf Çınar ve İzmir'e Doğru Gazetesi Yazıları*, İstanbul, 2001, s. 12.

²³ Haydar Rüştü Öktem, age. , s. 60, 67; İzmir'de ailesinin yanında bulunan Albay Kazım (Özalp) Bey, işgalden bir gün önce (14 Mayıs) Park Kiraathanesi, Hükümet Meydanı ve Lise binasında yapılan toplantıya Mustafa Necati Bey, Haydar Rüştü Bey, Anadolu gazetesi yazarlarından Reşat Bey, Gagıp Nurettin Bey ve Moralızade Halit Bey'in katıldığını, bunlar hazır olduğu halde Redd-i İlhak Heyeti imzalı bir beyanname yazıldığını ve Haydar Rüştü Bey'in Anadolu matbaasında basılarak dağıtıldığını belirtir. Kazım Özalp, *Milli Mücadele 1919-1922*, C. I, Ankara, 1988, 3. bs. , s. 4-6.

²⁴ Celal Bayar, *Ben De Yazdım*, C. 5, s. 145-146.

²⁵ Yaşar Aksoy, age. , s. 158-161.

Rüştü Bey ve daha da önemlisi Vasıf Bey işgal sırasında İzmir'de olmadığını söyleyerek bu bilgiyi doğrulamamaktadır.

Anadolu gazetesi sahibi Haydar Rüştü Bey işgalden sonra üç ay İzmir'de tebdili kıyafet saklandıktan²⁶ sonra Akhisar, İstanbul, Bursa, Ankara üzerinden Antalya'ya gelmiştir.²⁷ Yunus Nadi'nin etkisiyle olmalı 19 Kanun-u evvel 1920 tarihinde gazetesini Antalya'da Anadolu adıyla yayınlamaya başlamıştır.²⁸ Diğer isimlerden H. Vasıf Bey işgalden önce²⁹ Mustafa Necati Bey ise işgalden beş gün sonra İzmir'den ayrılmıştır.³⁰ Mahmut Celal (Bayar) Bey'e göre Türk Ocakçı arkadaşlara (Necati, Vasıf) ilaveten Albay Kazım Bey (61. Tümen Komutanı) ile Albay Bekir Sami Bey'in (XVII. Kolordu Komutan vekili) yolları 21 Mayıs'ta Bandırma'da keşişti. Buradan Balıkesir'e hareket ettiler.³¹ H. Vasıf Bey'in Redd-i İlhak Cemiyeti Müfettişi olarak faaliyete başlaması uygun görüldü. Albay Kazım Bey Kuva-yı Milliye'nin gayesini anlatmak amacıyla Mustafa Necati Bey'in idaresinde, Vasıf Bey ile kardeşi Esat Bey tarafından Balıkesir'de İzmir'e Doğru gazetesinin 16 Kasım 1919 tarihinde çıkarıldığını belirtir.³² O günün ifadesiyle Balıkesir Kuva-yı Milliye karargahında daire-i mahsusasında İzmir'e Doğru adıyla 16 Teşrin-i sani 1919 tarihinde çıkmaya başlayan gazete "amal-i milliyeyi müdafaa edecek yazılar" kabul edecektir. Haftada iki defa çıkan gazetenin Müdür-i Mes'ulü H. Vasıf Bey olarak gözükmektedir.³³ Ayrıca H. Vasıf Bey'in Balıkesir'e geldikten sonra Numune Mektebi Türkçe öğretmenliğine atandığını anlıyoruz. İzmir'e Doğru gazetesinin ilk sayısında yer alan "Tayin" başlıklı haberde Sultani Mektebi'nin gündüzlü hale dönüştürüldüğü belirtilmekte ve "Mezkez-i Liva Numune Mektebi Türkçe Muallimi Hüseyin Vasıf Efendi terfien Sultani kısım-ı İbtidai muallimliğine tayin kılınmıştır" denilmektedir.³⁴ Kendisi de eski bir maarifçi olmasından dolayı H. Vasıf Bey'in gazete sayfalarında eğitim sorunları ile öğretmen atamalarına sıkça yer verdiğini görüyoruz.

²⁶ Haydar Rüştü Öktem, age. , s. 58.

²⁷ Muhammet Güçlü, "Antalya'da Yerel Basının İlk Temsilcisi: Antalya'da Anadolu Gazetesi (19 Aralık 1920-12 Eylül 1922)" *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 25, 2012-Güz, s. 36-38.

²⁸ Antalya'da Anadolu, 19 Kanun-u evvel 1336; Muhammet Güçlü, agm. , s. 38-42.

²⁹ *İzmir'e Doğru*, Yay. Haz. Oktay Gökdemir, İzmir, 2010, İBB. Kent Kitaplığı Dizisi: 64, s. 162.

³⁰ Haydar Rüştü Öktem, age. , s. 77.

³¹ Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C.6, İstanbul, 1997, Sabah Kitapları 52, s. 112-113. Bandırma karşılaşmasından sonra İstanbul'a giden Mustafa Necati Bey yoluna devam etmiş olmalıdır. Çünkü bir başka görüşe göre Mustafa Necati Bey Dahiliye Nezareti tarafından Balıkesir Mutasarrıf yardımcılığına atandığı için Balıkesir'e gelmiştir. *İzmir'e Doğru*, s. 9.

³² Kazım Özalp, age. , s. 9, 71.

³³ *İzmir'e Doğru*, s. 7-13.

³⁴ *İzmir'e Doğru*, s. 16. H. Vasıf Bey'in kendi ifadesine göre İzmir'de Mustafa Necati Bey ile beraber kurdukları Özel Şark Mektebi İdadisi'nde Tarih Öğretmeni olarak çalışmıştır. *İzmir'e Doğru*, s. 160-162.

İzmir'e Doğru gazetesinin yayınlanmasından üç gün sonra toplanan (19. 11. 1919) ve üç gün devam eden Balıkesir Kuva-yı Milliyesi'nin kongresinde Heyet-i Temsiliye ile muhabere edilerek Redd-i İlhak adı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olarak değiştirildi. H. Vasıf Bey'in adı kongre sonunda oluşturulan Heyeti Merkeziye azaları arasında geçmektedir.³⁵ Bundan sonra H. Vasıf Bey'i Belediye Meydanı'nda İzmir (28 Kasım 1919) ve İstanbul (18 Mart 1920) için yapılan mitinglerde Heyet-i merkeziye azası olarak ateşli konuşmalar yaparken görüyoruz. Ayrıca o İzmir Şimal Mıntıkası Heyet-i Umumiye toplantısında (10 Mart 1920) yer almış ve Heyet-i merkeziye adına üç aylık faaliyet hakkında bilgi vermiştir.³⁶ İzmir'e Doğru gazetesinin 18 ve 19 nolu nüshasında (14, 17 Ocak 1920) Nazar-ı Dikkate denilen duyuruda "Mektep-i Hukuk mezunlarından gazetemiz Ser Muharriri Mustafa Necati ve Tahrir Müdürü Mehmet Esat Bey'ler Hükümet Caddesi'nde küşat ettikleri yazıhanede İcra-yı Vekâlete başlamışlardır. Bilumum mahkemede dava kabul ve devair-i resmide iş takip ederler" denilmektedir. 21 Ocak 1920 tarihinde yayınlanan 20 nolu nüshadan itibaren de Sahib-i İmtiyaz ve Müdür-i mesul olarak H. Vasıf Bey gözükmektedir.³⁷ Bu ifadeden İzmir'e Doğru gazetesinin H. Vasıf Bey'in olduğunu anlıyoruz. Bundan sonrada gazetede Dava Vekilleri Mustafa Necati (Ser Muharrir) ve Mehmet Esat (Tahrir Müdürü) Bey'lerin ilanları çıkmaya devam etmektedir. Bir süre Avukatlık ve sermuharrirliği beraber götürdükten sonra Ankara'da açılacak Milli Meclis için yapılan seçimlerde Saruhan Mebusu seçildi. 18 Nisan 1920 tarihli İzmir'e Doğru gazetesinden öğrendiğimize göre Sermuharrir Mustafa Necati Bey Meclis-i Milli için yapılan seçimde Saruhan Sancağı'ndan Mebus seçilmiştir. Bu yüzden 28 Nisan Perşembe günü kalkacak tren ile Ankara'ya gitmek üzere Balıkesir'den ayrılacaktır.³⁸ İstanbul'un işgalinden sonra Balıkesir-Ankara bağlantısının tren ile Akhisar, oradan araba ile Salihli ve yeniden tren ile Afyon üzerinden Ankara olduğunu belirtmekte yarar vardır. Örneğin 5 Mayıs 1920 tarihli İzmir'e Doğru gazetesinden Büyük Millet Meclisi üyeliklerine seçilen Heyet-i Merkeziye azasından Müftüzade Abdulgafur Efendi ile Ses gazetesi sahibi Çantayzade Basri Bey'in Akhisar ve Salihli yoluyla Ankara'ya ulaşmak üzere hareket ettiğini öğreniyoruz.³⁹ Muvahhid Bey'in de aynı yol güzergâhından aynı ulaşım araçlarıyla aynı tarihlerde Afyon'a kadar gittiğini mektuplarından anlıyoruz.

Balıkesir'de yayınlanan İzmir'e Doğru gazetesinin son sayısı olan 74 nolu nüsha 27 Haziran 1920 tarihine yayınlanmıştır. Son nüshada da Sahib-i İmtiyaz ve

³⁵ Kazım Özalp, age., s. 75.

³⁶ *İzmir'e Doğru*, s. 31-33, 209-210, 217-219.

³⁷ *İzmir'e Doğru*, s. 102, 109, 114.

³⁸ *İzmir'e Doğru*, s. 264, 278.

³⁹ *İzmir'e Doğru*, s. 286.

Müdür-ü mesul olarak H. Vasıf Bey yazılıdır.⁴⁰ H. Vasıf Bey gazetede İzmir işgali ve buna bağlı gelişen olaylar hakkında makale yazmayı tercih etmiştir. Bunlardan bir kaç "İzmir Türk'tür" (7 Ocak 1336), "İzmir'siz Anadolu Yaşayamaz" (4 Nisan 1336), "15 Mayıs" (16 Mayıs 1336) adlı makaleleridir. Mustafa Necati Bey ise İzmir'e Doğru gazetesinde "Asya'da Hakimiyet ve Hak Mücadeleleri" (20 Aralık 1919), "Anadolu İnkılabı" (24 Ocak 1920), "Anadolu'nun Sesi" (21 Mart 1920) gibi milli dava üzerine yirmiden fazla makale yazmış olup bunlar içinde belki de en önemlisi Anadolu İnkılabı adlı yazısıdır. Ayrıca Mustafa Necati Bey'in Oktay Gökdemir'in ifadesiyle hemen hemen bütün yazılarında İzmir'e değindiğini vurgulamak gerekir.⁴¹ Balıkesir'in işgali üzerine İzmir'e Doğru gazetesi yayınına son verdi ve H. Vasıf Bey'e Ankara yolu gözüktü. Nail Morali hatıratında Antalya'dan Ankara'ya giderken (1920 yılının son ayları) Vasıf Bey ile Mustafa Necati Bey'i Eskişehir'de Çerkez Ethem ile tanışıklıklarından ötürür terk edilmiş olarak gördüğünü, durumları hakkında Ankara'ya ulaştığında Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'e söz ettiğini, onun da ikisini Ankara'ya çağırıldığını belirtir.⁴² Böylece geleceğin iki Maarif Vekili selefleri tarafından Ankara'ya getirilmiş ve H. Vasıf Bey'i Maarif Vekâleti Özel kalem Müdürlüğü'ne atamıştır.⁴³

A- Muvahhid Bey ve İzmir'e Doğru Gazetesi

Balıkesir'de neşredilen İzmir'e Doğru gazetesi İstanbul'da bulunan bazı aydın ve gazetecilerin yazılarını yayınlıyordu. Örneğin Pierre Loti'nin "Bize Lazım Olan Müttefikler" adlı makale serisini eski Matbuat Umum Müdürü Recaizade Ercüment Ekrem (Talu) Bey'in tercümesi ile yayınlamaya başladığı (3 Ocak 1920) gibi Aka Gündüz'ün "Vatanın Sesi" adlı şiirine (3 Mart 1920) sayfalarında yer veriyordu.⁴⁴ 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul resmen işgal edilince bir kısım aydın, gazeteci ve mebus Anadolu'nun yolunu tutmak zorunda kalmıştır. Bunlardan Halide Edip ve İzmir Mebusu ve Yeni Gün gazetesi Sermuharriri Yunus Nadi Bey

⁴⁰ *İzmir'e Doğru*, s. 352-355; *İzmir'e Doğru Gazetesi* hakkında bir inceleme için bakınız: Erol Kaya, "Milli Mücadele Döneminde İzmir'e Doğru Gazetesi", *Turkish Studies*, Volume 3/1, Winter 2008, s. 296-314.

⁴¹ *İzmir'e Doğru*, s. 90, 242,296, 63, 115, 220, 10-11. H. Vasıf Bey'in İzmir'e Doğru gazetesinde çıkan yazıları için bakınız: Tülay Alim Baran, Vasıf Çınar ve İzmir'e Doğru Gazetesi Yazıları, İstanbul, 2001.

⁴² Nail Morali, *Mütarekede İzmir Önceleri ve Sonraları*, Yay. Haz. Erkan Serçe, İBB Kültür Yayını 35, İzmir, 2002, s. 109-110.

⁴³ Tülay Alim Baran, age. , s. 14-15.

⁴⁴ *İzmir'e Doğru*, s. 87, 185. Recaizade Ercüment Ekrem ile Aka Gündüz 10 Ocak- 27 Mart 1920 tarihleri arasında İstanbul'da *Alay* adlı mizah gazetesini yayınlamışlardır. Yaşar Zorlu, "Mütareke İstanbul'unda Mizah Gazetesi Alay ve Politik Tavrı", *NWSA-Humanites*, C. 10, S. 1, 2015, s. 16.

Ankara'ya gitmiştir.⁴⁵ İzmir'e Doğru gazetesinin 21 Mart 1920 tarihli nüshasında İstanbul'da tutuklananların isimleri verildikten sonra Meclis-i Mebusan Reisi Celaleddin Arif Bey, Antalya Mebusu Hamdullah Suphi Bey ile Halide Edip Hanım'ın aranılmış ise de bulunmadığı bildiriliyordu.⁴⁶ Yunus Nadi Bey, İstanbul'da çıkardığı Yeni Gün gazetesini Ankara'da 9 Ağustos 19120 tarihinde Anadolu'da Yeni Gün adıyla yayınlamaya başladı.⁴⁷ İzmir'e Doğru gazetesinin 14 Nisan 1920 tarihli nüshasından öğrendiğimize göre Meclis-i Mebusan azasından Sivas Mebusu Bekir Sami ile Antalya Mebusu Hamdullah Suphi Beyler de Ankara'ya ulaşmışlardır.⁴⁸ İstanbul aydınlarının bir kısmı yakınlığından dolayı önce Bursa, Balıkesir, Bandırma'ya giderken buraların işgali üzerine (Haziran 1920) Afyon üzerinden Antalya'ya gidenler bile olmuştur. Örneğin Halide Edip hanımın babası önce Bursa'ya gitmiş buranın işgali üzerine Antalya'ya gitmek zorunda kalmıştır.⁴⁹ Alaşehir Kaymakamı Bezmi Nusret (Kaygusuz) Bey o günleri anlatırken işgal öncesi kasabanın adeta boşaldığını, Müslüman ahalinin neredeyse tamamının Afyon'a gittiğini ve Halide Edip'in babası Edip Bey'in de içinde bulunduğu bir kafile ile Afyon'dan Antalya'ya gittiğini, Alaşehir halkının dörtte birini orada bulduğunu belirtmektedir.⁵⁰ Biraz sonra detayı ile okunacağı gibi İzmir'e Doğru gazetesinde yayınlanan bir haberden Balıkesir'e gelen muhacirinin sayısının Hilal-i Ahmer'e göre en az bin olduğunu öğreniyoruz.⁵¹

İzmir'e Doğru gazetesinde yazarlar arasında İzmir'de İdadi İkinci Müdürü İsmail Habib (Sevük) Bey⁵² ile Muvahhid Bey gibi aydınlar da bulunmaktadır.

⁴⁵ Halide Edip Adivar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, XI. bs. , Atlas Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 102; 7 Nisan 1920 tarihli İzmir'e Doğru gazetesinde yer alan "Mebuslarımızın Ankara'ya Muvasalatı" başlıklı haberden Ankara'ya giden diğer Mebusların adları öğrenilebilir. *İzmir'e Doğru*, s. 249.

⁴⁶ *İzmir'e Doğru*, s. 222.

⁴⁷ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul, 2003, s. 125.

⁴⁸ *İzmir'e Doğru*, s. 261.

⁴⁹ Halide Edip Adivar, age. , s. 211.

⁵⁰ Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İstanbul, 2002, 2. bs. , İBB Kültür Yayını 33, s. 199-202.

⁵¹ *İzmir'e Doğru*, s. 295.

⁵² Yaşar Aksoy, age. , s. 157-158; Bu lise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İzmir'de açtığı Ticaret Mektebi'nin 4 Şubat 1919 tarihinde kapatılmak istenmesi üzerine Vilayet Hususi İdaresi Encümeni azalarının "İkinci İdadi" adıyla bünyelerine aldığı idadi olmalıdır. Celal Bayar, *Ben De Yazdım*, C. 5, s. 85. İsmail Habib (Sevük) Bey, Hukuk Mektebi'ni bitirdikten sonra hayata atılmak üzere Mart 1914 tarihinde İnebolu'ya geldi. İsmail Habib Sevük, Yurttan Yazılar, Ankara, 2002, 2. bs. , s. 242. İsmail Habib Bey Kastamonu İdadisi'nde Edebiyat Öğretmenliği, Balıkesir'de yayınlanan *İzmir'e Doğru* gazetesinde yazarlık ve Kastamonu'da yayınlanan Doğru Söz (15 Haziran 1919) gazetesinde yazarlık ve başyazarlık yaptı. Hıfzı Topuz, age. , s. 128-132. İsmail Habib Bey hatıratının bir yerinde okulun ardından hayata atıldıktan sonra "ömrüm hemen hep Kastamonu'da geçti; orada

Bunlardan İsmail Habib (Sevük) Bey İzmir'e Doğru gazetesi'nde İzmir'i konu edindiği "Güzel Belde" (16 Haziran) ve "İmanın Nuru" (27 Haziran) adlı makaleler yazmıştır.⁵³ Çalışmamıza konu teşkil eden Akhisar-Afyon yolculuğunu yapan Muvahhid Bey'in kim olduğunu belirleyemedik. Ama onun yolculuk sırasında Akhisar ve Alaşehir'de kaldığı otellerin konforsuz olması üzerine "*Karilerimize hizmet etmek istediğimiz için bu gibi zahmetlere katlanacağız*" demesi gazete adına seyahat ettiğini kanıtlamaktadır. Muvahhid Bey isminden yola çıkarak onun aktör Ahmet Refet Muvahhid Bey olduğu söylenebilir. Bir süre sonra eşi olacak olan Emine Bedia Şekip'in⁵⁴ belirttiği ve ekte sunduğumuz resmin altında görüldüğü gibi onun adı Muvahhid şeklinde kullanılmaktadır.⁵⁵ Biz burada Muvahhid Bey'in 5-8 Mayıs 1920 tarihleri arasında Akhisar-Göl Marmara-Salihli-Alaşehir-Uşak-Afyon'a araba ve tren ile yaptığı seyahati üzerinde duracağız. Bu seyahati hakkında yazdığı mektuplarında daha önce yazdığını belirttiği mektuplarına bütün nüshaları incelediğimiz halde rastlayamadık. Ama onun mektuplarına dayanılarak yazıldığı izlenimi veren haberlere rastladık. Bu düşüncemizi çağrıştıracak İzmir'e Doğru gazetesinin 12 Mayıs 1920 tarihli nüshasında "Hilal-i Ahmer Aşhanesi" başlıklı haberinde "Akhisar Hilal-i Ahmer İmdat-ı Sıhhiye Heyeti tarafından Balıkesir'deki muhacirinden yevmiye bin nüfusa her gün sıcak yemek verilmek üzere bir aşhane küşat edilmiştir. Hilal-i Ahmer'in bu husustaki mesaisini şükran ile yad eder ve gayur ve müteşebbis reisi Dr. Şemseddin Bey kardeşimizi tebrik ederiz" denilmektedir.⁵⁶ Öyle anlaşılıyor ki bölgeyi dolaşma geleneği gazetesinin imtiyaz

gençlerden pek çok öğrencim var" derken, başka bir yerinde 1922 yazında Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaretini anlatırken ise "yedi sekiz yıldır aralarında yaşadığım ve kendilerine en candan hemşerilerim gözüyle baktığım Kastamonulular ..." demektedir. İsmail Habib Sevük, *Atatürk'le Beraber*, Haz. Lütfü Tınc, İstanbul, 2008, s. 72, 132. Bu durumda İsmail Habib Bey hayatının hangi döneminde İzmir'de çalışmıştır bunu anlayamadık.

⁵³ *İzmir'e Doğru*, s. 344-345, 352-353.

⁵⁴ Kaynaklarda farklı bilgiler olsa da Aktör Ahmet Refet Muvahhid'in Emine Bedia Şekip ile Milli Mücadele'nin sonlarına doğru evlendiği anlaşılmaktadır. Baki Sarısakal'a göre bu evlilik 19121 yılında yapılmıştır. Bedia Muvahhid bir röportajda 1923 yılında "Muvahhid" ile yeni evlendiği sırada Muhsin Ertuğrul'un Halide Edip'in Ateşten Gömlek'ini filme uyarlarlarken kendisine oynamasını teklif ettiğini belirtir. Böylece Türk sinemasının ilk kadın oyuncularından Bedia Muvahhid adı oluşmaya başlamıştır. Uzun yaşamayan Ahmet Refet Muvahhid 1927 yılında vefat etmiştir. Baki Sarısakal, "Sahneye Çıkan İlk Türk Kadını Afife Jale", www.bakisarısakal.com/sahneyecikanilkturkkadini.pdf; Giovanni Scognamillo, *Türk Sinema Tarihi*, Kabalcı Yayınevi, 2. bs., İstanbul, 2003, s. 48; Müjgan Yıldırım, *Türk Sinemasında Kadınlar "Bedia Muvahhit"*, (Film VHS Video Kaset), Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sahne ve Görüntü Sanatları Anabilim Dalı Sanatta Yerlilik Tezi, İstanbul 1999. Giovanni Scognamillo'nun çalışmasında Aktör Ahmet Refet Muvahhid Bey'den hiç söz edilmemesi ve Bedia Muvahhid'in yazarın ifadesi ile "Özel Konuklar" arasına alınmaması pek manidar bir tarzdır.

⁵⁵ earsiv.sehir.edu.tr

⁵⁶ *İzmir'e Doğru*, s. 295.

sahibi ve mesul müdürü H. Vasif Bey'den kaynaklanmaktadır. Çünkü H. Vasif Bey, 25 Nisan 1920 tarihinde yayınlanan "Hak ve Hakikat Daima Hâkimdir" adlı baş makalesini 23 Nisan 1920 tarihinde Balya'dan gönderdiği anlaşılıyor.⁵⁷

B- Akhisar-Salihli Yolculuğu

Muvahhid Bey'in 5-6 Mayıs 1920 tarihinde Salihli'den yazdığı ve "Ankara'dan Mektuplar Akhisar'dan Salihli'ye I" adlı ilk mektubu 12 Mayıs 1920 tarihli 61 nolu İzmir'e Doğru gazetesinin birinci ve ikinci sayfalarında yayınlanmıştır. Muvahhid Bey yolculuğunun başlangıcı olan Balıkesir'den Akhisar'a muhtemelen tren ile geldi. Burada kimlerle temas etti, neler yaşadı bunu bilemiyoruz. Bahsettiği önceki mektubuna ulaşılabirse belki yolculuğunun Akhisar kısmı hakkında bilgi edinilebilir. Ama Alaşehir'de konakladığı otel hakkında bilgi verirken "Buradaki otel hayatımız da Akhisar'ın aynı! Belki daha fena! Ne yapalım, karilerimize hizmet etmek istiyoruz" diyerek Akhisar'daki otel hakkında bir kıyaslama bilgisi vermektedir.⁵⁸

Muvahhid Bey 5 Mayıs 1920 sabahı araba ile Akhisar'dan ayrıldıklarını vakit erken olduğundan kimsenin evinden çıkmadığını, kasabanın pazarı olmasından dolayı çalışkan köylüler ile bilhassa zavallı, cefakâr köylü kadınlarının fazlaca göze çarptığını söylüyor. Akhisar'ın bağ mıntıkasını seyrederek ve güzel bir bahar sabahında bir hayli yol aldıktan sonra saat iki buçukta Göl Marmara nahiyesinin merkezine vardık. Akhisar'a bağlı olan nahiye çepeçevre bağ ve palamutluklarla çevrili şirin bir yerdir. Fakat arkasında Yunan askerlerini saklayan dağların eteğini uzunlamasına bezeyen evler, binalar maalesef boş, ticarethaneler kapalıdır. Çünkü burada herkes rezil ve kudurmuş düşmanı kovmakla meşguldür. Namus ve şerefini çiğnetmemek isteyen bir milletin yapacağı en tabii iş budur. Her gün komşu köyleri bin türlü kötülükle imha eden ve aşağılayan, ekilmiş yüzlerce dönüm arazinin mahsulünü süvari hayvanlarına çiğneten ve yediren Yunan canavarları buradan çekilmedikçe Türkler için huzur ve mutluluk kolay değildir. Göl Marmara ahalesinin din ve vatan savunması uğrunda gösterdikleri vatanseverlik ve fedakârlıklar hayret verici ve takdire şayandır. Güzel bir nahiye olan Göl Marmara dokuz köy ile küçük bir nahiye merkezinden ibarettir. Toplam nüfusu 8000 hane (40.000 kişi) kadardır. Nahiye merkezi takriben 800 hanede 4000 nüfus barındırırken bunun 150 hanede 400'ü Rumlara aittir. Başlarında Papazları olduğu halde bütün teşkilatı ile hala Türklerin sağladığı ortamda yaşayan hatta kılına bile dokunulmayan Rumlar bile Yunanlıların yaptığı vahşetleri kınamakta ve şiddetle telin

⁵⁷ *İzmir'e Doğru*, s. 271-272. Bu arada *İzmir'e Doğru* gazetesinin haberinden (12 Mayıs 1920) Balıkesir'de "Hak Yolunda" adıyla haftada üç defa olmak üzere bir gazetenin daha yayınlandığını öğreniyoruz. *İzmir'e Doğru*, s. 295.

⁵⁸ *İzmir'e Doğru*, s. 316.

etmektedirler. Yunanlılar işgal ettikleri köyler ahalisini tarlalarına gitmekten bile men ederken, Göl Marmara Rumlarının burada sahip olduğu hürriyet ve mutluluk, hangi milletin daha tamamlayıcı ve kabiliyet-i idareye sahip olduğunu açık ve canlı bir surette gösterir. Medeni devletler başımıza dünyanın olanca musibetlerini yağdırsın biz Türkler vakar ve şefkat düsturundan yine ayrılmayacağız, şanlı ve parlak tarihimizi daima böyle nezih bir halde yaşayacağız.

Göl Marmara nahiye merkezinde üçer sınıflı erkek ve kızlara mahsus iki iptidai mektep vardır. Mektepler bina ve tahsil itibariyle muntazam ise de en küçük yavrular bile vatanın kurtuluşu ile alakadar oldukları için düzenli olarak devam edememişlerdir. Ama hiçbir endişesi olamayan ve en geniş bir hürriyete sahip olan Rum vatandaşlarımız kiliselerinin bitişiğindeki mekteplerinde bütün çocuklarını gürül gürül okutmaktadırlar. Göl Marmara vakıfları meşhurdur. III. Sultan Mehmet'in sütanası Halime Hatun tarafından burada kargir medrese, imaret, hamam, misafirhane gibi vakıf müesseseleri inşa ettirilmiştir. Bunlara bir çok karşılık gösterilmiştir. Fakat zamanla satılmamak şartıyla vereselere bırakılan yapıların şekilleri değişmiş, bugün şayan-ı tetkik vaziyet ortaya çıkmıştır. Bizde vakıflar meselesi en korkunç ve güçlkle halledilen konulardandır. Büyük Millet Meclisi bu konuyla uğraşmaya zaman bulur da dini ve çağdaş bir bakışla bunu tetkik ederse memleket için pek hayırlı bir inkılap yapmış olacağı şüphesizdir. Göl Marmara'da kadim Türk tarzı mimarisinde inşa edilmiş tek kubbeli bir cami-i şerif vardır. Vakf-ı Şah Huban olduğu öteden beri rivayet edilen bu müessese hakkında tarihi inceleme yapmaya vakit bulunamamıştır. Nahiye ahali durumu tamamıyla anlamaktadır. Aralarında en ufak bir ihtilaf bile baş göstermemiştir. Buranın ahali de (Damat) Ferit Paşa'nın ve yol gösteren arkadaşlarının hainane teşebbüslerini nefretle görmektedir. Bilhassa kendilerini arkadan vurmak isteyen Anzavur'a lanetler savurmaktadırlar. Muvahhid Bey Göl Marmara ile ilgili gözlemlerine şu cümleleri eklemektedir: "Mamafih evvelki mektubumuzda da yazdığımız veçhile milli vahdet avn-ı ilahi ile katiyen haleldar edilmeyecek, bu vahdet yaşayacak ve yaşadıkça da düşmanlar kahrolacaktır."

Göl Marmara'da yarım saat kadar kaldıktan sonra Salihli'ye doğru hareket ettiler. Gittiğimiz yerler oldukça sa'bülmürurdur. Düşmanın kahpece kurduğu pusu yerlerini, mevkillerini karşıdan seyrettik. Milli Müdafaa kahramanlıklarına sahne olan Bintepeler, Bozdağlar büyüklük bakışları ve gururumuz önünde mütebessimane ve hakimane yükseliyor. Marmara'nın meşhur gölü de artık görüldü. Bu gölün çevresi seri bir hareket ile bir günde dolaşılabilir kadar büyük ve sahilleri eğri büğrüdür. Suyu tuzlu olup burada her tür balık üretilir. Etrafındaki köyler ahalisinin sıtmadan fazlaca muzdarip olduğunu söylüyorlar.⁵⁹ Bu durumda nahiyeye adını veren gölün bölge halkına sağlık açısından zarar

⁵⁹ *İzmir'e Doğru*, s. 293.

verdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Yazarın arabası göl civarı kurutulduktan sonra oluşan yeşil ovalarda merhaleleri kat etmeye başladı. Ovalar mumbit ve verimli araziye kucaklıyor. Yeşil mahsulün her türü olgunlaşmaya yaklaşmış, bizi zirai ve iktisadi durumumuz hakkında iyimserliğe sevk etmiştir.

İngiliz Tarihçi ve Arkeoloji uzmanı Henry Christmast, 1851 yılında basılan eserinde Manisa, Sard, Papazlı (Yaklaşık 100 haneli Rum köyü) ve iki Türk köyünü geçtikten sonra Strabon'un Koloe Gölü dediği Gygaie Gölü'ne (Marmara Gölü) ulaştığını, gölün etrafını dolaşmak yaklaşık iki saat alacağını, doğu kenarında bazı balıkçı kulübelerinin bulunduğunu, kıyıya bağlanmış birkaç tekne gördüğünü, gölün balık açısından zengin olduğunu belirtir. Gölde kuğu, kartal, martı gibi kuşlar gördü. Marmara adlı yerleşim yerine geldiğinde hanın önünde kirli, pejmürde bir Avrupalıya rastladığını, onunla konuştuğunda Sultan'dan sülük tekeli alan ve servet yapan bir İtalyan olduğunu anladı. Anadolu ovalarında sülügün oldukça bol olduğunu belirtir. Marmara iki camili, köylere özgü havasıyla hoş bir yerdir. Manzarası tam İngilizlere göre olup insanları nazik ve yardım severdir. Çizim yaparken bir kaçı etrafıma toplandı, camileri ile diğer nesnelere tanıyınca el çırparak "çok iyi" diye sevinç gösterisinde bulundular.⁶⁰ İngiliz Arkeolog ve tarihçinin belirttiği gibi XIX. yüzyılın ortasında Rumların Göl Marmara'da olmadığını anlıyoruz.

Gölden sonra Salihli hududunda Kemerdamları köyü karşısındaki güzel bir ağaçlık yere indik. Orada taze bir kahve içtikten ve biraz dinlendikten sonra Salihli'ye doğru yol aldık. Bu kazanın ovası cidden geniş ve arazisi verimlidir. Ekinler ise pek mükemmeldir. Artık ufuk kararmaya başladığı sırada önümüze Gediz Çayı çıktı. Gediz nehri yakınındaki Murat Dağı teferruatından Şabhane eteğinden çıkar, kuzeyden güneye doğru akar, Uşak'tan 20 kilometre mesafede Derbent köyünden geçerek Uşak'ın 30 kilometre batısında Aydın Vilayeti'ne dahil olur. Alaşehir Çayı ile birleştikten sonra Salihli, Kasaba (Turgutlu), Manisa ve Menemen kazalarına uğrayarak İzmir Körfezi'ne dökülür. Aydın vilayetince Gediz önemli bir nehirdir. Gediz Nehri'nin akıntı değişiklikleri bizi Salihli'ye varabilmek için beyhude saatlerce dolaştırdı. Nehrin üstünde köprü yoktur. Akıntıya karşı durmak şimdiye kadar belki akla gelmemiş, bu yüzden yolcular nehrin geçme imkanı verdiği geçitleri bulmak için hep dolaşmaya, mantıksız ve zikzak yürümeye mecbur kalmışlardır. Kış mevsiminde daha büyük bir mesele olan Gediz nehrinden biz bu sefer nisbeten ucuz kurtulabildik. Fakat bizi takip eden araba tam çayı ortasında kuma saplandı. Faziletli arkadaşımın (Yardımlaşın... Maide Suresi, Ayet: 2) ihtarı olmasaydı zavallı araba kenara çıkamayacaktı. Gediz nehri'ni geçtikten sonra yoluna devam eden Muvahhid Bey, "Akşam saat bir buçukta Salihli

⁶⁰ Henry Christmast, *İstabil ve Ege Yollarında*, Çev. Mustafa Özbaş, İstanbul, 2012, s. 125-126.

kasabasına girdik” demektedir.⁶¹ Ama ne bu mektubunda ne de bundan sonra yayınlanacak olan mektubunda Akhisar gibi Salihli hakkında da bilgi vermediğini vurgulamak gerekir. Sadece “Alaşehir mevki’i, memuriyet itibarıyla Salihli’ye çıkamaz. Mamafih merkezin ticareti öbüründen yüksektir” demektedir.⁶² Büyük Taarruz’u müteakip Alaşehir üzerinden Salihli’ye gelen Halide Edip Hanım, Salihli’nin 8000 yapısından yalnız birkaç yüzünün kaldığını, karargâh olarak kullanılan binanın avlusuna girdiği zaman çeşmede subayların ellerini yüzlerini yıkadığını gördüğünü, kendisinin de çeşmeye yaklaşarak susamış bir inek gibi durmadan su içtiğini belirtir. Garnizon komutanının emir eri onu şehrin öbür yanında ayakta kalan nadir evlerden birisine götürdüğünü, orada eski Türk usulü bir odaya alındığını, sedirlerin beyaz örtülü, perdelerin beyaz, mumlar altında iki kadının kendisini candan karşıladığını, ama Sarıkız Madensuyu önündeki facianın etkisiyle başının döndüğünü, dizlerinin titrediğini belirtir. Ayrıca Salihli kadınlarından Yunanların yaptıkları vahşeti gece boyunca dinlediğini yazar.⁶³ Falih Rıfki Bey, Halide Edib’in de içinde olduğu İstanbullu gazetecilerle İzmir’den Bursa’ya giderken 29 Eylül 1922 tarihinde Kasaba’dan sonra Urganlı, Ahmetli ve Mersinli köylerinde yaşananları içleri sızlayarak dinledikten sonra Salihli’ye geldiklerini, buranın kırk senede büyümüş, güzel, mamur bir kaza olduğunu, halkının çalışkan ve münevver olduğunu, harabeler arasında bir sıra yanmış fabrikaların demir ve makine enkazının göze çarptığını, cami, otel, han gibi büyük binalardan başka 3000’e yakın ev, beş yüze yakın dükkan yandığını, yalnız İstasyon etrafında Hıristiyan evlerinin bir kısmının yerinde olduğunu, buralara da muhacirlerin yerleştiğini belirtiyor. Salihli yangından önce feci bir serüven yaşamıştır. Bir Türk süvari müfrezesi kasabaya gelmesi ile büyük sevinç yaşanır. Ama süvariler kasabanın dışında düşman kalıp kalmadığını kontrol ederken “Ethem’le beraber hıyanet eden Çerkez gönüllüleri” ile karşılaştılar. Tam bu sırada istasyona kaçmakta olan 2000 silahlı Yunan askerinin olduğu bir tren geldi. Salihli’yi yeniden ele geçiren Yunan askerleri yerli Hıristiyan ahali ile beraber kasabayı yakmak dahil her türlü faciayı yaşattılar. Bu faciayı yaşayanlar arasında Hancı Mustafa ile Adem Ağa bulunmaktadır. Çerkez Ethem ile adamlarıyla Salihli’de oturuyorlardı. Yunanlılar bunları köyleri yakmak, soymak ve öldürmek için serbest bıraktılar. Köylerde sabaha kadar dövülerek öldürülen köylülerin sayısı birkaç yüzü geçmektedir. Salihli halkı iyimser ve zeki olduğu için hepsi bir iş bulup kasabalarını eskiden daha mamur hale getirmek emelindedir. Herkes “toprağımızı yakmadılar ya...” demektedir.⁶⁴ İstanbullu gazetecilerden sonra

⁶¹ *İzmir’e Doğru*, s. 294.

⁶² *İzmir’e Doğru*, s. 316.

⁶³ Halide Edip Adivar, age. , s. 237-238.

⁶⁴ Halide Edip, Yakup Kadri, Falih Rıfki, Mehmet Asım, *İzmir’den Bursa’ya*, İstanbul, 1974, s. 72-75.

İzmir'e gelen İngiliz gazeteci Grace Mary Ellison Ankara'ya giderken uğradığı Salihli hakkında savaş sonunda ev sayısı dörde indiği halde kasabada geceyi geçirmemiz için davet edildiklerini, burada 2500 kişiden iki yüz kişi kaldığını, 15-20 ailenin de camide barındığını belirtiyordu. Gazeteci dört evden birisinin düz çatısı üzerine çıktığını ve etrafındaki "iskelet şehre" baktığını ilave eder. Bu arada ikram edilen çay ve kahveyi içtiklerini, öğle yemeğini ise trende yediğini vurgular.⁶⁵

C- Alaşehir-Afyon Yolculuğu

Muvahhid Bey'in 8 Mayıs 1920 tarihinde Afyon'dan yazdığı ve "Ankara'dan Mektuplar Alaşehir'den Karahisar'a II" adlı ikinci mektubu 30 Mayıs 1920 tarihli 66 nolu İzmir'e Doğru gazetesinin ikinci sayfasında yayınlanmıştır. Geceyi Alaşehir'de geçirdiğini söyleyen yazar muhtemelen oraya tren ile geldi. Buradaki otel hayatımız da Akhisar'ın aynı, belki daha fenaydı. Karilerimize hizmet etmek istediğimiz için bu gibi zahmetlere katlanacağız. Alaşehir takriben 40.000 nüfuslu, seksen köylü bir kazanın merkezidir. İnegöl isminde yalnız bir nahiyesi vardır. Alaşehir kasabası 4000 hanede tahminen 10.000 nüfusa sahiptir. Buradaki Rum nüfus yüzde altıyı geçmez.⁶⁶ Ticaret itibariyle zengin olan kazada Müslümanlar bu noktaya hâkimdirler. İşgal zamanında (İzmir) Alaşehir Rumları pek şımarık imişler. Durum değişip Türkler hayat hakkını ispat edince siyasetlerini hemen değiştirmişler. Türklere gelince onlar ne işgal zamanında ne de milli harekâtın simdiye kadar devamı müddetince vatandaşlarına hiçbir fenalık etmemişlerdir.

⁶⁵ Grace Mary Ellison, *Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-i Milliye Ankarası*, Çev. İbrahim S. Turek, byy., 1973, Milliyet Yayınları, s. 71-72.

⁶⁶ XIX. yüzyılın ortalarında Kestane Dağı eteğinde bulunan Alaşehir'e gelen Henry Christmast, birçok depremle sarsılan surlarla çevrili olan şehrin fakir ve pis olduğunu, sadece surların olduğu bölümü işgal ettiğini, servinin dışında çok az meyve ağacı olduğunu belirtir. Şehrin nüfusu 12 Türk ile 3000 Rum'dan oluşmakta olup başlıca geçim kaynağı mısır, pamuk, tütündür. Piskoposluk merkezi olan Alaşehir'in Yıldırım Bayezid'e kapılarını açmayan Bizans'ın tek Anadolu şehri olduğunu vurgular. Alaşehir isminin anlamının "Güzel Şehir" olduğuna vurgu yapan seyyah, şehrin büyük bölümünün dört küçük ucu körelmiş tepenin yamacına kurulduğunu, dükkanlar, hamamlar ve pazarların bulunduğu iç kısmının sıkışık ve pis olduğunu, pek memnun kalmamakla beraber hamamlarında yıkandığını vurgular. Henry Christmast, age., s. 130-131. Alaşehir'e girişte ve çıkışta üzümün bolluğuna vurgu yapan seyyahın geçim kaynakları arasında bu mahsulden bahsetmemesini anlayamadığımızı ve bu bilginin günümüz verilere de ters olduğunu vurgulamak isteriz. Tuncer Baykara ise antik Philadelphia adının XIII. yüzyılın başında Alaşehir'e dönüşmesini şehrin boyacılığına atfetmektedir. Osmanlıların ilk döneminde Alaşehir'in kızıl ivladisinden sancak yapıldığını, kırmızı rengin oldukça çok kullanıldığını, Türk kırmızısının esasının da kökboya olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden Alaşehir Anadolu'nun boyacılık merkezlerinden birisidir. Tuncer Baykara, *Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve Ondokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar*, İzmir, 1992, s. 172-173.

Alaşehir Metropolitliği Rumluk zamanında çok mühimdir. Hatta rütbesi ve mıntıkası İzmir'den daha büyüktür. Rumların burada da kiliseleri ve mektepleri vardır. Alaşehir mevkii ve memuriyet itibariyle Salihli'ye çıkamaz. Mamafih merkezin ticareti öbüründen yüksektir. Alaşehir'de arazi bölünmemiş, sınırlı birkaç zengin elinde kalmıştır. Ahali araziden ya ortalıkla veya kira suretiyle yararlanabilmektedir. Burada bağcılık meşhur olup kaza dahilinde 20.000 dönüm bağ olduğu söyleniyor. Bu bağlardan senevi temin edilen üzüm miktarı 70.000 kantar tahmin edilmektedir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti dört ay evvel Alaşehir'de muntazam bir hastane kurmuştur. Cemiyetin gerek hastaların tedavisinde gerek muhacirinin iaşesinde gösterdiği hizmet ve fedâkarlık takdire şayandır. Memleketin Gureba Hastanesi de Hilal-ı Ahmer idaresine verilmek suretiyle istifade daha ziyade artmıştır. Alaşehir'de ikisi iptidai, biri idadi olmak üzere resmi üç mektep vardır. Kira binada barınan idadi hariç olmak üzere diğerlerinin binası oldukça muntazamdır.

Alaşehir'in Sarıkız maden suyu meşhurdur. Fazla miktarda çelik içeren bu su kum ve ciğer hastalıklarına yararlıymış. Şimdiki durum (ahval-i malume) ortaya çıkana kadar bu su süslü şişeler içinde Avrupa'ya ihraç edilirdi. Belediyeye ait olan su ile kendisi meşgul olmaz, müteahhitlere ihale eder. Belediye bundan yirmi sene evvel Atnaşule? isminde bir Rum'a ihale etmiş ve senevi 320 (birim yok) üzerinden kontrat yapmıştır. Fakat on beş seneye varan ihale müddeti zarfında para farkları göz önüne alınmadığı gibi ihale işinde de Belediye ve İdare Meclisi'nin karar ve tasdiki aranmamış olduğu için şimdi feshine teşebbüs edilmektedir. Rum müteahhit maden suyu yüzünden pek çok servete sahip olmuştur. Suyun bulunduğu yer kasabanın güney doğusunda olup beş dakikalık mesafededir. Asıl kaynak kargir bir bina içine alınmış, dışında da umuma mahsus çeşmeler bırakılmıştır. Fakat çeşmelerin suyuna karışım olduğu için diğeri kadar halis değildir. Bunun yanında bir de kaplıca vardır ki suyu 28 derece sıcaklığa sahiptir. Üçü erkeklere ikisi kadınlara mahsus olmak üzere beş havuzu bulunmaktadır. Binası kargirdir. Kaplıcanın suyu kasabanın güneyindeki İncedağ'dan çıkar ve borular vasıtasıyla maden sularının yanına getirilmiştir.

Osmanlılar döneminde Yıldırım Bayezid, Alaşehir'i fethettikten sonra buraya kargir güzel bir cami-i şerif, hamam ve medrese inşa ettirmiştir. Fakat hamam ve medrese şimdi ortada yoktur. Yıldırım Bayezid tarafından Gazel Yakut ismi verilen timarı ile vakfedilmiş arazisi zamanla kaybolmuştur. Camiinin bitişiğine sonradan yapılan medrese ve medresenin maaşları düşük bir miktara indirilmiştir. Alaşehir'in otel ihtiyacı göz önüne alınmakta ve Evkaf Dairesi'nce Kör Ali Paşa Evkafı'ndan harap bir han arsası üzerine muntazam bir otel yapılması düşünülmektedir. Bu düşüncenin bir an önce fiiliyata geçirilmesini ve misafirlerin köhne bir Rum hanesine muhtaç kalmaktan kurtarılmasını, memleketin şerefini muhafaza adına rica ederiz. Alaşehir'de bağ hayatı pek tatlıdır. Halk Temmuz

başlarından Ağustos sonuna kadar bağlara çıkar, hususi evlerde ve köşklere ikamet eder. Bu dönemde bağdan mahsullerini keser, kurutur ve pekmez yaparlar. Eylül başlarında tekrar kasabaya dönerler. Mahsul Ramazan'a tesadüf ederse halk Ramazan vaizleri ve imamlar tedarik ederek öbek öbek nasihatlere, mukabelelere ve namazlara koşarlar.

Emir Sultan halifelerinden Şeyh Mestan (Ölüm: 870) ile Kadı Sinan (900 yılı ricalindedir) Alaşehir'de kendilerinin inşa ettikleri camilerin içindeki türbelerde defedilmiştir. Seyr ve divan sahibi Veysi ile Nesimi de buralıdır.

Nesimi'nin şu beyitleri ünlüdür.

*"Dil nazargâh-ı hudadır yıkma kalbin kimsenin
Kabe ve Merve, Safa'dır yıkma kalbin kimsenin
Ey Nesimi bir gönül yap kim bilir kimde ne var
Hakk cemali aşıkadır yıkma kalbin kimsenin"*

Alaşehir'de sekiz cami ile birçok mescit vardır. Bu kasaba geçen ki mektubumuzda yazdığımız gibi Ağustos Kongresi'nin toplanma yeri olmuş, kuzey, doğu ve güney cepheleri harekâtına burada bir birlik ve düzen verilmiştir. Kongrenin başkanı bugün Bursa Valisi olan Hacim Muhittin Bey, katibi Balıkesir delegesi ülemeden ve Meclis-i Milli azasından Abdulgafur Efendi idi. Kuva-yı Milliye'nin faaliyetleri hakkında bilgi almak için heyet-i idareye müracaat edilmişse de vaktin pek erken olmasından kimseyi bulmak mümkün olmamıştır. Yazar kasabayı sabah bir saat kadar dolaştıktan sonra trenin kalmak üzere olduğunu işitince soluğu istasyonda aldık demektedir. Alaturka saat dördü çeyrek geçe hareket ettik. Şimdi bağları ve bağların içindeki evleri seyrediyoruz.⁶⁷ Muvahhid Bey Alaşehir'e geldiği zaman temas kurmadığını anladığımız Kaymakam Bezmi Nusret Bey idi. Ondan nerdeyse bir yıl önce Alaşehir'e gelen (7 Mayıs 1919) Kaymakam, hükümet konağının Mithat Paşa'nın Aydın Valiliği zamanında yapıldığını, saat dokuz olduğu halde dairede kimsenin olmadığını, bir saat sonra tek tük memurların gelmeye başladığını, konağın bahçesinin otlarla kaplı olduğunu, köylerle irtibatın olmadığını, hatta makam telefonun bile işlemediğini, bütün birimlerin konak ve çevresinde olduğunu belirtmektedir. Alaşehir'deki bir yıllık çalışmaları hakkında bilgi veren Bezmi Nusret Bey, İzmir'in işgali ve Yunanları sergiledikleri vahşet üzerine muhacirlerin Alaşehir'de toplandığını, onlara dağıtılmak üzere İstanbul'dan çok miktarda un, kaşar peyniri, battaniye ve eski elbiseler gönderildiğini, malzemelerin Jandarma Kumandanı Ziya Bey vasıtasıyla adilane dağıtıldığını, Dr. Seyfettin Bey'in idaresinde Hilal-i Ahmer Şubesi'nin açıldığını ilave eder.⁶⁸

⁶⁷ *İzmir'e Doğru*, s. 316-317.

⁶⁸ Bezmi Nusret Kaygusuz, age. , s. 154-155, 190.

Halide Edip Hanım Büyük Taarruz sırasında Uşak'ta Yunan ordusu Başkomutanı General Trikopis'i Mustafa Kemal Paşa'nın huzurunda gördükten sonra sarp yollardan güneş doğarken Alaşehir'e indi. Şehrin adeta bir kül yığını gibi yanık alanlarla dolu olduğunu, ne Türklerin ne de Yunanlıların ölülerini gömecek vakit bulamadığını gördü. Karargâhın bir düzlükte birkaç binadan oluşan Sarıkız Madensuyu denilen yerde olduğunu, bu binaların yangından kurtulmuş tek bina olduğunu, şehri hep insan eti kokusu gelen bir fırın gibi hatırladığını belirtir. Dağlara kaçabilenler halkın dışında özellikle kadınların Yunan ordusu tarafından sürüklenip götürüldüğünü işitti. Bir subayın yardımıyla içi boş madensuyu şişeleriyle dolu karanlık ve pis bir odada yattı.⁶⁹ Falih Rıfki Bey ve arkadaşları 30 Eylül 1922 tarihinde Alaşehir'e ulaştılar. Gördüğü manzara karşısında Falih Rıfki Bey "Alaşehir, Anadolu'nun bütün şehirlerinden daha ziyade yandı ve onun faciasını dinleyen adam, uzun müddet Manisa, Kasaba ve Salihli isimlerini bile unutuyor" demektedir. Sözlerine devam eden yazar Alaşehir bir toz halindedir, hiçbir kasaba Alaşehir kadar öldürülmemiştir. Bir doktor ile susuz çeşmeler arasından yukarıya doğru çıkarken "Şu sırta kadar çıkmazsak, kabil değil faciayı tamamıyla göremezsiniz" diyordu. Alaşehir'de hiç insan yok. Sadece kasabanın kuytu bir köşesinde enkaz arasında yanmış cesetler arasından analarını ve babalarını seçmeğe uğraşan kimsesizler görülüyor. Alaşehir'de yaşananları akşam kasabaya yarım saat uzaktaki Sarıkız ılıcalarının barakalarında ihtiyar bir Alaşehirli denleyebiliyoruz: Ayın otuzunda telaşa düşen Yunanlıların Afyon düşünce gözleri döndü. Kapı kapı dolaşıp 1500 kasabalıyı tuttular, tren ve yaya olarak İzmir'e doğru götürdüler. Sokaklarda bayraksız borusuz bozgun taburları geçmeye başladı. Yerli gavur onları kuduz gibi üstümüze saldı. 4 Eylül'de dört yerinden kasabaya ateş koydular. Arkasından bir de sert rüzgar çıktı. İşte böyle kül olduk. 10.000 nüfusumuz vardı, şimdi 5000 kaldık, 3000'den fazla kadın çocuk dağda bayırda açıkta yatıyor. Yazar 4500 evli mamur bir kasaba olan Alaşehir'in harabeler arasındaki eski halini bina enkazına bakarak tasavvur etmenin mümkün olduğunu belirtiyor. Yunanlılar ve yerli Rumlar yangın sırasında süngü ile 600 kişi öldürdüklerini, şimdiye kadar köylerde ve kasabada 200'ün üzerinde yanmış ceset bulunduğunu ilave eder. Uşak'ta yeterli zaman bulamayan tahrip taburu, Alaşehir'i son akçesine kadar soydu, son evine kadar yaktı, yakalayabildiği kadar insanı kesti ve ateşe attı. Sadece Manamak istasyonunda 300 Türk çocuğu öldürdü. Alaşehir halkının bir çoğu yabancı olduğundan yakılan diğer kasabalara nazaran daha çok dağılma tehlikesi vardır. Hatta şimdiden bir çok kimse yerleşmek amacıyla Anadolu'nun başka yerlerine göçmüşlerdir. Bunun sebebi de meskensizlik ve işsizliktir. Akşam kapının önüne oturan yazar yarı karanlıkta yıkık bir minare gürültüsünün öyle bir hüznü var ki akşamın ve gurbetin bütün hüznü onda

⁶⁹ Halide Edip Adıvar, age. , s. 234-235.

yoğunlaşmış gibiydi demektir. Ayrıca yazar Alaşehir'den İzmir'e doğru götürülen kadın, çocuk ve ihtiyardan bir kafilenin yaşadıklarını anlatmakta ve Manisa yakınlarında "Yere yatınız" komutu ile gelen kurtuluşlarını hikâye etmektedir.⁷⁰ Gazeteci G. M. Ellison Salihli'den sonra trenin zengin bir kasaba olan Alaşehir'de durduğunu, kaynak suyu bol olan bu yerde 4800 evden sadece 100'ü kalmıştır. Kadın ve çocuklar tamamen silinip süpürülmüşler. Burada bir meşe ağacını gövdesinde güzel yazıları ile felsefi düşüncesi olan bir hocanın yaşadığını ama görüşme fırsatı bulamadığını belirtir.⁷¹

Yazar güzergâhımıza tesadüf eden Ginlek-Kinlek istasyonuna yaklaşırken ekilmemiş çorak arazi parçaları (ovalar) gözüme çarptı. O istasyonda duran vagonların içindeki birçok çuvallar dikkatli bakışları celp ediyordu. Muvahhid Bey sorduğunda bu arazinin meyan kökü arazisi olduğunu, vagonlardaki yükün de bu köklerden ibaret olduğunu söylediler. Yazar attar dükkânlarında ufak kutular içinde itina ile saklanan meyan kökünün kaynağının burası olduğunu öğrendi. Kendi ifadesi ile "Meğer bu mübarek köklerin menbaı burası imiş!.." demektir. Okuyucularımızın müsaadesi ile biraz ayrıntı verelim. Buralarda meyan köküne en çok "payan" derler. Binlerce dönüm arazi meyan kökü ile dolu olup imar ve imarı yoktur. Doğada Hüdayi nabit olarak yetişir. Forbes İngiliz Kumpanyası beş sene müddetle meyan arazisini sahiplerinden kiralar. Kaldırıldığı kökleri vagonlarla naklettirir. Demiryolu hattı boyunda bulunan Ginlek-Kinlek?, Beylikli, Durasınlı, Taytan köyleriyle Salihli, Sard, Ahmedli, Kasaba, Menemen arazisi hep bu kumpanyanın elindedir. Dönüm itibariyle kumpanyanın verdiği icar bedeli aynı düzeyde değildir. Şahsa ve mevkie göre değişiklik gösterir. Eğer arazinin sahibi zengin ve nüfuzlu ise ona verilen icar parası yüksektir. Fakat fakir ve zavallı ise dönüm başına hem de beş sene için takdir edilen bedel 20, 30 guruştan ibaret kalır. Kumpanya kökleri o civar amelesine çıkartıp, onlardan satın alır ve dışarıya sattırır. Okka başına ameleye verdiği 2-3 kuruştur. Akşama kadar bir amele 20-60 okka kök çıkarabilir. Bir senede çıkarılan köklerin miktarı ise takriben 7-8 milyon okkadır. Kök çıkarma işlemine Ekim ayında başlanır ve Mart sonuna kadar devam edilir. Meyan kökü tıpta kullanılmaktadır. (Arabistan'da meyan kökünden şerbet yapılır ve Türklerin ayran içtiği gibi bol bol içilir. Buna da meyana süs derler) Avrupa'ya özellikle de Amerika'ya sevk edilir. Amerika'da kökler sigara ağızlığı uzunluğunda kesilerek kâğıtlara sarılır. Burada okkasına iki kuruş verilen köklerin kesilmiş bir tanesini bir franka kadar satarlar. Amerikalılar sigara içmemek ve ağızlarını tatlandırmak için genellikle meyan kökünü meme gibi emerler. Meyan kökünden bir tür bal da imal edilir. Ayrıca İngilizlerin Söke'de bir fabrikası bulunmaktadır, burada kökleri tesviye ederler ve paketlerler. İkinci ve

⁷⁰ Halide Edip, Yakup Kadri, Falih Rıfki, Mehmet Asım, age. , s. 76-80

⁷¹ Grace Mary Ellison, age. , s. 71.

üçüncü derecede olanların da balını alırlar. İzmir yoluyla dışarıya sevk edilenler odun halinde, Söke'den sevk edilenler ise paket veya bal halinde ihraç edilir.

Ginlek-Kinlek? İstasyonu ile Gönas-Künas? İstasyonu arası dağlıktır. Demiryolu kumpanyası bu dağları köstebek gibi delmiş, 30 kilometrelik bir mesafede 23 tünel açmıştır. Tünellerin sık sık karşımıza çıkması, bizi karanlık ve duman içinde bırakması oldukça canımızı sıktı. Sonunda Elvanlar istasyonuna geldik. Tren burada bir saat kadar vakit geçirdi. Sonra İnay, Karakuyu'dan sonra akşam alaturka saat biri çeyrek geçe Uşak istasyonuna ulaştık. Uşak kaza merkezi karşıdan yıldızlar gibi parıldıyordu. Burasını ziyaret bizim için pek faydalı oluyordu. Maalesef tren gece kalmadı. Saat dört buçukta yola çıktık. Bununla birlikte bu kasaba hakkındaki tahkikatımızı da arz edelim: Uşak, Kütahya müstakil sancağına bağlı olup, 105.000 nüfusa sahip büyük bir kazadır. Merkezin nüfusu 23.000 kadardır. Kazanın Ulubey, Karahallı, Sivaslı, Banaz adlarında dört nahiyesi vardır. Kazadaki Rum ve Ermeni nüfusu 1500'den ibarettir. Uşak kazası öteden beri halıcılıkla, milli mensucat ile şöhret kazanmıştır. Uşak merkezde 2000 halı destgâhi, 3 iplik ve şayak fabrikası, 25 boyahane mevcuttur. Sadece halıcılık sayesinde hariçten memlekete bir senede 3 milyon lira girmiştir.

Uşak, Alaşehir ile kıyas edilemeyecek kadar mamur, yolları muntazam, merkezi haritaya göre tanzim edilmiş pek güzel, verimli bir kasabadır. Ovası büyük, ziraati ilerlemiştir. Bilhassa palamut, afyon ve çeşitli hububat ihracatı bu civar kazalarından daha fazladır. Uşak'ta bir leyli medrese "Darü'l-hilafet'il-Aliye Medresesi", bir idadi, dört erkek, iki kız ibtidaiyesi, birkaç hususi mektep, 24 cami-i şerif ile birçok mescit, hayır ve resmi yerler vardır. Bu kazada arazi taksim edilmiştir. Fakir bir kimse bile yiyeceği buğdayını elde edebilecek tarlaya sahiptir. Bilhassa Uşak'ın Kuva-yı Milliye uğrunda faaliyetleri ve fedakârlığı pek yüksektir. Şark Cephesi'nin⁷² Heyet-i Merkeziyesi'ne karargâh olan bu hamiyetli kaza vatan

⁷² Sivas Kongresi tarafından merkezi Ankara'da bulunan XX. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya Garbi Anadolu Kuva-yı Milliye Kumandanlığı görevi verildi. Ali Fuat Paşa da Garp cephesini iki muntıkaya ayırdı. Eskişehir havalisi kumandanlığına Süvari Kaymakamı Atif Bey'i, Afyonkarahisar ve havalisi kumandanlığına 23. Fırka Kumandanı Kaymakam Ömer Lütfi Bey'i atadı. 23. Fırka öteden beri Afyon'da idi ve mevcudu 40-50 neferden ibaretti. Fırka önce Alaşehir'e nakledildi sonra 8 Ocak 1920 tarihinde kumandanlığına Kaymakam Aşir (Atlı) Bey getirildi. İngilizler 23. Fırka'nın Alaşehir'de bulunmasından rahatsızdı. Bu yüzden Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşa ile Erkan-ı Harbiye Reisi Cevat Paşa'ları istifaya mecbur ettiler. Öyle anlaşılıyor ki 23. Fırka bundan sonra Uşak'a nakledilmiştir. Bezmi Nusret Kaygusuz, age. , s. 186-190. Yarbay İzzettin (Çalışlar) Bey anılarında 19 gün XX. Kolordu Komutan vekilliği yaptıktan sonra Garp Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'nın emri ile Antalya-Muğla Havalisi Komutanlığı'na atandığını, Antalya'ya gitmek üzere Afyonkarahisar'a vardığında Uşak'ta bulunan 23. Fırka Komutanlığı'na tayin olduğunu öğrendiğini ve 1 Ağustos 1920 tarihinde sınıf arkadaşı Aşir Bey'den görevi Uşak'ta

savunması için nakden 200.000 lira yardım vermiştir. Mal ve diğer bağışlar bundan hariçtir. Akhisar'dan itibaren herkesin övgüyle bahsettiği ve gıyaben tanıdığımız Uşak, ruhumuzda en iyimsen tesir icra eden müstesna bir yerdir. Bu hamiyetli memleketi karşıdan hürmetle selamlayarak yolumuza devam ettik.⁷³ Bütün geceyi Salihli'den beri ağırlaşan trenin iç tırmalayan gürültüsü arasında uykusuz bir halde geçirdik. Ertesi sabah alaturka saat bir buçukta Karahisar-ı Sahip Livası merkezine ulaştık.⁷⁴ Muhabir Muvahhid Bey, Akhisar ve Salihli'de olduğu gibi Afyon hakkında da bilgi vermemektedir. Burada kimlerle temas etti, nereye hangi vasıta ile gitti bunu bilemiyoruz. Ama İzmir'e Doğru gazetesi mektuplarını "Ankara'dan Mektuplar" başlığı ile yayınlaması sanki Ankara'ya gitmiş izlenimi uyandırmaktadır.

Halide Edip, "İzmir'den Bursa'ya" giderken Uşak'a iki saat mesafede olan İnay köyünde durduklarını, halkın taşlar arasında yaşadığını, köyün imamının soğuktan titrediğini gördüğünü belirtir. İmam yaşananları anlattıktan sonra ihtiyaçlarını sıraladı. Sonra Uşak depolarında buğday ve yapı malzemesi varmış, halk açlıktan ve evsizlikten ölüp gidiyor, İsmet Paşa'nın ayağını öptüğümüzü, bize yardım etmesini söyleyin dedi. Sonra imam bize Himmet adında küçük bir rehber gönderdi. Yedi yaşında öksüz kalan Himmet'i hayatta en çok üzen Kuzgundere'de Yunanlı askerlerin onu yatırıp kesmek istemesi ve sonra da mandalarını almasıydı. Halide Edip, 12 yaşında olan Himmet'in öyküsünü detayla anlatmaktadır.⁷⁵ Mehmet Asım (Us) ise "Yunan Ordusunun ve Hükümetinin Mesuliyeti" başlıklı yazısında Yunan kundakçıların insanlara yaptıklarını bir bir anlattıktan sonra birçok yerde mezarlıkları bile yaktıklarını, hatta mezar taşlarını kırdıklarını belirtir. Uşak dükkânlarla beraber 12000 hanelik (Nüfus 60.000) bir kasaba olup, bunun 200 hanesi Ermeni'dir. Uşak'ta yakma yıkma olayları 27 Ağustos'ta başlamış olup, 1 Eylül'de Cuma günü Eşme kazasına sirayet etmiştir. Uşak'ta gasp ve yağma edilen eşya o kadar çok ki halkın ulaşım vasıtalarıyla sevk etmeye imkân olmadığından Yunan ordusunun resmi otomobilleri ile taşınmıştır. Son aşama olarak Uşak'ta kasaba ateşe verildikten sonra Yunanlılar tarafından halk bir taraftan yangını söndürmeye çağılırken diğer taraftan Belediye tulumbasının hortumları kesilmiştir. Evlerinden çıkanlar ise katledilmiştir. Ayrıca İstasyon Caddesi üzerinde cephan deposu olarak kullanılan Cami ateşe verildiği zaman

devraldığını belirtir. İzzettin Çalışlar, *On Yıllık Savaşın Günlüğü*, Yay. haz. İzzettin Çalışlar-İsmet Görgülü, İstanbul, 2007, 3. bs., s. 517-518, 432-433.

⁷³ Milli Mücadele'ni son günlerinde Uşak hakkında bilgi için bakınız: Muhammet Güçlü, "Mülazım ve Gazetecilerin Kaleminden Milli Mücadele'nin Son Günlerinde Uşak ve Çevresi", *II. Uşak Sempozyumu (Uşak, 13-15 Ekim 2011)*, C. II, Ed. Murat Öntuğ-Yusuf İnel, Uşak, 2012, Uşak Valiliği-Uşak İli Kalkınma Vakfı Yayını, s. 597-612.

⁷⁴ *İzmir'e Doğru*, s. 317.

⁷⁵ Halide Edip Adivar, *age.*, s. 250-251.

patlamanın etkisiyle Camiye bitişik olan esirler karargâhı da ateş almış ve buradaki 450 esir yanmıştır. Buradaki esirler arasında bulunan ve ara sıra serbest bırakılarak kasabada dolaşan Midillili Nuri isminde birisinin esirlerin hepsinin yanacağını daha önce söylediğini Uşak halkı nakletmektedir.⁷⁶

Komisyonun bir başka üyesi Falih Rıfki (Atay) Bey, 1 Ekim 1922 tarihli "*Mesut Bir Kasaba*" başlıklı iyimser yazısında şöyle demektedir. Yazar Alaşehir'den sonra iki gün boyunca sarp dağ yollarını kamyonet ile zorlu bir yolculukla aştığı sırada Yunanlılar tarafından yakılan köylerin harabesini görmüştür. Köylüler anamı kestiler veya çocuğumu öldürdüler, evimizi, ekimizi, mahsulümüzü yaktılar, hayvanımızı sürüp götürdüler demiştir. İki gün sonra gece yatsıya doğru uzakta ağaçlıklar arasında birkaç ışık görüldü. Uşak'tayız. İzmir'den beri gördüğüm şu ki Anadolu Türklerinin çarşısında oturduğu, tezgâhında çalıştığı, çeşmesinden içip fırınından yediği bir kasaba yoktur. Fakat Uşak'ın ziyaretlerinden bu kesif karaltının bir yangın yeri olmadığını anlıyoruz. Manisa ve Alaşehir gecesini görenlerin bunu keşfetmesi zor değildir. Muhakkak Uşak'ta yanmış, zira yangın ve cinayet oraya da uğramıştı. Uşak'ın bu durumda olmasına sebep "*belki süvarilerimizin çabuk yetişmiş*" olmasıdır. Kasabaya yaklaştıkça karanlıkta binalar seçilmeye başlanıyor. Bu gece yatağımızda rahat uyuyabiliyoruz. Çünkü Manisa, Turgutlu ve Alaşehir'de kalın battaniyelerimiz altında yatarken, bedbaht kadın ve çocukların üstünde yattıkları taşlar vücudumuza batıyordu. Ama Uşak'ta evlerinde uyuyan bir kasaba halkının misafiriyiz.

Sabah erkenden çarşığı görmeye gidiyorum. Sokakta çalışmaya giden insanlarla karşılaşıyorum. Uzun iki taraflı bir yangın yerinden geçiyorum. Halk burada 1800 ev yaktılar, süvarilerimiz erken yetişti, onlar yarım saat geç kalsaydı bütün Uşak yanacaktı dedi. Şükrediniz çarşınız, sokağımız, eviniz var. Yazar can ziyanınız yok ya deyince muhabiri nasıl yok, Uşak'ta bin kişi öldürdüler, yaktılar. Alaşehir şehitlerinden bile fazla dedi. Yanımızdan geçen bir genç yol ortasında bir bina iskeleti göstererek, bizim burada birkaç yüz esirimiz vardı. Gece ateşe verdiler, Türk askeri geldikten sonra enkaz arasında kemikler bulduk, demek hepsini yakmışlar. Duyduklarım dün akşamdan beri içimde hissettiğim bütün duygularımı ve şevkimi kırıyordu. Bir tanık hepimiz evlerimize kapanmıştık, Yunanlılar birkaç dinsizi "*dışarı çıkın, bizimkiler geldi!*" diye bağırınca, herkes sokağa döküldü. Yunanlılar, demek Türkler gelince böyle sevineceksiniz diyerek

⁷⁶ Halide Edip, Yakup Kadri, Falih Rıfki, Mehmet Asım, *age.*, s. 118-119, 124, 127, 129. Yunan ordusu ile Anadolu'ya gelen *Daily Telgraph* gazetesi muhabiri ise 24 Eylül 1922 tarihinde gazetesine çektiği telgrafta yangının ayrıntısını veriyordu. Muhabir "*Uşak'ta iken benzin tenekeleriyle yangın bombalarının şehir dahilinde tevzi' edildiğini kendi gözlerimle gördüm. Yunan zabıtları şehrin ihrak edileceğini bana şahsen ihtar ettiler. Ricatın ibtidasından nihayete kadar Yunanlılar kundakçılığa devam etmiştir*" demektedir. Sadiye Tutsak, 'Milli Mücadele'de Uşak', *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 10, 1995, s. 309.

ellerine kimi geçirdilerse çoluk çocuk süngülediler ve bacaklarından tutup bu yangın yerinde ateşe attılar. İşte mesut Uşak'ın gerçek görüntüsü buydu. Bunun dışında 300 aile Yunanistan'a götürüldü ve birçoğundan hala haber alınamadı. Bunları yolda mı öldürdüler, orada mı öldürdüler belli değildir. Son gün halk tarlalara kaçtı. Türk süvarisi, Ay Bey sırtlarında görününce kadın erkek herkes kasaba yangınına söndürmeye koştu. Geçtiğimiz kasabalar biz şehirlerimizi bağlar ile yaptık, bağımızı toprağımızı yakamadılar ya bir daha yaparız diyorlardı. Uşak'ın durumu farklı, burada kasaba sağlam gibi, ama Yunanlılar buranın bağlarını yakmışlar. Üzüm kütükleri şimdi birer kömür parçası gibi görünüyor. Yazar bir kulübe kurmak kolay, fakat bir bağ nasıl yerine konur diye düşündü.

Camisiyle, şadırvanıyla, dükkânları, sokakları ve insanlarıyla tam bir Türk şehri olan Uşak'ta, pencerelerden kadınların dokuduğu halı ve seccadeler sarkıyordu. Yazar Yunanlılar buraya ne cesaretle geldiler diye kendine soruyor. Teselyalı bir Rum, niçin Uşak bağlarını yaktı. Giritli bir haydut niçin Uşak kadınlarını ateşe attı. Atinalı bir zabıt, ne hakla Uşak köylülerinin halılarını soydu ve Atina fahişelerinin ayağının altına serdi. Yazar, bir dükkânın eşiğine oturdu, dükkân sahibi raflarını göstererek burada binlerce liralık malım vardı, hepsini alıp götürdüler. Halı tezgâhını durdurmak için bin türlü baskı icat ettiler. Türk ticaretini yok etmek için bütün zenginleri soydular, sürdüler. Halıcılığı almak için gelen şirkete her türlü kolaylığı gösterdiler. Eğer bir iki sene daha dursalardı biz açıklıktan ölecektik. Birden bire hiddetlendi ve işte hepsini bunlar yaptı diyerek yerinden kalktı. Baktım çarşının içinden paçavra elbiseli askerler geçiyor. Bunlar askerlikleri bittiği halde çırak, uşak, garson ve serseri haline gelmiş kişilerdi. Bu esirleri yanmış bir dükkânın harabesine çalıştırmaya götürüyorlardı. Yanımızdaki dükkânda bir adam boş sarraf camekânını göstererek içinde mücevher, gümüş, altın vardı, son günü iki zabıt gelip çaldılar. Bu dönemde yakalanan bütün esirlerin dolakları ziynet altınlarıyla doluydu. Delik altınlar ise kesilen veya tecavüz edilen köylü kızların altınlarıydı.⁷⁷

Ankara hattı köprülerin Yunanlılar tarafından havaya uçurulması yüzünden Alaşehir'den sonra Günhanı istasyon'unda kesilmişti. Bundan sonra G. M. Ellison, Uşak'a önce dekovil sonra öküz arabası ve marşandiz ile gidebildi. Uşak'ta Vali (Kaymakam olmalı) ve kentin ileri gelenleri tarafından karşılandığını, geceyi Uşak'ta geçirme tekliflerine üç gün iki gecedir yolda olan yazar hemen kabul etti.⁷⁸ Lokomotif darlığı son haddinde olduğu gibi vagonların çoğu da Yunanlılar tarafından yakılmıştı. Ama yine de gece olduğu zaman uyumak için kadınlar marşandiz vagonuna, erkekler ise dama gidiyordu. Vali bizi bir zamanlar Kral

⁷⁷ Halide Edip, Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Mehmet Asım, *age.*, s.81-85.

⁷⁸ Grace Ellison, *Ankara'da Bir İngiliz Kadını*, Çev. Osman Olcay, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 90-100, 105.

Konstantin'in karargâhı olan şehrin varlıklı birisinin evine (Atatürk ve Etnografya Müzesi) götürdü. Ev sahibi 20 yaşlarında genç bir delikanlı olup bir buçuk yıl kadar önce Rodos'a kaçmak zorunda kalmıştır. Bu delikanlı şimdilerde yıkılmaktan kısmen kurtulan büyük bir halı fabrikasını yönetmekteydi. Konuk odalarının Rumların soygunundan dolayı çıplaklığından özür diledi. Ama zengin ve olağanüstü halıların mobilyanın yerini yeterince doldurduğu görülüyordu. Ev sahibi Mustafa Kemal Paşa'nın kaldığı yatakta mı, Kral Konstantin'in yatağında mı kalmak istediğini sordu. Mustafa Kemal Paşa'nın cevabını alınca her ikisini görmeden karar vermemek gerekir dedi. Çünkü Yunan kralı her an hava saldırısı olur korkusuyla büyük bir zevkle döşenmiş her türlü konforu olan bir yeraltı dairesini seçmişti. Elektrik ile aydınlatılıp, ısıtılan bu daire bir Alman siperine benziyordu. Mustafa Kemal Paşa ise birinci yani üst katta aydınlık bir odada kalmıştı. Bir süre sonra Vali, Belediye Başkanı, ileri gelenlerin bulunduğu özenli Türk yemeklerinden oluşan bir sofraya oturduk.

Öğleden sonra düzenlenen kabul resmine ilginç giysileriyle birçok ileri gelen katıldı. Milletvekilleri, hocalar, yargıçlar gibi. Yargıcın saks mavisi ipek cübbesinin sabahlık olarak kullanabileceğini düşündü.⁷⁹ Herkes ayakkabılarını girişte çıkardı ve çoraplarıyla oturdu. Sohbet sırasında herkes ulusalcılıktan söz ederken İngiltere için acı sözler sarf ettiler. O gün gece Gençlik Kulübü'nde olacak büyük bir ulusalcılık toplantısına davet edildim. Toplantı için sallanan bir merdivenle çıkılan dumandan geçilmeyen geniş bir odaya buyur edildik. Erkeklerin tümü kalpaklı olup ilk başta aralarında bir İngiliz kadını olmasını yadırgadılar. Şeyh toplantıyı açtıktan sonra ev sahibimiz benim orada bulunuşumu kendi sorumluluğum altında Ankara'ya gittiğimi ve Türkleri savaş çıkmayacağına inandırmak için geldiğimi belirtti. Sonra yazar Vali'nin çevirmenliği ile Bay Lloyd George'nin siyasetinin İngiliz ulusunun siyaseti olmadığını, Bay Venizelos tarafından baştan çıkarıldığını, hiçbir İngiliz'in Türkiye'ye karşı savaşa giremeyeceğini, halkın onu düşürmeye kararlı olduğunu belirtti. Dinleyiciler "inşallah" diye bağırıldılar. Vali gelen soruları biraz yumuşatarak çevirirken, ev sahibi dinleyicileri çok zor koşullarda İngiltere'den kendilerini görmeye gelen İngiliz kadının ziyaretinden memnun olduklarını göstermeye davet edince, eski tahta tavan ses ve alkışlarla çınladı. Yazar politikacılarının ve basının histerik yazılarına rağmen dostluk kurmanın sağlam ve pratik temelleri olduğunu düşünüyor. Misak-ı Milli'ye İngiltere'nin karşı çıkmasını gerektirecek ciddi bir neden yok diyor.⁸⁰ Toplantıdan sonra konforlu dairelerine arabalarla döndüler ve bütün gece çay ve sigara içerek sohbet ettiler. Türk subayları sohbette yeraltında yaşayan Kral Konstantin'e karşın Mustafa Kemal Paşa'yı korkusuz olarak övüyorlardı. Sokaktaki köpekler, sıkıntılarını

⁷⁹ Grace Ellison, *age.*, s. 106-107.

⁸⁰ Grace Ellison, *age.*, s. 108-109.

doğunun sessiz soyluluğu içinde karşılayabilseler ne iyi olurdu. Yarı yarıya yıkılmış kente pencerenin kafesleri arasında göz atınca, korkunç felakete uğramış acılı halktan en ufak bir yakınma sesi duyulmamasına şaşıyordu.⁸¹ Bu arada Uşaklı bir kadının ibret verici öyküsünü anlatıyor. Aç bebeğini doyuracak tek bir giysiden başka bir şeyi olmayacak kadar yoksul bir kadın, açıkta ve soğukta terk edilmiş bir kısım cephaneyi görünce, hiç tereddüt etmeden çocuğunun tek örtüsünü çıkarıp, savaş gereçlerini özenle sarmıştır. Bunu yaparken de *“Yüce Tanrım bana belki bir başka çocuk ihsan edebilir”* diye mırıldanmış ve *“ama vatanımın mutlaka, her ne pahasına olursa olsun kurtulması gerekiyor!”* demiştir.

Öğleden sonrayı talan edilmiş kentin sokaklarında dolaşarak geçirdi. Ayrıca ev sahibinin halı fabrikasını ve bir sıra evlerde işletilen tezgâhları gezdi.⁸² Yazar dokunan halılardan ve dokuyanlardan çok etkilendiğini belirtmektedir. Uzakta mezarlık soğuk iklime rağmen gelincik ve peygamber çiçekleri ile bezenmiş gözüküyordu. Ancak mezarlığa yaklaştıkça kavuk şeklindeki mezar taşlarının üzerine kurutulmak üzere bırakılan boyanmış yünlerden kaynaklandığını fark etti. Pazaryerinde son ziyaretinden beri alış verişin hemen hemen savaş öncesi noktasına çabucak ulaştığını şaşkınlıkla gördü. Bir şekilde dükkânlarını ve işlerini görecektikleri yerleri onaracak tahtaları ve aletleri bulmuşlardı. Belgesel kanıt niteliği taşıyan yanmış, yıkılmış kentler, uzuvları kesilmiş ya da yüzleri dağılmış insan fotoğrafları gösterdiler. Bu arada subaylar, belediye yetkilileri, milletvekilleri ve hocaların bitmek bilmez soruları devam ediyordu.

Hava alanına gittiklerinde görevli subay Yunanlılar tarafından sistemli bir şekilde parça parça edilen topları nasıl onardıklarını gösterdi. Ayrıca bize birkaç 75'lik Fransız havan topu bulunduğunu belirttikten sonra nezaketen de olsa *“Toplar, Lloyd George”* diye bağırdı. Subayın aralarında kendi hanımının da bulunduğu yer hizmetindeki kadın havacılarından söz etmesi G. Ellison'u memnun etti. Bunun üzerine yazar Halide Hanımdan başlamak üzere gemilerden cephane boşaltan, fabrikalarda payına düşeni yapan her kadını takdir ettiğini belirtmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın dediği gibi *“Kadınlar ülkenin kurtulmasında paylarına düşeni yaptılar, onu yönetmede de paylarını almalılar.”* Bu mühimmatın çoğunu Fransa'nın sağladığı sanılmaktadır. Ancak Türkler, İngilizlerden bu günkü rayiçle 5000 sterlinlik mühimmat almıştır. Türkler, İngilizler tarafından ele geçirilmiş ve kendilerine ait mühimmatın bir kısmı için ödeme yaptıkları gibi İstanbul'daki İngiliz subaylarından da silah satın almışlardır. Ayrıca Fransızlardan, İtalyanlardan, Ruslardan ve inanılması güç de olsa⁸³

⁸¹ Grace Ellison, *age.*, s. 110-111.

⁸² Grace Ellison, *age.*, s. 112-113.

⁸³ Grace Ellison, *age.*, s. 114-115.

Yunanlıların kendilerinden bile ikmal malzemesi almışlardı. Kısacası Türkler bulabildiği her yerden silah satın almışlardır.

Sonuç

Muvahhit Bey'in 5-8 Mayıs 1920 tarihleri arasında Akhisar-Salihli arasını araba, Alaşehir Afyon arasını tren ile gerçekleştirdiği seyahatinden Batı Anadolu'da yaşayan Türkler ile Rumların durumlarını net olarak öğreniyoruz. Muhabirin takip ettiği bu yolun aynı zamanda Balıkesir'in Ankara yol güzergâhı olduğunu müşahede ediyoruz. Savaş yüzünden Türklerin sosyal hayatının ve eğitiminin oldukça zayıf olduğunu, Rumların ise önce olduğu gibi rahat davrandıklarını görüyoruz. Alaşehir Rumları İzmir'in işgalinden önce gayet sakin yaşarken işgalden sonra şımarmaya başladığı, Alaşehir'e külliyetli miktarda muhacirin geldiği anlaşılmaktadır. Milli Mücadele döneminde Alaşehir'in önemli bir kasaba olduğu vurgulanmaktadır. Mesela burada Hilal-i Ahmer teşkilatının bir hastanesi bulunmakta olup Gureba Hastanesini de onlar işletmektedir. Bir kaza merkezi olan Uşak'ın Alaşehir gibi Milli Mücadele açısından önemli bir yer olduğu, Kuva-yı Milliye'ye önemli maddi yardımları dokunduğu, Batı cephesi'nin doğu kolunun merkezliğini üstlendiği görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Adivar, Halide *Edip, Türkün Ateşle İmtihanı*, XI. bs. , Atlas Kitabevi, İstanbul, 1994.
- Aksoy, Yaşar, *Bir Kent Bir İnsan*, İstanbul, 1986.
- Antalya'da Anadolu*, 19 Kanun-u evvel 1336.
- Baran, Tülay Alim, *Vasıf Çınar ve İzmir'e Doğru Gazetesi Yazıları*, İstanbul, 2001.
- Bayar, Celal, *Ben De Yazdım*, C. 5, İstanbul, 1997, Sabah Kitapları 52.
- Baykara, Tuncer, *Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve Ondokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar*, İzmir, 1992.
- Chrismast, Henry, *İstanbul ve Ege Yollarında*, Çev. Mustafa Özbaş, İstanbul, 2012.
- Çalışlar, İzzettin, *On Yıllık Savaşın Günlüğü*, Yay. Haz. İzzettin Çalışlar-İsmet Görgülü, İstanbul, 2007, 3. bs.
- Ellison, Grace Mary, *Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-i Milliye Ankarası*, Çev. İbrahim S. Turek, byy. , 1973, Milliyet Yayınları.
- Ellison, Grace, *Ankara'da Bir İngiliz Kadını*, Çev. Osman Olcay, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

- Güçlü, Muhammet, "Antalya'da Yerel Basının İlk Temsilcisi: Antalya'da Anadolu Gazetesi (19 Aralık 1920-12 Eylül 1922)" *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 25, 2012-Güz.
- Güçlü, Muhammet, "Mülazım ve Gazetecilerin Kaleminden Milli Mücadele'nin Son Günlerinde Uşak ve Çevresi" , *II. Uşak Sempozyumu (Uşak, 13-15 Ekim 2011)*, C. II, Ed. Murat Öntüğ-Yusuf İnel, Uşak, 2012, Uşak Valiliği-Uşak İli Kalkınma Vakfı Yayını.
- Halide Edip, Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Mehmet Asım, *İzmir'den Bursa'ya*, İstanbul, 1974.
- İzmir'e Doğru*, Yay. Haz. Oktay Gökdemir, İzmir, 2010, İBB. Kent Kitaplığı Dizisi: 64.
- Kaya, Erol, "Milli Mücadele Döneminde İzmir'e Doğru Gazetesi", *Turkish Studies*, Volume 3/1, Winter 2008.
- Kaygusuz, Bezmi Nusret, *Bir Roman Gibi*, İstanbul, 2002, 2. bs. , İBB Kültür Yayını 33.
- Moralı, Nail, *Mütarekede İzmir Önceleri ve Sonraları*, Yay. Haz. Erkan Serçe, İBB Kültür Yayını 35, İzmir, 2002.
- Muvahhid, "Ankara'dan Mektuplar Akhisar'dan Salihli'ye I", *İzmir'e Doğru*, 12 Mayıs 1336, No: 61.
- Muvahhid, "Ankara'dan Mektuplar Alaşehir'den Karahisar'a II", *İzmir'e Doğru*, 30 Mayıs 1336, No: 66.
- Öktem, Haydar Rüştü, *Mütareke ve İşgal Anıları*, Haz. Zeki Arıkan, Ankara, 1991.
- Özalp, Kazım, *Milli Mücadele 1919-1922*, C. I, Ankara, 1988, 3. bs.
- Sarısakal, Baki, "Sahneye Çıkan İlk Türk Kadını Afife Jale", www.bakisarikal.com/sahneyecikanillkturkkadini.pdf
- Scognamillo, Giovanni, *Türk Sinema Tarihi*, Kabalcı Yayınevi, 2. bs. , İstanbul, 2003.
- Sevük, İsmail Habib, *Atatürk'le Beraber*, Haz. Lütfü Tınç, İstanbul, 2008.
- Sevük, İsmail Habib, *Yurttan Yazılar*, Ankara, 2002, 2. bs.
- Topuz, Hıfzı, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul, 2003.
- Tutsak, Sadiye, 'Milli Mücadele'de Uşak' , *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 10, 1995.
- Yıldırım, Müjgan, Türk Sinemasında Kadınlar "Bedia Muvahhit", (Film VHS Video Kaset), *Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sahne ve Görüntü Sanatları Anabilim Dalı Sanatta Yerlilik Tezi*, İstanbul 1999.
- Zorlu, Yaşar, "Mütareke İstanbul'unda Mizah Gazetesi Alay ve Politik Tavrı", *NWSA-Humanites*, C. 10, S. 1, 2015.

Resim 1: Balıkesir Umumi Manzara,
(Kaynak: [httpkatalog.ibb.gov.trkutuphane2kartpostallarKrt_011258.pdf](http:katalog.ibb.gov.trkutuphane2kartpostallarKrt_011258.pdf))

Resim 2: Bandırma İskelesi,
(Kaynak [httpkatalog.ibb.gov.trkutuphane2kartpostallarKrt_011417.pdf](http:katalog.ibb.gov.trkutuphane2kartpostallarKrt_011417.pdf))

Resim 3: Aktör Muvahhid Bey 1893-1927 (Kaynak earsiv.sehir.edu.tr)

İZMİR BORNOVA YAHUDİ MEZARLIĞI

Siren Bora⁸⁴

Özet

Bornova Yahudi Cemaati'nin tarihine ilişkin bilgiler, ne yazık ki sınırlı ve yetersizdir. 1876 tarihinde yedi yüz nüfusa sahip Bornova Yahudilerinden geriye, sadece Alliance Israelite Universelle'in Bornova Ziraat Okulunun kalıntıları, Bornova Algranate Sinagogu'nun fotoğrafları ve Bornova Yahudi Mezarlığında mevcut mezar taşlarındaki kitabeler kalmıştır. Bugün, Bornova Yahudilerinin aile adları, kökenleri, meslek dalları, sosyal ve ekonomik koşulları hakkında somut bilgilere ulaşılabilen yegane yer, Bornova Yahudi Mezarlığıdır.

Anahtar Kelimeler: *Bornova Yahudi Mahallesi, Bornova Yahudi Mezarlığı, Mezar Taşı Kitabeleri, Yahudilik ve Yahudi Mezar Taşlarına İlişkin Gelenekler.*

Abstract

Data about the history of the Jewish Community of Bornova, unfortunately is limited and missing. What remains from Bornova Jews who had a population of seven hundred in 1876;are the remnants of Bornova Alliance Israelite Universelle Agricultural School, photographs of Algranate Synagogues and existing inscriptions on gravestones in the Bornova Jewish Cemetery. Today, the Bornova Jewish Cemetery is the sole place where factual information on family names, origins, professions, social and economic conditions of Bornova Jews can be accessed.

Key Words: *Bornova Jewish Neighborhood, Bornova Jewish Cemetery, Inscription of Gravestones, Judaism and Traditions Related to Jewish Tombstones.*

Giriş:

Yeşilova Höyüğü'nden elde edilen bulgular sayesinde, tarihinin günümüzden 8500 yıl önceye ulaştığını öğrendiğimiz Bornova, Bayraklı Tepekule'ye(tarihi Smyrna kentine) yakınlığı ve onun güvenliğine ilişkin stratejik konumunun önemi nedeni ile, bölgede egemenlik kuran her devletin ilgi odağı olmuştur⁸⁵. M.Ö. 11.

⁸⁴ Dr., Yerel Araştırmacı, e.mail: spo629510@gmail.com.

⁸⁵ Tarihte Hititlerin, Küçük Asya'nın batı ucunda yer alan Bornova ovasına dek ulaşmış olmaları muhtemeldir. M.Ö. 1100-1050 tarihlerinde ise, Yunanistan'dan Batı Anadolu'ya olan göçlerle gelen Aiol ve İon kabileleri, Bayraklı Tepekule Höyüğü'ne(Eski Smyrna)ve

yüzyıldan M.S. 11.yüzyıla değin, sırası ile Hellenlerin (M.Ö. 1100-1050 civarında), Lidyalıların (M.Ö. 600 civarında), Perslerin (M.Ö. 547), Büyük İskender'in (M.Ö. 330), Roma'nın (M.Ö. 2. yüzyıl), Bizans'ın(M.S. 395) ve sonra Türklerin (1081 yılı) egemenliği altına giren bölgenin⁸⁶ dış savunması, Smyrna çevresinde yer alan ve kente ulaşan yolları kuşbakışı gözleme kapasitesine sahip geçitler üzerinde inşa edilen kaleler aracılığıyla yapılmıştır. Smyrna'nın doğu sınırı, Spylos(Manisa-Spil) ile Olympos(Nif) dağlarının birbirlerine yaklaşan alçak uzantıları arasında dar bir geçit veren Bornova yakınlarındaki Belkahve geçidi tarafından belirlenmektedir. Geçidin üzerinde Smyrna-Sardes⁸⁷ yolunu en dar noktadan kontrol eden, bir kale yer almaktadır. Bu kalenin elde tutulması, her dönemde Smyrna'da oturanlar için önemli olmuştur⁸⁸. Bölge Perslerin eline geçtikten sonra, bu kez kale, muhtemelen Sardes'e karşı, Smyrna Ovası üzerinden gelebilecek olan saldırılara karşı kullanılmıştır⁸⁹. Sardes'te yer alan sinagogun Geç Roma döneminde Yahudiler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Acaba Yahudiler ilk kez bölgeye ne zaman gelip yerleşmişlerdir? Acaba bölgenin Pers⁹⁰ ve Büyük İskender⁹¹ egemenliği altında olduğu dönemlerde mi?⁹²

onun doğal uzantısı olan Bornova'ya yerleşmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Mert, *Sosyal, Siyasal ve İktisadi Yönleriyle Bornova(1923-1981)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Ana Bilim Dalı(Doktora Tezi), İzmir 2002, s. 5. Ersin Doğer, "Bornova'nın Kısa Tarihi", *Tepekule Tarih*, sayı 1, İlkbahar 2000, s. 20. Hasan Arıcan, *Bornova Albümü*, İzmir 1999, s. 9-10.

⁸⁶ Mert, *a.g.t.*, s. 5-6.

⁸⁷Sardes, Manisa'nın Salihli ilçesine bağlı Sart kasabası yakınlarında bulunan ve Lidya (Lydia) devletine başkentlik yapmış antik kenttir. Bölgedeki arkeolojik kazı çalışmaları sırasında 1962 yılında, bir Sinagog'un varlığı keşfedilmiştir. Bu sinagog, geç Roma döneminde, Yahudi toplumu tarafından dini merkez olarak kullanılmıştır. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. D.G. Mitten, *The Ancient Synagogue of Sardis*. New York 1965 (Committee to Preserve the Ancient Synagogue of Sardis). A.R. Seager, "The Building History of the Sardis Synagogue." *American Journal of Archaeology*, Vol. 76, No. 4 (Oct., 1972), s. 425-435. J.H. Kroll, "The Greek Inscriptions of the Sardis Synagogue." *Harvard Theological Review*, 94, (2001), s. 5-55. A.R. Seager, "The Synagogue at Sardis." *Qadmoniot* 7 (1974), s.123-128. J. Magness, "The Date of the Sardis Synagogue in Light of the Numismatic Evidence." *American Journal of Archaeology*, Vol. 109, No. 3 (Jul., 2005), s. 443-475

⁸⁸ Ersin Doğer ve İsmail Gezgın, "Arkaik ve Klasik Dönemde Smyrna'nın Dış Savunması Üzerine Gözlemler", *II. Uluslar arası İzmir Sempozyumu*, Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını 1998, s. 9-13.

⁸⁹ Eğer kale, Pers kontrolü altındayken iki farklı stratejik nokta ile desteklenmiş ise; bu iki noktadan birisi; Karabel ve Belkahve geçitlerinin arasında yer alan Kemalpaşa Kalesidir. Kale, bu iki geçit üzerinden gelip Sardes'e ulaşan yolların kesiştiği noktaya çok yakındır. Özellikle Karabel Boğazı, kuzeydeki Hermos(Gediz) ovasını güneydeki Kaystros(Küçük Menderes) ovasına bağlayan ve Ephesos-Sardes yolunun geçtiği Karabel Boğazı önemlidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğer ve Gezgın, "a.m.", s.13-14.

⁹⁰ M.Ö. 586 yılında Yehuda Devleti dağıldığı zaman, Fırat nehri çevresine sürülen Yahudilerin bir kısmının İstanbul, İzmir, Efes ve Rodos'a gidip yerleştiklerine dair bilgi

Bizans İmparatorluğu'nun İzmir ve çevresindeki egemenliği, Çaka Bey'in 1081 yılında İzmir'i fethine kadar sürmüştür. Hasan Mert'e göre, Bornova'nın da Çaka Bey tarafından aynı tarihte ele geçirilmiş olması kuvvetle muhtemeldir⁹³. İzmir, 1424-1426 yıllarında Osmanlılar tarafından fethedildiği zaman, Bornova bu kez Osmanlı egemenliği altına girmiştir. Osmanlı egemenliğindeki Bornova'ya ilişkin ilk kayıtlardan biri, 1575 tarihli *Mufassal Tahrir Defteri'nde* yer almaktadır. Bu deftere göre, 1575 tarihinde Bornova merkezinde tek bir gayri Müslim yaşamamakta; nüfus, sadece Müslüman Türklerden oluşmaktadır⁹⁴. Elimizde bulunan 1599 yılına ait bir bulgu; 16. yüzyılın son çeyreğinde bir köy ya da bir kırsal yerleşim yeri görünümünde olan Bornova'da, Yahudilerin yaşamadığı izlenimini kuvvetlendirmektedir. Rabbi Menahem Ben Elyezer, 1599 tarihinde Tsafet'ten İzmir'e gelmiştir. İzmir ve çevresine ilişkin anıları, "*Şir Haşirim*" adlı kitabın önsözünde şöyle anlatılmaktadır: "*Rabbi Menahem Ben Elyezer İzmir'e gelmiş. Venedik'e gidecek bir gemi bulamamış. Oradaki insanlar lütfedip ona demişler ki - ona doğru yürüyüp- Niçin burada bekliyorsun? Büyük bir kent olan Manisa'ya git. Orada dinlen ve Venedik'e gidecek gemiyi orada bekle...*"⁹⁵. Kanımızca

mevcuttur. Bkz. Avram Galante, *Fatih Sultan Mehmet Zamanında İstanbul Yahudileri*, İstanbul 1953, s. 5. Siren Bora, *Bir Semt Bir Bina: Karataş Hastanesi ve Çevresinde Yahudi İzleri*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı yayını - Ünik Binalar Serisi: 5, İzmir Nisan 2015, s. 11.

⁹¹ Büyük İskender'in (ölümü 325), bugünkü İsrail topraklarının bulunduğu bölgeyi işgal ettiği zaman, orada yaşayan Yahudileri İzmir ve çevresine sürdüğüne dair bilgi mevcuttur. Avram Galante, *Histoire des Juifs d'Anatolie-Les Juifs d'Izmir(Smyrne)*, İstanbul 1937, s. 7. Avram Galante, *Türkler ve Yahudiler*, İstanbul 1947, s. 10-11. Bora, a.e., s. 11. Ayrıca bir grup Yahudinin Fenikeli esir tüccarları tarafından Yunanlılara satıldığı zaman, İzmir'e getirildiklerine ilişkin bilgi mevcuttur. Bkz. Moshe Sevilla Sharon, *Türkiye Yahudileri-Tarihsel Bakış*, Yerushalayim 1981, s. 3. Yazar bu bilgiyi Eski Ahit'te (Tevrat'ta) Yoel 4:6'dan aldığını belirtmektedir. Tevrat'ın Yoel Kitabı'nda 3:6'da şu açıklama yer almaktadır: "...Yehuda oğullarını ve Yerusalayim oğullarını, kendi sınırlarından uzaklaştırmak için Yunanlıların oğullarına sattınız...". Bkz. *Kitab-ı Mukaddes*, İstanbul 1988, s. 866. Ayrıca bkz. Bora, a.e., s. 11.

⁹² Yahudilerin, söz konusu dönemler sırasında bölgeye yerleştiğini varsayalım. Acaba, Bornova çevresindeki ilk Yahudi yerleşiminin olduğu noktalardan biri, Belkahve geçidindeki kaledir denilebilir mi? Kale, askeri amaçlarla kullanılmıştır. O halde, eğer kaleye Yahudiler yerleşti ise, bunların asker olması gerekir. Prof. Ersin Doğer'den edindiğimiz bilgiye göre, Anadolu'da Hellen ve Pers dönemlerinde uygulanan savunma politikalarından biri, savunma amaçlı inşa edilmiş olan kalelere, Yahudi askerlerin getirilip yerleştirilmesidir. Acaba bu kalelerden biri, Belkahve Geçidi'nde yer alan kale olabilir mi? Kalenin kullanım süreci, Helenistik dönemin sonlarına kadar devam ettiğine göre, söz konusu dönemin sonuna kadar kalede Yahudilerin varlığı söz konusu olabilir mi?

⁹³ Mert, a.g.t., s. 5-6.

⁹⁴ Mert, a.g.t., s. 8.

⁹⁵ Yaakov Barnay, *HaMara şel Europa-Parakim BeToledot Hakehila HaYahudit Belzmir Bameot haşeva asara ve haşmona asara*, (Avrupa'nın Yansıması- 17. ve 18. Yüzyıllarda İzmir Yahudi Cemaati), Yeruşalayim 2014, s. 44.

Elyezer'in anlarından şu sonuçlar çıkarılabilir: 1599 tarihinde İzmir küçük bir kenttir ve kentte henüz büyük bir Yahudi Cemaati yoktur. Buna karşın, o sırada İzmir'den daha büyük bir yerleşim yeri olan Manisa'da muhtemelen büyük bir Yahudi Cemaati bulunmaktadır. Öte yandan, Manisa ile İzmir arasındaki güzergâhta yer alan Bornova'dan ve Bornova'da yaşayan Yahudilerde hiç söz edilmemektedir. Demek ki, o tarihte Bornova'da Yahudilere ait bir yerleşke mevcut değildir. Elimizde 1632 tarihine ilişkin Rabbi Yosef Mitrani'nin anıları bulunmaktadır. Mitrani, Celali Ayaklanmaları'nın çevreye verdiği zarardan ve yol açtığı üzüntülerden söz etmektedir: "*Büyük Şabat günü, yıl 5392(1632). Ezen düşman Manisa'ya geldi ve yağmalar, talanlar oldu. Yahudiler fazlasıyla varlıklarını kaybetti.*"⁹⁶. Görüldüğü gibi Mitrani de, İzmir - Manisa güzergahı üzerinde yer alan Bornova'dan ya da Bornova Yahudilerinden hiç söz etmemektedir. Nitekim, 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın sonları arasındaki dönemde, Bornova ve çevresindeki alanın sayfiye yeri olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca salgın hastalıklar sırasında, bir kaçış noktası ya da başka bir deyişle sığınak olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla Bornova ve çevresi, muhtemelen 18. yüzyıla değin, Yahudiler tarafından sürekli yerleşim yeri olarak tercih edilmemiştir⁹⁷. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise, Livorno, Venedik ve Marsilya'dan Batı Anadolu'ya göç eden Portekiz kökenli Yahudilerin bir bölümünün⁹⁸, İzmir'den önce Bornova'ya yerleşmeyi yeğlediklerini biliyoruz. Bu ailelerden biri Gabay ailesidir. 1756 tarihinde Livorno'dan gelen Hayim Gabay, İzmir'e değil; Bornova'ya yerleşmeyi yeğlemiştir⁹⁹. Bugün Bornova Yahudi Mezarlığı içerisinde, Gabay ailesi mensuplarına ait 8 adet mezar bulunmaktadır.

18. ve 19. yüzyıllarda, bölgeye gelen gezginlerin hayranlığını kazanan Bornova, "*güzel suları, mükemmel havası, verimli toprakları ile bir çekim merkezidir*"¹⁰⁰. "*Bornova'daki bütün ev, bahçe ve tarlalar gölden alınan su ile sulanmaktadır. ... Aynı zamanda küçük büyük her evin buz gibi suyu olan kuyusu vardır....Pek çok evde bahçeler mütevazı olmayıp, görkemlidir.... bahçelerindeki rengarenk çiçeklerle bir arada kayısı, zerdali, frenk elması, ekşi elma, can erik, ekşi erik, kırmızı erik, portakal, turunç, limon, tatlı limon, ağaç kavunu, ayva gibi meyveler.... yanında konserve yapılan domates, bamyacı, patlıcan, araka'nın büyük bir*

⁹⁶ Barnay, a.g.e., s. 46.

⁹⁷ Amado ailesi, muhtemelen 18. yüzyılın ilk yarısı içerisinde Fransa Bayonne'den gelerek Pınarbaşı'na yerleşmiştir. Aile, kapitülasyonlardan yararlanabilmek için uzun bir süre Fransa tabiyetinde kalmıştır. Amado ailesine ait bilgileri benimle paylaşma inceliğini gösteren Sayın Selim Amado'ya müteşekkirim.

⁹⁸ Büyük bir kısmı, Kapitalist sisteme uyum sağlamış olarak gelen zengin Portekiz asıllı Frankoslardır.

⁹⁹ Ailesi hakkındaki bilgileri benimle paylaşma inceliğini gösteren İzmir Yahudi Cemaati mensuplarından Sayın Daniel Levi'ye müteşekkirim.

¹⁰⁰ Antoine Galland'dan aktaran Hasan Arıcan, *Bornova Köşkleri Gezginler ve Anılar*, İzmir (Tepekule Kitaplığı Yayınları) Eylül 2003, s. 17.

*piyasası vardır...*¹⁰¹. Bu dönemde Bornova, bölgenin en güzel köylerinden biri olarak tanınmaktadır. Kuzeyde Menemen, Manisa; doğuda Kemalpaşa; güneyde Buca; batıda Konak ve Karşıyaka ile çevrili olan ilçenin, gerek ılıman iklimi ve zengin bitki örtüsü ve gerek denizden ve karadan ulaşım olanaklarına sahip olması; onu bir yerleşim alanı olarak çekim merkezine dönüştürmüştür. İzmir ile Bornova arasında, ulaşımı kolaylaştıran hem karayolu¹⁰² hem de demiryolu¹⁰³ bağlantısı mevcuttur. 19. yüzyılda, tıpkı İzmir kentinde olduğu gibi Bornova'da da, gayri Müslim ve Müslim bütün dinsel topluluklar bir arada yaşamaktadır. 6 Haziran 1876 tarihinde Bornova'da bir karma(kız-erkek) yatılı okul açan Alliance Israelite Universelle'in Arşivi'nden edinilen bilgiye göre: bu tarihte Bornova Yahudi nüfusunun büyük bir kısmını yoksullar oluşturmaktadır¹⁰⁴. Alliance tarafından, Bornova'da yaşayan Yahudi ailelere para, yiyecek ve giyecek yardımları yapılmıştır. Ancak, ailelerin kendileri ve çocuklarına ilişkin taleplerinin ardının arkasının kesilmediği¹⁰⁵; on dört yıl sonra 1890 yılında, açılan Alliance Israelite Universelle Bornova Ziraat Okulu'nun da, Bornovalı yoksul Yahudilere yardım için devreye sokulmasından anlaşılmaktadır¹⁰⁶.

Bornova Yahudi Mahallesi

19. yüzyılda Bornova'nın topografik yapısı, bu köyde yaşayanların sahip oldukları sosyo-ekonomik koşullara göre şekillenmiştir. Zengin Levantenlere, Rumlara ve Ermenilere ait köşkler ovada yer alırken; nüfusunun büyük bir kısmı yoksullardan oluşan Müslüman Türklerin, Yahudilerin ve bazı yoksul Ermenilerin oluşturduğu üç mahalle tamamen "*Doğu stilinde*" inşa edilmiş evleri ve dar sokaklarıyla, Nif dağının eteklerinde yan yana konumlanmıştır. Ermeniler, çoğunlukla Levantenlerin yanında çalışarak yoksulluk çemberini kırabilmişken; Yahudilerin tam tersine çemberin içerisinde sıkışıp kaldığı görülmektedir: Bir kısmı manav, boyacı, marangoz ya da küçük atölyelerde kalaycı iken; bir kısmı,

¹⁰¹ Sokrati Prokopiu'dan aktaran Hasan Arıcan, *a.e.*, .s. 26-27.

¹⁰² İzmir ile Bornova arasındaki karayolu 1861 yılında yabancı bir şirket tarafından yapılmıştır.

¹⁰³"1865 yılında İzmir - Kasaba Şirketi Bornova'ya kadar bir demiryolu döşemiştir." Arapzade Cevdet, *İzmir Hakkında Tetkikat* (müellifleri: Bonavantür F. Slaars ve İkonomos), İzmir 1932.

¹⁰⁴ AHAIU, *TURQUIE, Bournabat-TURQUIE XCIII E 1096*, M. Coen'in 2 Mayıs 1879 tarihli mektubu, 2 numaralı belge.

¹⁰⁵ AHAIU, *TURQUIE, Bournabat-TURQUIE XCIII E 1096*, M. Coen'in 29 Ocak 1879 tarihli mektubu.

¹⁰⁶Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Siren Bora, "Bornova'da Alliance Israelite Universelle'e ait Ziraat Okulu", *I. Bornova Araştırmaları Sempozyumu, 5-6 Kasım 2014 Bildiriler*(Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını No:12), İzmir Haziran 2015, s.s. 189-228.

manifaturacılık benzeri bir meslek olan çerçilikle geçinmektedir. Bornova'nın Yahudi nüfusu, 18. ve 19. yüzyıllarda bölgeyi ziyaret eden Batılı gezginler tarafından, diğer dinsel grupların nüfusuna oranla hep daha düşük sayıda verilmiştir. Oysa, Alliance Israelite Universelle'in 6 Haziran 1878 tarihinde kurulan Bornova Okulunun müdürü olan Meir Cohen'in verdiği rakama göre; 19. yüzyılın son çeyreğinde Bornova Yahudi nüfusu zamanının koşullarına göre hiç de az değildir: 1878 tarihinde Bornova'da yaşayan Yahudi sayısı 700'dür. Bu tarihlerde Bornova merkez toplam nüfusu 2152 olduğuna göre, yaptığımız değerlendirme muhtemelen doğru olmalıdır. Öte yandan 2152 sayısı, kış aylarındaki Bornova nüfusunu ifade etmektedir. Çünkü yaz aylarında nüfus, 8000 hatta 9000'e kadar ulaşmaktadır¹⁰⁷. 19. yüzyılda Bornova, bir sayfiye yeri olarak git gide daha fazla önem kazandığı için; İzmir'in varlıklı aileleri, yaz aylarını Bornova'daki bahçeli büyük evlerinde geçirmektedir. Bölgede sayfiye evi sahibi olan İzmir'in tanınmış ve zengin Yahudi ailelerinden biri olan Sidi ailesi gibi; varlıklı bazı Yahudi ailelerin Bornova'da sayfiye evi sahibi olma olasılığı göz ardı edilmemelidir. Öte yandan, Bornova Yahudi Mezarlığı 1880 yılında Alexander Sidi tarafından kurulduğuna göre; Sidi ailesinin bir kolunun 19. yüzyılın sonlarında Bornova'yı sürekli ikamet adresi olarak tercih ettiği anlaşılmaktadır. Kuşkusuz bu tercih üzerinde, 1861 yılında yapılan İzmir Bornova arasındaki karayolu ile 1865'te Bornova'ya ulaşan İzmir-Kasaba demiryolunun varlığı etkili olmuştur. Araştırmalarımız sırasında, Sidi ailesinin haricinde Bornova'yı sürekli ikamet adresi olarak seçen varlıklı Yahudi ailelerin adlarını saptadık: Levi, Algranati, Sarfati, Gabay, Franses, Yeşurun ve Kohen aileleri. 1938 ile 1950 yılları arasında, Bornova Belediye Başkanı olarak görev yapan Ethem Pekin anılarında, Bornova Yahudilerine ilişkin şunları yazmaktadır: *"1922 yılı öncesinde, Bornova'da yaşayan Yahudi ailelerinin sayısı 20 idi. Yaklaşık olarak 100 kişi. İki tane havraları vardı. Hahamlarının adı ise, Can Algranati idi"*¹⁰⁸.

19. yüzyılda Bornova Yahudilerinin oturduğu mahalle, bugün Bornova'nın Erzene Mahallesi sınırları içerisinde kalmıştır. Bornova Yahudi Mahallesi, Bornova Hükümet Konağı'nın hemen arkasında başlamakta ve bugünkü 2, 4, 6, 7, 8 ve 17 numaralı sokakların işgal ettiği alanı kapsamaktadır. Öte yandan Yahudi Mahallesi, bugün Ergene Mahallesi sınırları içerisinde kalan Müslüman Mahallesi ve bu mahalledeki Bornova Çarşısı ile yan yanadır. Kuşkusuz çarşı içerisinde, bir zamanlar Yahudi esnafa ait dükkanlar olmalıdır. Öte yandan, mikve'siz¹⁰⁹ bir

¹⁰⁷ AHAIU, *TURQUIE, Bournabat-TURQUIE XCIII E 1096*, M. Coen'in 2 Mayıs 1879 tarihli mektubu, 2 numaralı belge.

¹⁰⁸ Ethem Pekin, Hasan Arıcan'ın eşi Aysenur Arıcan'ın dayısıdır. Ethem Pekin'in anılarını benimle paylaşma inceliğini gösteren Sayın Hasan Arıcan'a müteşekkirim.

¹⁰⁹ İçine tam olarak dalınıp çıktığında, değişik nedenlerle temizliğini yitirmiş kişinin ruhsal ve bedensel sağlığının temizlenmesi amacıyla, Yahudi yasaları uyarınca kullanılan içi su

Yahudi Cemaati'nin varlığı asla düşünülemez. Bu yüzden, muhtemelen Erzene Mahallesi'deki Dramalı Köşkü'nün¹¹⁰ bahçesinde yer alan hamam içerisinde, ya da Ergene Mahallesi'nde yer alan Bornova'nın hamamı: "*Sultan Hamamı*" ya da diğer adıyla "*Bornova Hamamı*" içerisinde, muhakkak bir mikve olmalıdır.

17 Ağustos 2015 tarihinde, bir zamanlar Yahudi evlerinin ve İbadethanelerinin yer aldığı sokakları, eski bir Bornovalı olan Hasan Arıcan'ın rehberliğinde gezdik. Yahudi evleri ve İbadethaneler yıkılmış; yerlerine çok katlı apartmanlar inşa edilmişti. 19. yüzyılın sonlarında, Bornova Yahudilerinin iki sinagogundan biri olan ve 1940'lı yılların sonlarına kadar Bornova'da yaşamaya devam ettiğini öğrendiğimiz boyacı ustası Avram, marangoz Yako, manav David ve pek çok Yahudi aile tarafından kullanıldığını saptadığımız Algranati Sinagogu'nun yerini gördük. Bir zamanlar sinagogun yer aldığı parsel üzerine İlkur Apartmanı inşa edilmişti. Sonra, Algranati Sinagogu'nun arka sokağında yer alan Levi Sinagogu'nun bulunduğu sokağa gittik. Levi Sinagogu ve onun hemen yanında yer alan Levi ailesinin evi yıllar önce yıkılmış; yerine bir beton yığını görünümünde olan Melih Tuncay Sitesi inşa edilmişti. Bugün Bornova Mahallesi'nden geriye, Bornova Algranati Sinagogu'nun fotoğrafları ve fotoğraflardan birinde yer alan "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני" "*Eğer seni unutursam Kudüs sağ yanım yok olsun*" yazısının yer aldığı pano kalmıştır. (Bkz. Resim 10).

Yahudilikte Mezarlık ve Mezar Taşlarına İlişkin Gelenekler

Tora'da¹¹¹ mezar taşı ile ilgili ilk ayet, Yaakov'un Rahel'in mezarı üzerine diktiği taşla ilişkindir¹¹². Mişna'da¹¹³, Yeruşalayim (Kudüs) Talmud'unda¹¹⁴ ve

dolu havuz şeklinde bir yapıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, cilt 2, İstanbul Ekim 2001, 406-408.

¹¹⁰ Bu köşk, Bornova Yahudi Mahallesi'nin işgal ettiği alanla yan yanadır. 2, 1 ve 4 sokaklar arasında yer almaktadır. Uzun yıllar boyunca Bornovalı gayri Müslim bir ailenin (ailenin Ermeni ya da Rum kökenli olduğuna dair değişik görüşler mevcuttur) mülkü olarak kullanıldıktan sonra, Türk- Yunan Mübadelesi esnasında Drama'dan göç eden bir ailenin mülkü olmuştur. Bu gün, Dramalı Köşkü olarak bilinmektedir. Restore edilmiştir, müze olarak kullanılmaktadır.

¹¹¹ Musa'nın ilk beş kitabıdır. Yahudi inancına göre, Musa Peygamber, Sina'da biri yazılı diğeri sözlü iki Tora almıştır. "*Yazılı Tora*" (Tora şebihtav) tanımı; Musa'ya verilen beş kitap, Peygamberler (Neviim) ve Kutsal Yazıları (Ketuvim) içeren Eski Ahit (Ahd-i Atik) in tamamı için kullanılmaktadır. "Tanah", bu literatürün İbranice isimlerinin baş harflerinden türemiş bir kalıptır.

¹¹² "*Ve Yakub onun Kabri üzerine bir taş dikti; o, bugüne kadar Rahel'in mezar taşıdır*". *Kitabı Mukaddes - Eski ve Yeni Ahit*, İstanbul 1988, *Tekvin* 35:20, s. 35.

¹¹³ *Mişna*, Tora'nın yorumlarından oluşan eserdir ve Talmud'un ilk bölümünü oluşturmaktadır. (Talmud; Mişna, Gamara ve Agada olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır).

Yahudi din alimlerince¹¹⁵ mezar yerlerine mezar taşı konulmasına dair farklı görüşler ileri sürülmekte ise de; Halaha'ya (Yahudi Şeriatına) göre, ölümlere ya da gömülü oldukları yerlere dokunmak ritüel kirlenmeye yol açtığı için, zamanla mezar yerlerinin bulunduğu alanlar işaretlenmeye başlanmış ve bu gelenek, Yahudi dünyasında giderek evrenselleşmiştir. Öte yandan *Halaha*, mezar üzerine mezar taşının dikilmesi ya da konulması ile ilgili bir zorunluluk getirmemiştir. Yahudilikte, dikili taşlar put ile özdeşleştirilmektedir: “*Kendinize putlar yapmayacaksınız ve kendiniz için oyma put ve dikili taş dikmeyeceksiniz ve önünde secde etmek için memleketinizde resimli taş kurmayacaksınız; çünkü ben Allahınız Rab'im*”. “*Ve kendin için Allahın Rabbin nefret ettiği dikili taş dikmeyeceksin*”¹¹⁶. Söz konusu ayetler, 19. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı kentlerindeki Yahudi mezarlıklarında¹¹⁷ mezar taşlarının mezar üzerine yatay bir biçimde yerleştirilmesinin nedeni olabilir¹¹⁸. Mezar taşlarını dikey yerleştirme geleneği Aşkenazlara özgüdür. Batıda yaşayan Yahudi Cemaatleri arasında yaygınlaştıktan sonra doğudaki Sefaradlar tarafından da benimsenmiştir¹¹⁹. Yahudilerde Atalar

¹¹⁴ Talmud, Tevrat'tan “istihrac edilerek ” (mana çıkarılarak) hazırlanmış dini hukuk ve sosyal haklar külliyatıdır. Yerusalayim Talmudu, Filistin'de (Eretz İsrail'de) oturan bilginlerin eseridir. Babil Talmudu ise, Babil'de yaşamış Yahudi bilginler tarafından yazılmıştır. Yerusalayim Talmuduna göre daha kapsamlı olduğu için daha fazla tercih edilmiştir.

¹¹⁵ Yahudi din alimlerinin, mezar taşlarına ilişkin farklı görüşlere sahip olduklarını biliyoruz. Söz gelimi, Maimonides'in (Rambam'ın) ve Yosef Karo'nun kitaplarında mezar taşı konulmasının zorunlu olmadığı vurgulanırken; Kabalist İzak Luria, mezar taşlarının mutlaka mezar üzerine konulması gerektiğini ve bunun ölümlerin hayırına olacağına dile getirmektedir. Bkz. Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, cilt 2 İstanbul Ekim 2001, s. 401-402.

¹¹⁶ *Levililer* 26:1, s. 127. *Tesniye* 16:22, s. 194.

¹¹⁷ *Batey Kevarot*:Mezarler Evi ya da *Beyt Olam*:Sonsuzluk Evi.

¹¹⁸Yahudilikte, mezar taşının mezara ne zaman yerleştirileceği ilişkin, çeşitli gelenekler mevcuttur. Birçok cemaat vefattan bir yıl sonra mezar taşını mezar üzerine koydurur. Bazıları ise, daha erken. Örneğin bir hafta sonra taşı yerleştiren vardır. İsrail'de, mezar taşı Şloşim'den (Otuzdan) sonra, yani cenazeden otuz gün sonra konulur.

¹¹⁹ Osmanlı Yahudileri, eğer ölen yoksul ve kimsesiz ise defin işlemleri için gereksinme duyulan masrafları (kefen, tabut ve mezar yeri teminine ilişkin masraflar), “*Havra Kadoşa şel Kabarim*” (Yahudi Kabristan Cemiyeti) ya da “*Beit Almin*” (Mezarlık) aracılığı ile muhakkak üstlenmektedir. Bunun geleneksel bir temeli bulunmaktadır. Hayırseverlik hizmeti, “*sıkıntılı zamanlarda insanlara yardım etme*” mitsvasına (şer'i kuralına) bağlı bir gelenektir. Yahudiliğe göre, Tora ve ibadet ile birlikte gönüllü iyilik yapmaya yönelik işler, dünyanın üç temel sütununu oluşturmaktadır. Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, cilt 1, İstanbul Mayıs 2001, s. 187. Ayrıca bkz. Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik*, İstanbul Haziran 2012 (gözden geçirilmiş 4. baskı), s. 191. Cenaze töreni sırasında Mezmurlar (Tehillim), Minyan (10 kişi) varsa Kadiş, El Male Rahamim adlı dualar okunur. Tören sonunda merhumla ilgili Kaside de okunabilir. Cenaze esnasında okunan dualar bittikten sonra, cenaze toprakla buluşturulur. “*Ve Adem'e dedi: Karının sözünü dinlediğin ve: Ondan*

Dönemi'nden itibaren aile mezarlıklarına gömülmek adettendir¹²⁰. Hatta aile mezarlığından ayrı yere gömülmek ceza sayılmaktadır¹²¹. Gömüleni mezardan çıkarmak da bir çeşit ceza kabul edilmektedir¹²². Salgın hastalıklar sırasında ölenler için ise, ayrı bir mezarlık temin edilmekte ve hastalıktan ölenler, adları mezar taşları üzerine yazılmadan sadece ölüm tarihleri kaydedilerek gömülmektedir. İntihar yoluyla yaşamına son verenlere gelince, cemaat mezarlığı içinde ayrı bir yere defnedilerek adeta afroz edilmektedirler¹²³.

Bornova Yahudi Mezarlığı:

Bornova Yahudi Mezarlığı, Kazım Dirik Mahallesi'nde, Ege Üniversitesi'nin karşısında, Süvari Caddesi ile Gediz Caddesi'nin kesiştiği alanda köşede yer almaktadır. Bornova İngiliz Mezarlığı ile karşı karşıyadır. Yahudi Mezarlığının demir giriş kapısı üzerinde yer alan İbranice kitabede, שמע ישראל ה אלוהינו ה אחד "שמע ישראל ה אלוהינו ה אחד" "Şema İsrail Adonay Eloheynu Adonay Ahad Ani Emet - Dinle İsrail Adonay Tanrımızdır Adonay tekdir Ben Hakikatim" yazılıdır (Bkz. Resim 11). Ayrıca kitabenin ortasında "bir işareti" yaparak gök yüzünü gösteren bir el kabartması bulunmaktadır. Kapıdan içeri girildiği zaman, demir kapının sağında ve solunda yer alan sütunlar üzerinde İbranice ve İngilizce olarak yazılmış iki mermer yazıt mevcuttur. Yazıtlardan anlaşıldığına göre; "... mezarlık arazisi, her sınıftan ve her

yemeyeceksin, diye sana emrettiğim ağaçtan yediğin için, toprak senin yüzünden lanetli oldu; ömrünün bütün günlerinde zahmetle ondan yiyeceksin; ve sana diken ve çalı bitirecek; ve kır otunu yiyeceksin; toprağa dönünceye kadar, alının teriyle ekmek yiyeceksin; çünkü ondan alındın; çünkü topraksın, ve toprağa döneceksin." Kitabı Mukaddes, *Tekvin 3: 17-19*, s. 3. Yahudilikte cenaze gelenekleri, ölüm ve Ahiret inancı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Siren Bora, "Bodrum Yahudi Mezarlığı", 3. *Uluslar Arası Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu 30 Ekim - 1 Kasım 2013 Bodrum Bildiriler*, cilt 1 İzmir 2014, 190-194.

¹²⁰ Ahmet Güç, "Yahudilikte Defin ve Sonrasına Ait Gelenekler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* cilt 10, sayı 1 (2001), s. 71. Kitabı Mukaddes, *Tekvin 23:3-20*, s. 20. *Tekvin 25:9-10*, s. 23. *Tekvin 49:31*, s. 52. Yakub, sırf bu sebepten dolayı Mısır'da gömülmeyi vasiyet etmiş olabilir. *Tekvin 47:29-30*, s. 50.

¹²¹ Kitabı Mukaddes, *I. Krallar 13:22*, s. 354. Güç, "a.m.", s. 71.

¹²² Kitabı Mukaddes, *İşaya 14:19-20*, s. 683. *Yeremya 8:1-3*, s. 732. Güç, "a.m.", s. 71.

¹²³ Tora'da intiharla ilgili genel bir kural vardır: "Uşmartem meod al naşotehem" (Nefisleriniz üzerinde ziyadesiyle korumacı olunuz). Ayrıca Tora'da, intiharı haram kılan bir ayet bulunmaktadır. "Diğer yandan; kendi yaşamınızın kanının hesabını soracağım. Hesabı her vahşi hayvanın elinden soracağım. İnsan hayatının hesabını, insanın elinden insanın kendi kardeşinin elinden soracağım. İnsan kanı döken kişinin kanı, insan tarafından dökülecektir, çünkü Tanrı, insanı kendi görüntüsünden yapmıştır...". Bkz. *Tora-Bereşit*, *Perek 9 Bab 5*, İst. 2002, 53. Türkiye'deki uygulamalara gelince; eski Türkiye Hahambaşısı Rabi Rafael Saban tarafından Alaha (Kanun) önerisinde bulunulmuştur: "İntihar eden aklını yitirmiştir aklını yitiren cezai müeyyideye tabi tutulmaz". Ancak bu öneri genel uygulamaya yansıtılmamıştır.

milliyetten Yahudilerin defnine tahsis edilmek üzere, Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olan Alexander M. Sidi tarafından satın alınmış, inşa edilmiş ve 29 Nisan 1880 tarihinde yukarıda adı geçen Yahudilerin kullanımına sunulmuştur.....Bu mezarlığın mülkiyeti Amerika Birleşik Devletleri'ne aittir”(Bkz. Resim 12 ve 13).

Mezarlıkta 216 adet mezar yeri bulunmaktadır. Bu yerlerden sekizi boştur. Muhtemelen defin yapılmamıştır. Öte yandan, mezarlık içerisindeki bazı mezarlarda bir arada gömü mevcuttur. Toplu defin işlemine başvurulmasının nedenlerini saptadık: 1- Bir başka mezarlıktan transfer söz konusu olduğu zaman (Bkz. Resim 2) 2- Gediz Caddesi'nin yapımı sırasında, Bornova Belediyesi'ne bırakılan mezarlık arazisinden transfer edilen kemiklerin defnedilmesi söz konusu olduğu zaman (Bkz. Resim 14). Mezarlıktaki incelemelerimiz sırasında, mezarlardaki mermerlerin büyük bir kısmının, zaman içerisinde tahrip edilmiş, parçalanmış ve sağa sola saçılmış olduğunu belirledik. Bu parçaları tek tek toplayıp eşleştirerek üzerlerindeki kitabeleri okumaya çalıştık. Eşleştirme işlemi sonucunda, mezar sahiplerinin çoğunun adlarını saptadık. Parçalanmış mezar taşlarının kitabelerini okumak olanaksız olduğu için; sağlam kalmış mezar taşları üzerindeki kitabelerle yetinmek zorunda kaldık.

Bornova Yahudi Mezarlığına ilişkin hazırladığımız krokide, Ada B4 ve Ada B5'te yer alan koyu kalemle sınırlarını çizdiğimiz mezar yerleri, boş mezarları göstermektedir ve 8 adettir. Ada B3'te yer alan sıra 1 ve sıra 2'deki 5 numaralı mezarlarda toplu gömü mevcuttur. Bornova Gediz Caddesi'nin yapımı sırasında Bornova Yahudi Mezarlığı arazisinin bir kısmı yol yapımında kullanılmak koşuluyla Bornova Belediye'sine bedelsiz verilmiştir. Söz konusu arazi üzerindeki mezarlarda yer alan kemikler, Ada B3'e taşınmış ve bu yerdeki mezarlara bir arada defnedilmişlerdir¹²⁴. (Bkz. Resim 14).

Ada B1'de sıra 1'de yer alan 1 ve 2 numaralar, Nesim Moşe Bohor Sidi ve Hana Sidi'ye ait mezarlardır. Buldukları alan anıt gibi düzenlenmiştir. 1990'lı yıllara değin sağlam olduğunu saptadığımız mezarların üzerindeki devasa mermerler, ne yazık ki bu gün parça parçadır. (Bkz. Resim 8 ve 9).

¹²⁴ 1980'li yıllarda İzmir Yahudi Cemaati Kabarim'in başkanlık görevini üstlenmiş olan Avram Levi ile yaptığım görüşme sırasında, Bornova Yahudi Mezarlığı arazisinden bir bölümünün Gediz Caddesi'nin açılması için Bornova Belediye'sine koşullu olarak verildiğini ve karşılığında da Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan, mezarlığın korunmaya alınan tarihi anıtlar arasında sayıldığına dair bir yazı alındığını öğrenmişim. Gerçekten de bugün mezarlık, eski eser tescillidir ve ilgili bakanlığın izni olmaksızın; içerisinde bir çivi dahi çakılamamaktadır.

Bornova Yahudi Mezarlığındaki Mezar Taşlarının Genel Özellikleri

Mezarlıktaki kabirler üzerinde kullanılan mezar taşlarının tamamı mermerdir. Batı Anadolu kentlerinde yer alan Yahudi mezarlıklarında, mezar taşlarının mezar üzerine yatık bir biçimde yerleştirilmesi geleneği mevcuttur. Bornova Mezarlığında, hem dik hem de yatay yerleştirilmiş mezar taşlarının kullanıldığı üç adet mezar saptadık. Bunlar, çizdiğimiz krokide Ada B2'de sıra 3'te yer alan 6 ve 7 numaralı mezarlar ile sıra 4'te yer alan 6 numaralı mezardır. Bu sistem, karşılıklı iki mermer bloktan oluştuğu için, "ayna sistemi" olarak ta adlandırılmaktadır(Bkz. Resim 15). Bornova Yahudi Mezarlığındaki mezarların büyük bir kısmında, üstü abartılı bitki süslemeleri ve uzun kitabelerle bezenmiş koskoca mermer levhalardan yapılmış mezar taşları kullanılmıştır. Kitabeler, uzundur. Sanatkarane şiirler ve Tora'dan alıntılar içermektedir. Mezarlıktaki incelemelerimiz sırasında, küçük ve son derece sade mezar taşlarına da rastladık. Bunlardan biri 21 Tışri 5695(30 Eylül 1934) tarihinde vefat etmiş olan Rav Avraham Franses'e ait mezar taşıdır. Üzerinde sadece ölüm tarihi ve adı yer almaktadır.

Batı Anadolu kentlerinde yer alan Yahudi mezarlıklarında, mezar taşları üzerindeki harfler zemin üzerine, keski ve çekiç yardımı ile oyularak yazılmaktadır. Kullanılan dil ise, çoğunlukla İbranicedir. Bornova Yahudi Mezarlığındaki mezar taşları üzerindeki kitabelerde, büyük bir çoğunlukla, İbranice kullanılmıştır. Mezarlıktaki incelemelerimiz sırasında, Judeo İspanyol dilinde yazılmış bir mezar taşı kitabesi ile(Bkz. Resim 2) İbranicenin ve Fransızcanın bir arada kullanıldığı bir mezar taşı kitabesi saptadık (Bkz. Resim 4). Ayrıca kitabelerde, 1950'li yıllardan itibaren İbranice ile birlikte Latin harflerinin de kullanılmaya başladığını belirledik (Bkz. Resim 15).

Mezarlık 1880 yılında açılmıştır. Ancak mezarlık içerisinde, 1880 yılından önce vefat etmiş olan, Albali, Amado, Arditi, Danon, Leon, Levi, Politi ve Sidi aileleri mensuplarına ait toplam 17 adet mezar mevcuttur. En eski mezar, Moşe Sidi'ye aittir. 1827 tarihlidir. Bornova Yahudi Cemaati'ne mensup aileler, muhtemelen Bornova Yahudi Mezarlığı açıldıktan sonra, İzmir Bahribaba Mezarlığı'nda yer alan yakınlarının mezarlarını Bornova mezarlığına naklettirmişlerdir. Bornova Yahudi Mezarlığındaki en son gömü, 1969 tarihinde Ester Sidi için yapılmıştır.

Anadolu kentlerinde Yahudi mezarlıkları içerisinde, genellikle, "Geniza"¹²⁵ adı verilen bir kümbet bulunmaktadır. Bornova Yahudi Mezarlığı'nda geniza'ya rastlamadık. Buna karşın, İzmir Gürçeşme ve Altındağ Yahudi Mezarlıkları içerisinde birer geniza bulunduğunu biliyoruz. Bornova Yahudi Cemaati küçük bir

¹²⁵ "Geniza"(Kutsal Arşiv yada Depo). Yahudi inancına göre, Sinagoglardaki eskiyen ya da okunmaz duruma gelen kutsal metinler Yahudi Mezarlıkları içindeki Geniza olarak adlandırılan ayrı bir yere gömülmektedir.

cemaat olduğu için, muhtemelen Bornova cemaatine ait olan eski kutsal metinler, Gürçeşme mezarlığı ya da Altındağ Mezarlığı içerisinde yer alan genizalara gömülmüş olmalıdır.

Kitabeler:

Kitabelerin Dinsel İçerikleri:

Mezar taşı kitabelerinin hemen hemen hepsi, iki farklı ibare ile başlamaktadır: *Baruh Dayan Haemet*: Hakiki Yargıç mübarektir ve *Baruh Hagozer*: Hükmeden mübarektir. Yahudilikte Tanrı veya Allah kelimeleri kullanılmaz. Hatta bir ad vermekten özellikle kaçınılır. Kullanılan, ya “*Adonay*”dır (Efendimiz) ya da “*Haşem*”dir (O isim). Baruh Dayan Haemet ve Baruh Hagozer de, Haşem gibi birer “*ima*”dır. Hepsinde Tanrı kastedilmektedir. Bornova Yahudi Mezarlığı’ndaki mezar kitabeleri arasında, farklı bir ibareye rastladık: *Baruh Haemet*: Hakikat Mübarektir. Cümlenin içinde yer alan Haemet tanımlaması ile kastedilmekte olan, yine tanrıdır. Bu tanımlama, Bornova Yahudi Mezarlığı’nın giriş kapısı üzerindeki kitabe ile paralel bir ifadeye sahiptir. *Aşre iş yere et Adonay bemitzvotav*: Anlamı, “Tanrıdan korkan ve onun emirlerini yerine getiren adam ne mutludur”. David’in Mezmurlarından alıntıdır¹²⁶. *Tihiye(Tiyye) Nişmato(Nişmata) Tserura Bitsror Hahayim*: Anlamı, “Ruhu yaşam haznesinde dinlensin”. Bu ibare, mezar taşlarının büyük bir kısmında yer almaktadır ve kitabenin sonuna eklenmiştir. “*Yaşam Haznesi*” denilen yer, ruhun aslına döndüğü yer, yani Tanrı’dır. *Menuhato Kavod*: Hemen hemen her mezar taşının sonunda yer almaktadır. “İstirahatgahı şerefli olsun” ya da “Allah rahmet eylesin” anlamına gelmektedir. *Zihrono Livraha*: Anlamı, “*anısı bereket içerisinde olsun*”dur.

Kullanılan Kısaltmalar:

Bornova Yahudi Mezarlığında bulunan mezar taşı kitabelerinde, bazı kelimeler ve cümleler sadece baş harfleri yazılarak “kısaltma” şeklinde kullanılmışlardır. Bu yazım tekniği, İbraniceye özgü bir tekniktir ve benzer örneklerine sadece mezar taşı kitabelerinde değil, Yahudilere ait pek çok metinde rastlamak mümkündür.

Heyhey: Haadon hanihbad (saygın beyefendi) ya da Hagiveret hanihbedet (saygıdeğer hanımefendi) ya da *Heyhey*: Halo hu (ondan başkası değil). *Betsin*: Beşanat ya da Bişnat (yılında). *Betsin*: Bo şemeş (güneşin batışı). *Tafnuntsadikbethey*: Tihiye(Tiyye) nişmata (nişmato) tserura bitsror hahayim (Ruhu yaşam haznesinde dinlensin). *Betdalethey*: Baruh Dayan Haemet (Hakiki

¹²⁶ “*Rabden korkana onun emirlerinden büyük zevk alana ne mutlu*”. Mezmur 112, Kitabı Mukaddes – Eski ve Yeni Ahit, 609.

Yargıç mübarektir). *Alefhet*: Ešet hayil (Erdemli kadın). *Lamedhet*: Lehodes (ayında). *Heynunbetkuşin*: Hanitasek bekodes (Kutsal işlerle uğraşan, iştilgal eden). *Nuntaf*: Niftar veya Nifteret (vefat etmiş). *Şin*: Şanat (Yıl). *Mem*: Mar veya Marat (Bay veya Bayan). *Heyyudvav*: Haşem yişmerekhu vihayehu (Kısaltması Hayo), (Tanrı onu korusun ve ona ömür versin). *Heyyud*: Haşem yişmerahu (Tanrı onu korusun). *Het*: Haham. *Yudmemkafsofid*: Yihiyee(Yiyye) menuhato kavod (İstirahatgahı şerefli olsun). *Yudmemayn*: Yihiyee menuhato Eden (İstirahatgahı cennette olsun). *Nunayn*: Nilba olamo (Ebediyete intikal etti) ya da *Nunayn*: Noho Eden (Cennette dinlensin) ¹²⁷. *Ayntetres*: Ateret roşeynu (Başımızın tacı). *Heynun*: Haiş nedavod (Özverili, Alicenap adam). *Vavhey*: Vahessed (İyiliksever). *Zaynmemkuf*: Zihron menuhata kadoş (İstirahatgahının anısı kutlu olsun). Yaşua Şitini'nin eşi Zinbul Şitini'nin mezar taşında, kitabenin başlangıcında kullanılmıştır.

Kullanılan Ünvanlar

Bazı mezar taşlarında, isimlerin önüne erkeklerde “*Mar*”, kadınlarda “*Marat*”, bazı erkek mezar taşlarında ise “*Kehar*” öneki kullanılmıştır. Mar ve Marat, Aramcadan İbraniceye geçmiş olup Mar: Bay; Marat: Bayan anlamına gelmektedir. Kehar ise, sayın bay anlamındadır.

Meslekleri

Tire, Manisa, Akhisar, Tekirdağ, Bergama ve İzmir Gürçeşme Yahudi Mezarlıklarında yer alan mezar taşları üzerinde, çoğunlukla, ölen kişinin mesleğini ifade eden simgeler kullanılmıştır. Söz gelimi makas, terziyi; çekiç ve örs demirciyi; kitap ve gözlük haham ya da öğretmeni ifade eden simgelerdir. Bornova Yahudi Mezarlığı'ndaki mezar taşlarında yukarıda değindiğimiz simgelere hiç rastlamadık. Bazı mezar taşları üzerindeki kitabelerde, vefat edene ilişkin verilen bilgiler arasında, mesleğin de yazılmış olduğunu belirledik. Söz gelimi, 5694 (1934) yılında vefat eden Aron Hasan'ın mezar taşı üzerindeki kitabeye şohet¹²⁸; 5694 (1934) yılında vefat eden Nesim Yaakov İsrail'in mezar taşı üzerindeki kitabeye palamutçu olduğu yazılmıştır. 5687 yılında vefat eden Kaduna Sultana Algranati'nin mezar taşı kitabesinde ise eşinin “Harav hagaon Melamed tinokot” yani “Ulu Haham çocukların öğretmeni” olduğu; 5695 (1934) yılında vefat eden Avraham Franses'in ise “Rav” yani Haham olduğu belirtilmiştir.

¹²⁷Nunayn'ın karşılığı olarak verdiğimiz “Noho Eden” tanımlaması, Prof. Minna Rozen tarafından yapılmıştır. Bkz. Rozen, a.m., 80.

¹²⁸ Dini kurallara uygun olarak hayvan kesen kişi. Ritüel açıdan uygun olan(kaşer) hayvanların Yahudi dini kuralları(Halakha) uyarınca uygun şekilde kesen kişidir. Bkz. Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, cilt 3, İstanbul Mayıs 2002, s. 666, 684.

ÖlümTarihleri

Mezar taşlarında kullanılan takvim İbrani takvimidir¹²⁹. Başlangıç, yaratılıştır. Bu yüzden yıllar, “*Leyetsira*” yani yaratılıştan itibaren şeklinde ifade edilmekte ve tarihler beş binli rakamlarla yazılmaktadır. Bornova Yahudi Mezarlığındaki mezar taşlarında, defnedilenlerin ölüm tarihlerinin dört şekilde kaydedildiğini saptadık: Bir bölümünde ölüm tarihi, sadece rakamlarla ifade edilirken: 5641, 5621, 5636 gibi; bir bölümünde, ölüm tarihine ilişkin “*tarih düşme*” harflerle yapılmıştır; bir bölümünde de ölüm tarihi ifade edilirken harfler ve rakamlar bir arada kullanılmıştır¹³⁰. 5648 (1888) yılında vefat etmiş olan Esterula Taranto’nun mezar taşı kitabesinde ise, tarih düşmenin farklı bir biçimde yapıldığını saptadık: Taranto’nun mezar kitabesinde ölüm tarihi, alışıldık biçimde kitabe sonunda 6 Elul 5648 olarak verildikten sonra; kitabeye bir satır daha ilave edilmiş ve o satırda, tarihe ilişkin olarak harflerin rakamsal işaretlerine yer verilmiştir: (Ba+hey+şin+mem+şin)=(3+5+300+40+300)= 5648.

Medeni Durumları

Bornova Yahudi Mezarlığı’nda yer alan mezar taşı kitabelerinin pek çoğunda, Bodrum, Tire, Akhisar Tekirdağ, Manisa ve Gürçeşme Yahudi Mezarlıklarındaki mezar taşı kitabelerinden farklı olarak; defnedilenin anne ve baba adının kitabeye ilave edildiğini saptadık. Mezarlıkta yer alan kitabelerin genel özellikleri şöyledir: Ölen erkek ise, hakkında övgüler ve ona duyulan sevgiyi, özlemi ifade eden cümlelere yer verildikten sonra, ölüm tarihi yazılmadan önce adı ve soyadı kaydedilmiştir. Ölen kadın ise, adı tanımlamalar ile mezar taşı üzerine yazılmıştır. Çocuk yaşıta hayatını kaybetmişse; adı babasının adı ile birlikte yazılmaktadır. “Falancanın kızı” gibi. Evli ise, kocasının adı yazılmakta ve onun eşi olduğu vurgulanmaktadır. “Falancanın eşi” gibi. Dul ise, yine ölen eşinin adı yazılmakta ve onun eşi olduğu vurgulanmaktadır.”Falancanın dul eşi” gibi. Bunun

¹²⁹İbrani takvimine göre, Tişri ayı takvimin başlangıcıdır. Yahudilikte, bir de Pesah bayramının kutlandığı ay olan Nisan ayı ile başlayan “Biblic sıralama” mevcuttur. Ancak mezar taşı kitabelerinde kullanılan takvim, Tişri ayının başlangıç olarak kabul edildiği İbrani takvimidir.

¹³⁰Gimatriya ya da Gematriya, sözcükler ve sayılar üzerine yapılan Kabalistik çalışmalarla da ilgili bir uzmanlık alanıdır. İbrani alfabesinde her harfe sayısal bir değer verilmektedir. İbrani ayları, ayın hareketlerine göre düzenlenen kameri aylardır. Her biri 29 veya 30 gün sürer. Yeni ayın ilk görünüşüyle başlar ve bir sonraki yeni ayın ilk görünüşüne kadar geçen süreyi kapsar. Güneş Takviminde 12 ay olarak hesaplanan 1 yıl, bu takvimde 12,4 ay olarak hesaplanır. Bu farkın kapatılması için belli aralıklarla İbrani Takvimine bir ay ilave edilir (Artık ay- Adar II). Her 19 yılın 12’sinde 12 ay varken 7’sine bir ay ilave edilir. İbrani ayları: (Tişri, Heşvan, Kislev, Tevet, Şevat, Adar, Ve Adar (Artık ay), Nisan, İyar, Sivan, Tamuz, Av, Elul) dür.

için “*almana*” yani dul kelimesi kullanılmıştır. Söz gelimi, 5694 (1933) yılında vefat eden Klara Hasan’ın mezar taşı kitabesinde almanat olduğu vurgulanmıştır. “*Arusa*” ise, nişanlı kız anlamına gelmektedir. 5648(1888) yılında vefat eden Rosa Albali’nin mezar taşına arusa olduğu yazılmıştır.

Yaşları

Mezar taşları üzerindeki kitabelerin bir bölümünde, vefat edenin hangi yaşta öldüğüne ilişkin ipucu, yani doğum tarihi kaydı yer almaktadır. Söz gelimi, Eliya Avraham Halevi’nin mezar taşı üzerine doğum tarihi (5622-1862) ve ölüm tarihi(5706-1946) yazılmıştır. Böylece Halevi’nin 84 yaşında öldüğünü öğrenebiliyoruz.

Bazı mezar taşlarında ise, kullanılan ortak bir üslup ya da bazı tanımlamalar, mezar sahibinin çok yaşlı ya da çok genç vefat ettiğine dair ipuçları vermektedir: Bazı mezar taşlarında ölen ya da yakınları için “*hayaşiş*” tanımlaması yapılmıştır. Hayaşiş, çok yaşlı adam, “*ak sakallı kişi*” anlamına gelmektedir. Bazı mezar taşı kitabelerinde ölen için “*hazaken*”(erkek) ya da “*hazekena*”(kadın), yani yaşlı tanımlamaları yapılmıştır.

Kullanılan Süslemeler:

İki Sandalye ve üzerinde örtü: Evlilik törenini ifade etmektedir. Bu motif ya da simge, 5634(1874) tarihinde nişanlı iken vefat eden Rosa Sultana Albali’nin mezar taşı üzerinde kullanılmıştır. *Sarmaşık dalları*: Bazı mezar taşlarında yazıtın çevresinde sarmaşık dalları ve çiçek motifleri bulunmaktadır(Genellikle zambak motifi kullanılmıştır). Zambak, kabalistik inanç biçiminde kullanılmakta ve safiyeti ifade etmektedir. *Geometrik kenar süslemeleri*: Süsleme amacı ile mezar taşlarının çevresinde kullanılmıştır. Moşe Bardavid’in mezar taşının çepçevre etrafında geometrik süslemeler yer almaktadır. *Hupa*: Duvak anlamına gelmektedir. 19. yüzyıla ait büyük ve gösterişli mermer mezar taşlarında görülmektedir. Genellikle çok genç yaşta vefat eden kadınlara ait mezar taşları üzerinde kullanılmıştır. Benzer mezar taşı örneklerine, Akhisar ve Tire Yahudi Mezarlıklarında da rastlanılmaktadır. *Asma*: Bu motife, 5648(1888) yılında vefat etmiş olan Esterula Taranto’nun mezar taşı üzerinde rastladık. Tora Tekvin’de, asmadan söz edilmektedir¹³¹. Ayrıca asma, şarap yapımı için de son derece önemlidir. *Adamotu*: 5688(1927) yılında vefat etmiş olan Moşe Bardavid’in mezar taşı üzerinde en altta yer almaktadır. Tora Tekvin’de¹³² adamotundan söz edilmektedir. Adamotu’nun

¹³¹“*Ve Nuh çiftçi olmaya başladı, ve bir bağ dikti*”. *Kitabı Mukaddes-Eski veYeni Ahit*, Tekvin 9:20, İstanbul 1988, s. 8.

¹³² “*Ve Ruben buğday biçme günlerinde gitti, ve tarlada lütfa meyvaları buldu.....*”. Bkz. *Kitabı Mukaddes-Eski ve Yeni Ahit*, Tekvin 30:14-16, s. 29.

doğurganlığı teşvik ettiği inancı yaygındır. *Yıldız ve ay*: 5706 yılında 84 yaşında vefat eden Eliya Avraham Halevi'nin mezar taşı üzerinde adının baş harflerinin yer aldığı kabartmanın iki yanında solda yıldız sağda ise ay olacak şekilde resmedilmiştir. *Söğüt*: Eliya Avraham Halevi'nin mezar taşı üzerinde yıldız ve ay motiflerinin tam ortasına yerleştirilmiştir. Söğüt'ten, Davud'un Mezmurları'nda söz edilmektedir. Ayrıca söğüt, Hezekial 17:5¹³³, Levililer 23:40¹³⁴ ve İşaya 44:4'te¹³⁵ de yer almaktadır.

Aile Adları:

Bornova Yahudi Mezarlığında yer alan mezar taşlarındaki kitabelerden Bornovalı ailelere ait toplam mezar sayılarına göre bir liste hazırladık. Aşağıda yer alan adlar,

AİLENİN ADI	MEZAR SAYISI	AİLENİN ADI	MEZAR SAYISI
SİDİ	22	ARDİTİ	3
LEVİ	22	AMADO	3
YEŞURUN	13	ALAZRAKI	3
KOHEN	11	BARDAVİT	3
ALGRANTİ	10	ZEVİ	3
GABAY	8	SONSİNO	2
TARANTO	6	DANON	2
POLİTİ	5	BENVENUSTE	2
RODİTİ	5	PARDO	2
ALBALİ	4	PİCON	2
FARHİ	4	KALOMİTİ	2
FRANSES	4	HASAN	2
NAVARO	4	SAYDON	2
SOLİMANİ	3	KRESPİN	2

Bornova'da yaşayan Yahudi cemaati mensuplarının aile adlarıdır. Listede görüldüğü gibi, mezarlıkta en çok mezar sahibi olan aileler ya da başka bir deyişle, mensuplarını bu mezarlığa en çok defnetmiş olan aileler, Sidi ve Levi aileleridir. Alexander Sidi'nin Bornova Mezarlığını inşa ettirdiği bilinmektedir. Kanımızca Sidi

¹³³ "...çok sular kenarına onu koydu; söğüt ağacı gibi dikti". a.y., s. 802.

¹³⁴ "...ve sık yapraklı ağaçların dallarını, ve dere söğütlerini alacaksınız", s. 124.

¹³⁵ "ve otlar arasında, akar sular arasında söğüt ağacı gibi bitecekler", s. 706.

ailesi, Bornova'da oturan sayıca en büyük ve en kalabalık Yahudi ailesi olmalıdır. Öte yandan, Bornova'nın iki sinagogundan birini inşa ettiren Levi ailesinin de Sidi'ler kadar kalabalık ve zengin bir aile olması muhtemeldir. Ayrıca listede tanıtık bir ailenin adı yer almaktadır: Mezarlığa 10 aile üyesini defnetmiş olan Algranati ailesi. Bu aile, ekler bölümünde resimlerine yer verdiğimiz Algranati Sinagogu'nun sahibi olan ailedir.

Listede adı yer alan, Kalomiti (Kalomiri) ailesinin (Rahel Kalomiti ölümü:1918 ve Sara Kalomiti ölümü: 1920) Teselya, Selanik, Larissa ya da Girit'ten gelerek Bornova'ya yerleşmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Her ikisinin ölüm tarihleri 1918 ve 1920 olduğuna göre, bu tarihlerden önce Bornova'ya gelmiş olmalıdırlar. Öte yandan annelerinin adı Kalomira olan Levi ailesinden iki kişinin mezarı, mezarlıkta yer almaktadır. Bunlardan biri, 1880 yılında vefat eden Moşe Levi, diğeri ise 1908 yılında vefat eden Hayim Levi'dir. Kalomiti ya da Kalomira, Grekçe kökenli kelimelerdir. Bu yüzden ailenin ya da kişilerin köklerini, Grekçe konuşulan coğrafyalarda aramak gerekir. 1897 tarihli Girit Olayları sonucu, Girit'ten ayrılarak İzmir'e gelen Yahudi ailelere ilişkin bilgi mevcuttur. Alliance'ın İzmir temsilcisi ve Alliance okulunun müdürü olan Gabriel Arié'nin mektuplarında, İzmir'e gelen Giritli Yahudi göçmenlerden söz edilmektedir: *"Yıl 1897....Kış aylarının diğer olayları; Birinci olarak Girit Yahudilerinin göçü. Onlar, adada meydana gelen Türk karşıtı ayaklanmanın ardından geldiler...."*¹³⁶. 8 Haziran 1898 tarihli mektubunda ise, Teselya, Rusya ve Girit'ten İzmir'e gelen Yahudi göçmenlerin yoksulluğundan söz etmektedir: *"....Rus ve Giritli göçmenlerimiz var. Biz sadece doğrudan doğruya bize gelerek yardım isteyen Teselya'dan gelen göçmenlerimizin gereksinmelerini karşıladık..."*¹³⁷. Mezar taşlarında yer alan bazı adlar, bir yere aidiyeti ifade etmektedir. Söz gelimi, 1944 yılında vefat eden Hayim Levi'nin baba adı, Hayim Bornovalı'dır. Hayim Levi, Bornova Yahudi Mezarlığında yer alan ve Bornova'ya aidiyeti vurgulanan tek mezar sahibidir. Öte yandan, Franses ailesinin, Fransa asıllı olduğu ailenin soyadından açıkça anlaşılmalıdır. Listede yer alan diğer adlar, Anadolu'da bilinen Sefarad kökenli adlardır.

¹³⁶ Esther Benbassa ve Aron Rodrigue(Edited by), *A Sephardi Life in Southeastern Europe – The Autobiography and Journal of Gabriel Arié 1863-1939*, 1998 University of Washington Press, s. 117.

¹³⁷Benbassa ve Rodrigue, *a.e.*, s. 152. Mektubun devam eden bölümünde, Gabriel Arié, gelen Yahudi göçmenlerin, ayrıldıkları yerde kendilerine yönelik Rum tutumuna ilişkin anlattıklarını sıralamış: Büyük bir sevinçle işgal ordusunun gelişini karşılamaları ve Yunan topraklarını fethedenin davasını benimsemeleri. Türk ordusunun işgali süresince, gereksinme duydukları temel gıda maddelerinin Yahudiler tarafından temin edilmesi. Yunan giyim eşyaları ve silahlarının saklandığı depoların yağmasına katılıp elde ettikleri çalıntı malların ticaretini yapmaları. Ayrıntılı bilgi için bkz. *a.e.*, s. 153.

2-İzmir'deki eski mezarlıktan transfer edilen 4 müteveffaya ait mezar taşı (Resim 2):

1.Estos quatro muertos	1.Bu dört ölü
2.Son transfortados de	2.Taşınmışlardır
3.Bet Almin yaşan diİzmir	3.İzmir eski mezarlığından
4.Ah Burun Abad en	4.Bornova'ya
5. 5675	5.1915
6.Vemenuhato kavod	6.Allah rahmet eylesin

3-Kaduna Sultana Algranati Mezar taşı (Resim 3):

1.Baruh Dayan Haemet	1.Hakiki Yargıç Mübarektir
2.Fe N	2.
3.Toh kever haze iba ve nistera	3.Bu kabir içerisine getirildi ve gömüldü
4.İşa almana po nikbera	4. Dul kadın buraya gömüldü
5.İşa yirat haşem hakaveda	5.Tanrıdan korkan saygın bir kadındı
6.Ve hatsenua hazekena alefhet ve hi	6. Ve namuslu yaşlı bir kadındı
7.Marat	7.Bayan
8.Kaduna Sultana	8.Kaduna Sultana
9.Bat Hanula menuhato kavod	9.Hanula'nın kızı istirahatgahı şerefli olsun
10.Almanat harav hagavon melamad tinokot	10.Ulu Haham çocukların öğretmeni dul
11.Kehar	11.Sayın Bay
12.Hayim Aharon Algranati	12.Hayim Aharon Algranati
13.Zihrono livraha	13.Anısı bereket içerisinde olsun
14.Bışnat 5 Elul 5687 vemenuhato kavod	14.Sene 19 Mart 1915 ve Allah rahmet eylesin.

4-Efraim Hakohen'in mezar taşı (Resim 4):

1.....behot(?)	1.....(?)
2.İş emonim nitstayen veşirutav	2.Hizmetleriyle öne çıkan inançlı adam
3.Haisbia reevim bedofke delato	3. Kapısını çalan açları doyuran
4.İkdiş zemano leagrih beney beyto	4.Ev halkına rehberlik etmek için zamanını hasretmiş
5.Batora vehaskala ladun tsedek...	5.Tora'da ve akılcılıkta(aydınlanmada) adaletle hükmeden...
6.Devarav im rozenim işbia imarto.	6.Sözleri ve konuşmaları onları etkiledi
7.Ah! Began edenim tanuah nişmato	7.Ah! Cennetlerde ruhu istirahat etsin
8.Nevila...hegevir ve hahaham	8....Beyefendi ve akıllı adam
9.Efraim Hakohen	9.Efraim Hakohen
10.Ben Rebeka menuhato kavod bişnat beyom	10.Rebeka'nın oğlu Allah rahmet eylesin Senesi günü ayı 17 lehodeş
11.Şevat 5682 Tantsava	11.15 Şubat 1922 Ruhu yaşam haznesinde dinlensin
12.Qui Ciace	12.Burada gömülüdür
13.Efracim Cohen	13.Efraim Kohen
14.Di Aronné	14.Babası Aron
15.1854 - 1922	15.1854 - 1922

5-Moşe Bardavid'in mezar taşı (Resim 5):

1.Baruh Dayan Haemet	1.Hakiki Yargıç Mübarektir
2.Po nignaz ve nıkar	2.Burada defnedilmiş ve gömülmüştür
3.Hayaşış Hanavon Kehar	3.Yaşlı ve bilge Sayın Bay
4.Moşe Bardavid	4.Moşe Bardavid
5.Ben Malka nilba bet olamo	5.Malka'nın oğlu Ebedi istirahatgaha tevdi edildi
6.Bışnat 22 Kislev şanat	6.Senesinde 16 Aralık sene
7.5688 ve Menuhato kavod	7. 1927ve Allah rahmet eylesin

6- Rav Avraham Franses (Resim 6):

1.Baruh Haemet	1.Hakikat Mübarektir
2.Matsevet kevura şel ha....	2.Bu mezar taşı...nındır
3.Harav	3.Rav
4.Avraham Franses	4.Avraham Franses
5.21 Tışri 5695	5.30 Eylül 1934
6.Vemenuhato kavod	6.Ve Allah rahmet eylesin

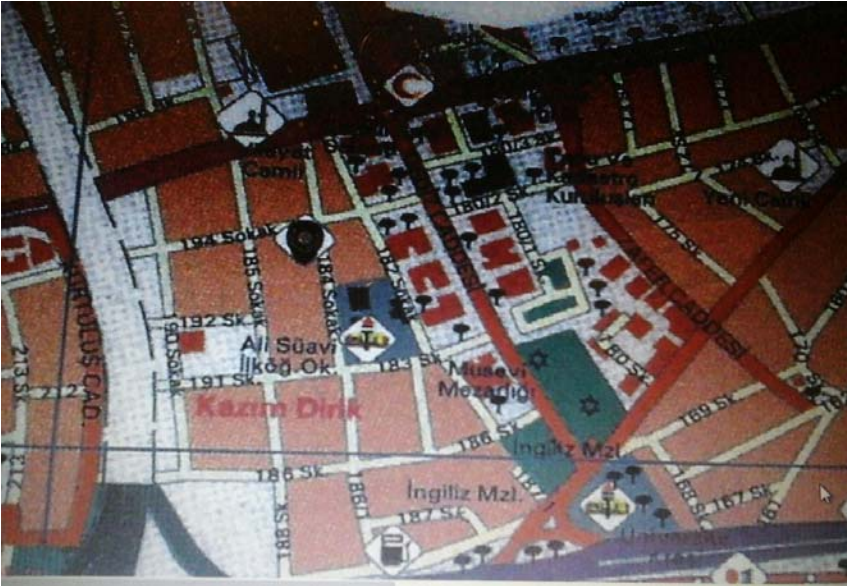
7-Esterula Taranto'nun mezar taşı (Resim 7):

1.Baruh Hagozer	1.Hükmeden Mübarektir
2.Ešet hayil hayakara: peta	2.Erdemli ve Sevgili kadın: aniden
3.Haşka ora: ve gam ziva pena	3.Işığı karardı:Ve yüzünün parlaklığı da
4.Belo banim nişara vetikrana la	4.Evlatsız kaldı: Ve ona derlerdi
5.Mara: Laroş laana	5.Hanımefendi: önder(?) ve mütevazı
6.Vetsidka zarea: vegam hesed nata	6.Adaleti ışıldıyordu: Ve hep iyilik ekti
7.Tsedekot parzuna	7.Adaleti(Sadaka) dağıttı
8.Yetumot hi gidla: ad hatsaat kala:	8.Yetim kızları büyüttü: gelin yapıncaya dek
9.Perya nemana	9.Güvenilir bir şahsiyetti
10.Beidan menuhata: letoh gan mehitsata	10.İstirahat ettiği yerde: cennete olsun
11.Menuha nehona	11.İstirahatı tam olsun
12.Lazot yikra işa irat hašem sehula	12.Tanrı korkusu olan kadın
13.Vegalmuda kevuda vetsenua hi	13.....muhterem ve saygın o
14.Marat Esterula menuhato kavod	14.Hanımefendi Esterula istirahatgahı şerefli olsun
15.Ešet hetnun	15.Erdemli.....
16.Lehagevir hahaham hameula kehar Yomtov Taranto Hašem yişmerehu vihayehu	16.Beyefendi haham yüce insan sayın bay Yomtov Taranto Tanrı onu korusun ve ona ömür versin
17.Ve.....beyom 6 lehodeş Elul şanat 5648	17.Ve.... sene 13 Ağustos 1888
18.Ba siman ba hey şin mem şin leparak katan	18.İşareti 5648
Tantsava	Ruhu yaşam haznesinde dinlensin
5648	1888

Resim 9: Nesim Moşe Bohor Sidi ile Hana Sidi'ye ait mezar, sene 1976-
(Kaynak: Hasan Arıcan Özel Arşivi)

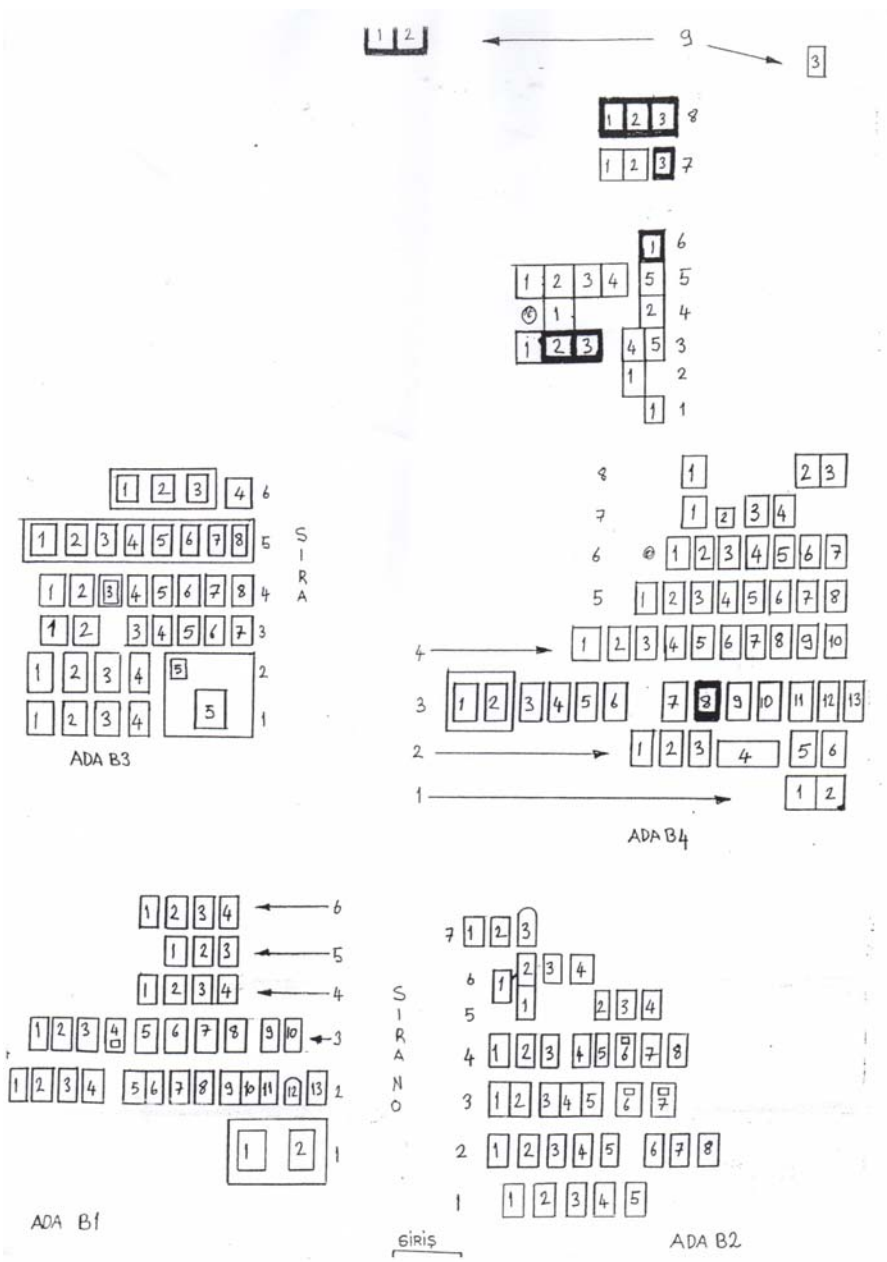
Harita 1: Bornova haritasında Bornova Yahudi Mezarlığı'nın yer aldığı bölge

Resim: Bornovalı Nesim Mitrani'ye ait 1912 tarihli Ketuba(Kaynak: Israel National Museum)

Resim: Bornova Algranati Sinagogu dış görüntüsü, sene 1980'li yıllar (Kaynak: Hasan Arıcan Özel Arşivi)

Bornova Yahudi Mezarlığının Krokisi

Algranati Sinagogu'nda yer alan "Seni unutursam Kudüs sağ yanım yok olsun" yazılı pano
(Kaynak: Hasan Arıcan Özel Arşivi)

Bornova Yahudi Mezarlığı'nın giriş kapısı üzerindeki yazıt

Bornova Yahudi Mezarlığı içinde kapının yanında yer alan İngilizce yazıt

Bornova Yahudi Mezarlığı içinde kapının yanında yer alan İbranice yazıt

Gediz Caddesi'nin yapımı sırasında taşınan kemiklerin defnedildiği yerlerden biri

Miryam Levi'ye ait mezar (yatay ve dikey iki mezar taşı bir arada kullanılmıştır)

Algranati Sinagogu yerine inşa edilen İlknur Apartmanı, 2015

Algranati Sinagogu, 1980'li yıllar (Kaynak: Hasan Arıcan Özel Arşivi)

Algranati Sinagogu içindeki şömine (Kaynak: Hasan Arıcan Özel Arşivi)

Algranati Sinagogu üst kat (Kaynak: Hasan Arıcan Özel Arşivi)

Bornova Yahudi Mezarlığında Yer Alan Mezar Taşlarının Envanteridir

SOYADI	ADI	BABA ADI	ANA ADI	YAŞI	ÖLÜM TARİHİ	Ada	Sıra	Kabir
?	?				5607(1847)	B2	3	3
?	Eltina		Dolsa		Elul 5645 (Ağustos1885)	B3	5	1
?	Behor	Ezra(?)			2 Nisan 5654 (8 Nisan 1894)	B1	4	3
?	Yaakov					B4	6	3
?	Kaden Rivka					B3	1	5
?	Nesim					B3	1	5
?	Perla					B3	1	5
Abuav	Hayim İtshak	Mihael			21 Elul 5661 (5 Eylül 1901)	B1	5	1
Alaluf	Hayim		Esterula		7 Sivan 5685 (30 Mayıs 1925)	B1	4	1
Alazraki	Şlomo		Reyna		21Tamuz5658 (11Temmuz1898)	B3	3	1
Alazraki	Şlomo					B3	1	5
Alazraki	Zinbul				14Tamuz5665 (17Temmuz1905)	B2	6	1
Albehar	Eliya		Rosa		5625(1865)	B4	6	4
Albali	Avraham					B2	1	4
Albali	Rosa		Sultana		5648(1888)	B3	4	1
Albali	Rosa Sultana		Hana		14 Nisan 5634 (1 Nisan 1874)	B2	1	5
Albali	Hayim				5 Sivan 5675(18 Mayıs 1915)	B5	3	4
Algranati	BohoraE sterula		Esterula		2 Şevat 5685 (27 Ocak 1925)	B4	3	6
Algranati	Hayim Aron		Marula Ester		5687(1927)	B4	1	2
Algranati	Kaden		Sultana		5657(1897)	B4	4	8
Algranati	Rosa		Hanula		8 Şevat 5675 (23 Ocak 1915)	B3	5	7

Algranati	Sultana		Esterula		5683(1923)	B4	2	2
Algranati	Yeşua Şemtov		Marula Ester		2 Tevet 5685(29 Aralık 1924)	B4	2	1
Algranati	İtshak				5640(1880)	B4	2	5
Algranati	Yosef		Marula Ester		4 Nisan 5675 (19 Mart 1915)	B4	3	10
Algranati	Kaden Sultana		Hanula		5 Elul 5687 (2 Eylül 1927)	B4	1	1
Algranati	Marula Ester				1 Şevat 5647 (26 Ocak 1887)	B4	5	5
Amado	Coya				17 Şevat 5635 (23 Ocak 1875)	B4	2	4
Amado	Yaakov	David		33	14 Elul 5633(6 Eylül 1873)	B4	2	4
Amado	Yosef		Coya Sultana		18 Tevet 5633 (17 Ocak 1873)	B4	2	4
Arditi	Lea				5638(1878)	B4	2	3
Arditi	Şimuel				5644(1884)	B3	2	5
Arditi	Şimuel		Luna			B3	1	5
Azarya Peco	Hayim	Yosef	Zimbul	78	25 Heşvan 5695 (3 Kasım 1934)			
Azra	Mazaltov				5653(1893)	B3	4	5
Azra	Rahami mDavid		Mazaltov		12 Şevat 5663 (9 Şubat 1903)	B3	3	4
Bardavid	Aron		Ester		29 Şevat 5686 (13 Şubat 1926)	B3	6	1
Bardavid	Malka				8 Av 5646 (9 Ağustos 1886)	B3	5	4
Bardavid	Moşe		Malka		22 Kislev 5688 (16 Aralık 1927)	B3	6	2
Benbasat	David				Nisan 5643(Nisan 1883)	B3	5	2
Bengiat	Yosef	Bohor Moşe		45	16 Tevet 5659 (29 Aralık 1898)	B3	3	3
Benveniste	Yeşua		Kalomiri		3 Tamuz 5662 (8 Temmuz 1902)	B1	3	10
Benveniste	İtshak		BehoraR ebeka		5 Kislev 5664 (24 Kasım 1903)	B1	4	4
Celardin	Avraham				21 Sivan 5652 (16 Haziran 1892)	B4	6	1

74 Siren BORA

Daniel Behar	Behor David				5648(1888)	B4	6	2
Danon	Avram				5625(1865)	B2	7	3
Danon	Hayim Şimuel		Rivkula		3 Nisan 5668 (4 Nisan 1908)	B1	5	3
Falkon	Şaşbona				5682(1922)	B3	2	4
Farhi	Aron	Moşe	Ester	86	5 Adar 5712 (2 Mart 1952)	B5	4	1
Farhi	Malka	MeyirAvraham		67	28 Kislev 5714 (5 Aralık 1953)	B5	3	1
Farhi	Şlomo				8 Elul 5678(16 Ağustos 1918)	B4	5	
Farhi	İtshak				5655(1895)	B4	5	2
Franko	Estrea	Yaakov	Luna	67	22 Şevat 5701 (9 Şubat 1942)			
Franses	Avraham				21 Tişri 5695 (30 Eylül 1934)	B5	7	2
Franses	Eliya	Aron	Simha	64	16 İyar 5705 (29 Nisan 1945)	B5	7	1
Franses	Simha		Rahel		2 Tamuz 5677(22 Haziran 1917)	B3	5	8
Franses	Sabati				5654(1894)	B4	5	3
Gabay	Avraham				5641(1881)	B2	3	1
Gabay	Dona				22 Nisan 5675 (6 Nisan 1915)	B3	1	2
Gabay	Hayim Yaakov		Saruta		21 İyar 5676 (24 Mayıs 1916)	B2	4	1
Gabay	Rahami mYeşua		Saruta		5655(1895)	B3	2	2
Gabay	Rosa		BehoraReyna		21 Tamuz 5694 (4 Temmuz 1934)	B2	4	3
Gabay	İtshakAvraham				15 Elul 5652 (7 Eylül 1892)	B4	6	5
Gabay	İtshakRahamim		Rosa		11 İyar 5682 (9 Mayıs 1922)	B2	4	2
Hafondeti (?)	Hayim	Yuda	Vida	55	24 Şevat5694 (9 Şubat 1934)	B5	9	3
Hakohen	Nesim Baruh	İtshak	Sultana	73	3 Tevet 5693 (1 Ocak 1933)	B1	6	4

İzmir Bornova Yahudi Mezarlığı 75

Hananya	Danyel	Nesim	Sultana	6	1 Kislev 5701 (1 Aralık 1940)	B4	3	7
Harosas	Rahel					B3	1	5
Hasan	Klara	Menahe mBarda vit	Malka		8Tevet 5694 (26 Aralık 1933)	B5	5	3
Hasan	Aron		Mazaltov	67	18 Şevat 5694 (3 Şubat 1934)	B3	6	3
Hasan	İsrael	Hayim Moşe	Coya Ester		5656(1896)	B3	2	1
Hasid	Yaakov		Mazaltov		19 Adar5671 (19 Mart 1911)	B4	8	3
Hazan	Yosef		Mazaltov		5644(1884)	B4	6	6
Hulli	Rivka					B3	1	5
İsrael	NesimYa akov	Yosef	Simha	73	18Şevat 5694 (3 Şubat 1934)	B3	3	7
Kalev	Yaakov	Rafael			Adar 5654 (Şubat 1894)	B4	3	13
Kalomiti (Kalomiri)	Rahel		Vida		12 Sivan 5678 (23 Mayıs 1918)	B2	3	6
Kalomiti (Kalomiri)	Sara		Vida		20 Tevet 5681 (31 Aralık 1920)	B2	3	7
Kohen	Aron		Miryam		Sivan 5655 (Mayıs 1895)	B1	5	2
Kohen	Avraha m Meyir		Rina		24 Şevat 5694 (9 Şubat 1934)	B3	6	4
Kohen	Efraim		Rebeka	68	17 Şevat 5682 (15 Şubat 1922)	B1	6	3
Kohen	Mazaltov	İtshak (Yosef)	Rivka	59	12Heşvan5702 (2 Kasım 1941)	B5	5	3
Kohen	Nesim Edvin	Efraim	Rebeka	68	15 Av 5727 (21 Ağustos 1967)	B1	6	1
Kohen	Nesim Moşe		Ester		5640(1880)	B4	2	6
Kohen	Rebeka Rivka	Şlomo	Ester	90	15 Tevet 5705 (31 Aralık 1944)	B1	6	2
Kohen	Simha	Yosef	Mazaltov		2 Tevet 5702 (22 Aralık 1941)	B5	5	2

76 Siren BORA

Kohen	Şimuel Elazar		Vida Dona			B3	1	5
Kohen	İtshak		Sultana		25 Tevet 5642 (16 Ocak 1882)	B3	5	3
Kohen	Yosef	Şlomo	Coya Reyna	65	10 Şevat 5701 (7 Şubat 1941)	B5	5	4
Kori	Estreya		Rebeka		28 Tevet 5680 (19 Ocak 1920)	B4	4	4
Krespin	David		Saruta		2 Iyar 5677 (24 Nisan 1917)	B1	2	4
Krespin	Luna Bulisa	Yuda	Vida Miryam	63	26 Kislev 5695 (24 Nisan 1935)	B1	2	3
Leon	İtshak		Esterula		12 Şevat 5671 (9 Şubat 1911)	B1	3	8
Levi	Behor Rafael				5608(1848)	B2	3	4
Levi	Camila Merkado	Hayim	Sultana	84	14 Adar 5720(13 Mart 1960)	B2	4	
Levi	Coya					B3	1	5
Levi	Eliya Avraham	Moşe	Rosa Rebeka	83	12 Şevat 5706(14 Ocak 1946)	B2	2	7
Levi	Eliya	Hayim	Sasbona	76	9 Adar 5711 (15 Şubat 1951)	B2	5	3
Levi	Esterilya		Sultana		2 Kislev 5678 (17 Kasım 1917)	B2	2	6
Levi	Esterula	Şimuel	Saruta Vida	86	26 Av 5713 (24 Ağustos 1953)	B2	5	2
Levi	Hayim		Kalomiri		20Heşvan5669 (14Kasım1908)	B2	2	4
Levi	Kaden		Esterula		25Sivan5673 (30Haziran1913)	B2	2	5
Levi	Kalomiri		Grasya		5652(1892)	B4	7	3
Levi	Miryam		Vida Esterula	78	25 Tişri 5718 (19Ekim1957)	B2	5	4
Levi	Moşe		Kalomiri		5640(1880)	B2	3	
Levi	Nesim Yeşua		Eltina(?)		12 Iyar 5668 (13Mayıs1908)	B1	4	2
Levi	Rahel		Sasbona		5654(1894)	B4	7	2

Levi	Rosa	Şimuel			25Kislev5682 (26Aralık1921)	B2	1	2
Levi	Saruta	David	Dudu	79	29 İyar 5718 (19Mayıs1958)	B2	2	8
Levi	Sinyuru (?)					B3	1	5
Levi	Şlomo	Bohor Yaakov	Esterula		12 Nisan 5683 (29Mart1923)	B2	4	5
Levi	Şimuel Aron		Rosa Rivkula		19 İyar 5671(17 Mayıs1911)	B2	1	3
Levi	Yaakov		Kaden		9Adar 5660 (8 Şubat 1900)	B2	2	3
Levi	İtshak Rafael		Rosa Rebeka	70	26Tişri 5706 (3Ekim 1945)	B2	4	7
Levi	Yosef	Hayim Bornov ali	Sasbona Kaden	74	12 Tevet 5705 (28 Aralık 1944)	B2	4	6
Mistrel	Coya					B3	1	5
Mizrahi	Rahel					B3	1	5
Nahum	Sara	Yuda			22 Adar 5651 (2 Mart 1891)	B4	5	4
Navaro	David		Rahel			B3	1	5
Navaro	Mazaltov	Moşe			5646(1886)	B4	5	7
Navaro	Saruta		Rebeka		14 Sivan 5657 (14 Haziran 1897)	B3	4	6
Navaro	İtshak		Saruta		5644(1884)	B4	5	6
Ovadya	Zinbul		Miryam		5647(1887)	B3	4	3
Parda	Sara	Avram	Coya	77	30Heşvan 5616 (15 Kasım 1955)	B1	3	1
Pardo	Rebeka					B3	1	5
Picon	Menahe m		Mazaltov		25 Adar 5648(8 Mart 1888)	B1	3	9
Picon	Sultana		Saruta			B3	1	5
Politi	Halifa		Sultana		22 Adar 5676(26 Şubat 1916)	B2	6	3

78 Siren BORA

Politi	Hana				5633(1873)	B2	7	1
Politi	Rahel				5641(1881)	B2	5	1
Politi	Sultana		Rebeka		5635(1875)	B2	6	2
Politi	İtshak				5630(1870)	B2	7	2
Payastro	Şlomo				23 Tevet 5673 (20cak 1913)	B4	8	2
Roditi	Binyamin		Rebeka		19Sivan 5669 (8 Haziran 1909)	B4	4	5
Roditi	David		Klara		5666(1906)	B4	4	6
Roditi	Nesim				29 Tişri 5693 (29 Ekim 1932)	B2	6	4
Roditi	Rahel	Rabeno	Mazaltov	85	1 Adar 5694(16 Şubat 1934)	B3	1	1
Roditi	Rebeka		Coya		8 Adar 5665 (13 Şubat 1905)	B4	4	7
Roza	Hayim	Şlomo	Flor	70	1 Adar 5694 (26 Şubat 1934)			
Saban	Zimbul					B3	1	5
Saban(?)	Reyna				4 Nisan 5650 (25 Mart 1890)	B3	4	4
Sadi	Bohor İtshak		Zimbul Eja			B3	1	5
Sarfati	Mordehay					B3	1	5
Saydon	Mazaltov		Esterula Kaden		5656(1896)	B4	4	9
Saydon	Yaakov		Luna		5657(1897)	B4	3	11
Sidi	Avraham				Tevet 5617 (Aralık 1856)	B1	2	6
Sidi	Avraham		Vida Miryam		5642(1882)	B1	2	9
Sidi	Bohor Avram		Rahel		Kislev 5657 (Kasım 1896)	B1	3	7
Sidi	Bohor David				5597(1837)	B1	2	12

Sidi	David	Moşe	Zafira	73	2Tamuz5715 (22Haziran 1955)	B1	3	2
Sidi	Ester	Salamon	Pina Dudu	86	1 Sivan 5729 (30 Mayıs 1969)	B1	2	1
Sidi	Hana			24	5649(1889)	B1	1	1
Sidi	Leon				5626(1866)	B1	2	7
Sidi	Mazaltov	Bohor İtshak			8 Tevet 5629 (1 Ocak 1869)	B1	2	5
Sidi	Moris Sarfati				25 Elul 5690 (18 Eylül1930)	B1	2	2
Sidi	Moşe		Vida		1 Heşvan 5680 (25 Ekim1919)	B1	3	5
Sidi	Nesim Moşe Bohor			39	5587(1827)	B1	1	2
Sidi	Rahel		Zimbul			B3	4	7
Sidi	Salamon Sarfati		Ester		3 Şevat 5681 (12 Ocak 1921)	B1	3	4
Sidi	Vida Miryam				5636(1876)	B1	2	10
Sidi	Viktor	Avraha m	Coya	86	27 İyar 5726 (17 Mayıs 1966)	B1	2	13
Sidi	Yaakov Moşe				5597(1837)	B1	2	8
Sidi	Yehuda	Bohor Yaakov	Zimbul		5677(1917)	B5	1	1
Sidi	Yosef		Rosa Palambo		6 Adar 5660 (5 Şubat 1900)	B1	3	6
Sidi	Yuda Bohor Moşe				5642(1882)	B1	2	11
Sidi	Zafira	Avraham Hodara	Klara	73	21 Nisan 5693 (17 Nisan 1933)	B1	3	3
Sidi	Zafira					B3	1	5
Solomani	Mazaltov				12Tevet 5656 (29 Aralık 1895)	B3	5	6
Solomani	Şlomo				16 Av 5652 (9 Ağustos 1892)	B3	5	5
Solomani	Yosef				17Elul 5648 (24 Ağustos 1888)	B4	5	8
Sonsino	B. Avraham		Reyna		5653(1893)	B4	4	10

80 Siren BORA

Sonsino	Kaden Camila		Esterula		23 Tevet 5663 (21 Ocak 1903)	B3	4	8
Sonsolo	Sultana				5 Adar 5662 (12 Şubat 1902)	B4	7	1
Sonsolo	Yeşua Avraham		Palambo		25 Elul 5671 (18 Eylül 1911)	B4	8	1
Şalem	Kalamiri		Rosa		17Kislev5671 (18 Aralık 1910)			
Şalem	Yosef		Kalamiri		5643(1883)	B3	1	4
Taranto	David		Rozula		13 Şevat 5656 (28 Ocak 1896)	B2	2	2
Taranto	Esterula				6 Elul 5648 (13 Ağustos 1888)	B3	4	2
Taranto	Moşe		Rahel		1 Şevat 5682 (30 Ocak 1922)	B2	4	4
Taranto	Rafael Nesim				5641(1881)	B2	3	2
Taranto	Vida Klara				5651(1891)	B3	3	2
Taranto	Bohora Reyna	Şimuel	Vida Klara		14Heşvan5670 (29 Ekim 1909)	B2	1	1
Tuvi	Liya		Luna		23 Şevat 5702(10 Şubat 1942)	B5	5	1
Tuvi	Şimuel				5641(1881)	B4	6	7
Tuvi	Sultana				5665(1905)	B3	2	3
Yehuda	Bohora Klara					B3	1	5
Yeşurun	Bohora Camila	Moreno	Mazaltov	76	14Tevet 5711 (23 Aralık 1950)	B4	4	3
Yeşurun	Bohor		Sasbona		5694(1934)	B4	3	3
Yeşurun	Daniel		Sasbona		10Sivan 5691 (26 Mayıs 1931)	B4	3	4
Yeşurun	Mazaltov	Bohor	Esterula	68	11Av 5699 (27 Temmuz 1939)	B5	5	5
Yeşurun	Moreno		S.(?)		25 Tişri 5727 (9 Ekim 1966)	B5	3	5
Yeşurun	Nesim	David	Sasbona	79	11Tamuz5723 (2Temmuz1963)	B4	3	1

Yeşurun	Reyna	Yosef	KadenEs treya	84	3 Sivan 5711 (7 Haziran 1951)	B4	4	2
Yeşurun	Sasbona				18 Tevet 5688 (12 Ocak 1929)	B4	3	5
Yeşurun	S.(?)	Moreno	Mazaltov	78	25 Tişri5727 (9 Ekim 1966)	B4	4	1
Yeşurun	S.(?)	Yeşua	Ester	55	18 Kislev5727 (1 Arahk 1966)			
Yeşurun	Şimşon Çelebi		Rahel Eja			B3	1	5
Yeşurun	Yeşua		Mazaltov	74	12Kislev5719 (24 Kasım 1958)	B5	4	2
Yeşurun	David Yeruşal mi	Yeşua	Sinyuru (?)	86	22 Şevat 5696 (15 Şubat 1936)	B4	3	2
Zevi	Danyel		Esterula		17Tamuz5691 (2Temmuz1931)	B3	3	6
Zevi	Leya					B3	1	5
Zevi	Bohor Eliya		Klara		9Av 5676 (8 Ağustos 1916)	B3	3	5
Boş						B5	3	2
Boş						B5	3	3
Boş						B5	8	1
Boş						B5	8	2
Boş						B5	8	3
Taşı yok						B4	3	12
Taşı yok						B4	3	8
Taşı yok						B4	3	9
Taşı yok						B4	7	4
Taşı yok						B5	6	1
Taşı yok						B5	7	3
Taşı yok						B5	9	1
Taşı yok						B5	9	2

KAYNAKÇA

Archives Historique d'Alliance Israélite Universelle, Paris:

AHAIU, *TURQUIE, Bournabat-TURQUIE XCIII E 1096*, M. Coen'in 2 Mayıs 1879 tarihli mektubu, 2 numaralı belge.

AHAIU, *TURQUIE, Bournabat-TURQUIE XCIII E 1096*, M. Coen'in 29 Ocak 1879 tarihli mektubu.

Kutsal Kitaplar:

Kitabı Mukaddes – Eski ve Yeni Ahit, İstanbul 1988.

Kitaplar ve Makaleler:

ARAPZADE CEVDET, *İzmir Hakkında Tetkikat* (müellifleri Bonavantür F. Slaars ve İkonomos), İzmir 1932.

ARICAN, Hasan, *Bornova Köşkleri Gezginler ve Anılar*, İzmir (Tepekule Kitaplığı Yayınları) Eylül 2003.

ARICAN, Hasan, *Bornova Albümü*, İzmir 1999.

BARNAY, Yaakov, *HaMara şel Europa-Parakim BeToledot Hakehila HaYahudit Belzmir Bameot haşeva asara ve haşmona asara*, (Avrupanın Yansıması- 17. ve 18. Yüzyıllarda İzmir Yahudi Cemaati), Yeruslayim 2014.

BENBASSA, Esther ve RODRİGUE, Aron (Edited by), *A Sephardi Life in Southeastern Europe – The Autobiography and Journal of Gabriel Arié 1863-1939*, 1998 University of Washington Press.

BESALEL, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, cilt 1, İstanbul Mayıs 2001.

BESALEL, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, cilt 2 İstanbul Ekim 2001.

BESALEL, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, cilt 3, İstanbul Mayıs 2002.

BORA, Siren, "Bodrum Yahudi Mezarlığı", *3. Uluslar arası Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu 30 Ekim – 1 Kasım 2013 Bodrum Bildiriler*, cilt 1 İzmir 2014, s.s. 189-226.

BORA, Siren, *Bir Semt Bir Bina: Karataş Hastanesi ve Çevresinde Yahudi İzleri*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı yayını - Ünik Binalar Serisi: 5, İzmir Nisan 2015.

BORA, Siren, "Bornova'da Alliance Israelite Universelle'e ait Ziraat Okulu", *I. Bornova Araştırmaları Sempozyumu, 5-6 Kasım 2014 Bildiriler*(Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını No:12), İzmir Haziran 2015, s.s. 189-228.

DOĞER, Ersin, "Bornova'nın Kısa Tarihi", *Tepekule Tarih*, sayı 1, İlkbahar 2000, s

- DOĞER, Ersin ve GEZGİN, İsmail, “Arkaik ve Klasik Dönemde Smyrna’nın Dış Savunması Üzerine Gözlemler”, *II. Uluslar arası İzmir Sempozyumu*, Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını 1998, s.s. 9-13.
- GALANTE, Avram, *Fatih Sultan Mehmet Zamanında İstanbul Yahudileri*, İstanbul 1953.
- GALANTE, Avram, *Histoire des Juifs d’Anatolie-Les Juifs d’Izmir(Smyrne)*, İstanbul 1937.
- GALANTE, Avram, *Türkler ve Yahudiler*, İstanbul 1947.
- GÜÇ, Ahmet, “Yahudilikte Defin ve Sonrasına Ait Gelenekler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* cilt 10, sayı 1 (2001), s.s.
- GÜRKAN, Salime Leyla, *Yahudilik*, İstanbul Haziran 2012 (gözden geçirilmiş 4. Baskı).
- MERT, Hasan, *Sosyal, Siyasal ve İktisadi Yönleriyle Bornova(1923-1981)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Ana Bilim Dalı(Doktora Tezi), İzmir 2002.
- RODRİGUE, Aron, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması “Alliance Okulları” 1860-1925*, Ankara Haziran 1997.
- SHARON, Moshe Sevilla, *Türkiye Yahudileri- Tarihsel Bakış*, Yerushalayim 1981.

ANADOLU TÜRK MİTOLOJİSİNDEN YAPRAKLAR: KARŞILAŞTIRMALI BODRUM HALK İNANÇLARI¹³⁸

Yaşar Kalafat¹³⁹

"Zulmeti lanetlemektense, zayıf da olsa ışık yakmak güzeldir.- Konfutsi"¹⁴⁰

Özet

Bu çalışmada Bodrum'un Sünni ve Alevi itikatlı kesimlerinde 30-31 Ekim ve 01 Kasım 2013 tarihlerinde yapılmıştır. Çalışmada; Bodrum merkezin, Alevi inançlı Müslüman kesim itibariyle Güvercinlik yöresinin ve Sünni inançlı Müslüman kesiminin yoğun olduğu Mumcular'ın halk inançları üzerinde durulmuştur.

Çalışmaya başlanırken niyetimiz bir anlamda yüzey çalışması yapmak idi. Bodrum halkı kırsal kesimi itibariyle büyük ölçüde yakın zamanın yarı göçebe yaşayan halktan oluşmuştu. Göçebe toplumlarda eski inançların izlerini bulmak daha kolaydı. Ayrıca yakın zamanın Alevi inançlı Müslüman halkı, giderek Sünni inançlı kesim içerisinde inanç özelliği başkalaşımı yaşıyorlardı. Eski Türk inançlarının izlerini Alevi inançlı halkın arasında bulmak daha kolaydı. Giderek Bodrum Turistik özellik kazandıkça, kırsal kesimin kültür özelliklerini de doğal olarak büyük ölçüde yitiriyordu. Bölge halk kültürü ile ilgili evvelce yapmış olduğumuz 3 çalışma¹⁴¹ bizde bu kanaati oluşturmuştu. Arkeoloji araştırmalarında yüzey çalışmaları ne ise halk inançları çalışmalarının bazıları için de, bir kısım bilinenlerin tekrarı ile uğraşmayı da göze alarak çalışmayı başlatıp mitolojik veri tespitine yönelmek adeta aynı şeydir. Çok kere yapılan tekrarlar, çok küçük ilaveler de katmış olmasalar, bütünü tamamlanmasına katkı sağlarlar. Halk inanmalarında mitolojik izlerin tespiti için bu

¹³⁸ Bu çalışmayı yapabilmemizde bize yardımcı olan Gündoğan Belediye Başkanı Sayın İbrahim Bilgin'e ve Konacık belediye başkanı Mehmet Tosun'a teşekkür ederim

¹³⁹ Dr. yasarkalafat@gmail.com www.yasarkalafat.info

¹⁴⁰ Razim Eliyev, *Türk-Şumer Dünya Görüşü ve Dil*, Bakı, 2005, s. 17

¹⁴¹ Yaşar Kalafat, "Bodrum Kurt Baba/Kurt Dede Yatırı -Türk Halk İnanmalarında Kurt Bir Tabu mu İdi?" 2. *Uluslar arası Bodrum Sempozyumu (09-12 Mayıs 2011 Bodrum)*, Hazırlayanlar; Ahmet Özgiray, Akif Erdoğan, Bodrum, 2011, s. 392-403; "Milas Sarı Keçili Yörüklerinde Karşılaştırmalı Halk İnançları", *Aşiretlerde Mitolojik Bulgular* Berikan, Ankara, 2011 s. 241-265; "Türk Kültürlü Halklarda 'Gökkuşluğu' İnancının Mitolojik Boyutu -Bodrum ve Çevresi Örnekleri ile-", 3. *Uluslararası Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu 30 Ekim-01 Kasım 2013*

sürecin yaşanması gerekebilmektedir. Halk inanmalarından hareketle elde edilebilmiş verilerle bir takım analiz ve sentezler yapabilmek için, çok sıradan olsalar ve çok tekrarlanmış olsalar bile bu verilerin ayrıntılarıyla bilinmeleri gerekmektedir.

THE LEAVES IN ANATOLIAN TURKISH MYTHOLOGY-BODRUM

"Rather than condemn the unjust, albeit weak light it is beautiful to burn." Konfuts

Abstract

In this study, in the basement of the Sunni and Alevi creed cut it is made in the 30 to 31 October, and November 1, 2013 date. In this study; Bodrum center, the Alevi and Sunni Muslim believers as part Pigeon region Mumcular focused on the folk beliefs of devout Muslim sector is intense.

Our intention was to finish work when commencing work in a sense. Bodrum population consists of people living in rural areas as was recently the largely semi-nomadic. In nomadic societies it was easier to find traces of the old beliefs. Also recently the Flame of the faithful Muslim people, lived in the metamorphosis of beliefs property sector increasingly devout Sunni. Flame was easier to find traces of the old Turkish belief among the faithful people. Increasingly Bodrum property gain was largely losing the cultural characteristics of the rural areas as well as natural. We have made previously about the folk culture Region 3 work we had created this conviction. Archaeological research in the face of what works for some of the folk beliefs study, part of a deal with the repetition of the same thing is also known to turn almost mythological data to identify start work in defiance. Repeat many times with very little extra on the floor, even if not, they will contribute to the completion of the whole. To identify the mythological traces in public believing that this process may need to be experienced. In order to obtain a movement of the people could not believe a team with data analysis and synthesis, even if they are very ordinary and even if they are repeated too must know the details of the data.

GİRİŞ

Bu çalışmada Bodrum'un Sünni ve Alevi itikatlı kesimlerinde 30-31 Ekim ve 01 Kasım 2013 tarihlerinde yapılmıştır. Çalışmada; Bodrum merkezin, Alevi inançlı Müslüman kesim itibariyle Güvercinlik yöresinin ve Sünni inançlı Müslüman kesiminin yoğun olduğu Mumcular'ın halk inançları üzerinde durulmuştur.

Çalışmaya başlanırken niyetimiz, bir anlamda yüzey çalışması yapmak idi. Bodrum halkı kırsal kesimi itibariyle büyük ölçüde yakın zamanın yarı göçebe yaşayan halktan oluşmuştu. Göçebe toplumlarda eski inançların izlerini bulmak daha kolaydı. Ayrıca yakın zamanın Alevi inançlı Müslüman halkı, giderek Sünni inançlı kesim içerisinde inanç özelliği başkalaşımı yaşıyorlardı. Eski Türk

inançlarının izlerini Alevi inançlı halkın arasında bulmak daha kolaydı. Giderek Bodrum Turistik özellik kazandıkça, kırsal kesimin kültür özelliklerini de doğal olarak büyük ölçüde yitiriyordu. Bölge halk kültürü ile ilgili evvelce yapmış olduğumuz 3 çalışma¹⁴² bizde bu kanaati oluşturmuştu. Arkeoloji araştırmalarında yüzey çalışmaları ne ise halk inançları çalışmalarının bazıları için de, bir kısım bilinenlerin tekrarı ile uğraşmayı da göze alarak çalışmayı başlatıp mitolojik veri tespitine yönelmek adeta aynı şeydir. Çok kere yapılan tekrarlar, çok küçük ilaveler de katmış olmasalar, bütünü tamamlanmasına katkı sağladılar. Halk inanmalarında mitolojik izlerin tespiti için bu sürecin yaşanması gerekebilmektedir. Halk inanmalarından hareketle elde edilebilmiş verilerle bir takım analiz ve sentezler yapabilmek için, çok sıradan olsalar ve çok tekrarlanmış olsalar bile bu verilerin ayrıntılarıyla bilinmeleri gerekmektedir.

Bodrum Kırsalında Sünni-Türk Halk İnançları

Bodrum kırsalı gelenekler ve bir takım halk inanmaları bakımından adeta tamamen şehirleşmişlerdir. Köylerin ulaşım ve iletişim yoğunluğu sonucu sosyal hayat bakımından ilçe merkezlerinden bir farkı kalmamıştır. Derlenen bilgiler büyük ölçüde çok bilinenin tekrarı mahiyetindedir. Biz mitolojik verilerin izlerini irdelerken, sık rastlanan diğer bilgilere de yer vermek istedik. Bunu yaparken, karşılaştırmalarda aynılıkların tespitinin önemine inandık. Böylece onların da tamamen yok olmadan mevcut durumunu tespit etmeği amaçladık

Mumculara bağlı 16-17 köy vardır. Bunların tamamı bir dönem yaşanmış olan **veba** gibi salgın hastalıklar sonucu hayatlarını kaybederler. Dönemin büyük ailelerinden Karahmetoğulları mum imalatı yaparlarmış. Mumcular ismi oradan kalıyor. Ailenin büyük bir kısmı buraya yerleşiyor, bir kısmı da Saz Köy'e yerleşiyorlar. Bunlar damlarını sazdan yaparlarmış ve isimleri de oradan geliyor. Bunların hepsi başlangıçta göçebe idiler. Şimdilerde göçebe hayat kalmadı. Denizli, Muğla, Marçal yaylası, Ören, Adana tarafına göçtüler. Bir kısmı geçmişte adalara gidip tekrar bu bölgeye döndüler¹⁴³

Tavaslıoğlu diye Menteşe Beyliği'ne ait Mumcular köyleri ile birlikte resmi kayıtlarda Karaova diye geçtiği ifade edilmektedir. Bu topraklar Tavaslıoğlu'na

¹⁴² Yaşar Kalafat, "Bodrum Kurt Baba/Kurt Dede Yatırı -Türk Halk İnanmalarında Kurt Bir Tabu mu İdi?" 2. *Uluslar arası Bodrum Sempozyumu (09-12 Mayıs 2011 Bodrum)*, Hazırlayanlar; Ahmet Özgiray, Akif Erdoğan, Bodrum, 2011, s. 392-403; "Milas Sarı Keçili Yörüklerinde Karşılaştırmalı Halk İnançları", *Aşiretlerde Mitolojik Bulgular* Berikan, Ankara, 2011 s. 241-265; "Türk Kültürlü Halklarda 'Gökkuşağı' İnançının Mitolojik Boyutu -Bodrum ve Çevresi Örnekleri ile-", 3. *Uluslararası Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu 30 Ekim-01 Kasım 2013*

¹⁴³ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

aittir. Osmanlı kayıtlarında Mentеше Sancağı Karaoba kazası Mumcular karyesi diye geçmektedir¹⁴⁴.

Bölgenin toplama aileleri için Balkanlardan saraç getiriliyor, o dönemde saraçlık mesleği oldukça önemlidir. Keza Balkanlardan tüccar getiriliyor. Ticaret hayatının iş dünyasının oluşturulması gerekiyor. Eşkıyalığa karşı korunmak için fedailer getiriliyor. Daha, ziyade Hacıminoğulları'nın fedaileri. Bürokrasinin oluşturulması için de Hacı Kalemî kâtip olarak getiriliyor. Böylece buraların sosyal hayatları düzene sokulmak isteniyor. Hastalık ve kuraklıktan sonra yeniden yapılanmaya gidiliyor.¹⁴⁵

Bölge hakkında az sayıda **Karakeçili** var. Başlangıçta bölge kırsal kesim halkı genelde Alevi itikatlı imişler ve Rumlarla birlikte yaşıyorlarmış. Şimdilerde aşiret yapısı yok denecek kadar zayıftır. Aralarında **Sarıkeçili** olanlar da vardır. **Karakoyunlu** olarak bilinen aile sayısı 3-5'i geçmez. Halk şimdilerde genel olarak Sünni inançlıdır. Aleviler ise Güvercinlik bölgesindedirler. Boru köyünde Alevi inançlı Müslüman haktan komşular da vardır.¹⁴⁶

Bu yörede **kan davası** güdülmez. Öyle bir uygulama yoktur. Cinayet de pek görülmez. **Kız kaçırma** yöntemi ile evlenme vardır. Ölen ağabeyinin dul kalan eşi geçmişte ağabeyinin kardeşi ile evlenirdi, şimdilerde o tür uygulamalar kalmamıştır. Anadolu'da "**al-değişik**" olarak bilinen karşılıklı kız kardeşlerin almak suretiyle yapılan evlilik türüne pek nadir rastlanır. Buranın Sünni olan hakkında geçmişte Alevi inançlı kesimle evlilik olmazdı şimdilerde bu türden evlilikler yeni yeni başlamıştır¹⁴⁷.

Mumcular'da genç kızların kismetlerinin açılması için "**İlk Namaz**" da Ramazan ayı girmeden evvel kılınan son namazdan sonra yenilen yemekten bir parça alınır bir beze sarılır ve niyetli kimse bunu yastığının altına koyar. Rüyada görünen kimse ile evlenileceğine inanılır¹⁴⁸.

Bu uygulama farklı şekillerde de uygulanır. Daha ziyade **Nevruz**'da yapılır ve çok kere **tuzlu ekmek** yenilerek konuşmadan yatılarak uygulanır. Artvin¹⁴⁹

¹⁴⁴ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁴⁵ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁴⁶ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁴⁷ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁴⁸ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁴⁹ Yaşar Kalafat-Ülkü Önal, "Geçmişten Günümüze Karşılaştırmalı Artvin Halk İnançları Kültürü-Yatırlar-"*Eğitim Odağında Artvin Sempozyumu Bildirileri II* Editör Fatih Demirel,

Kars¹⁵⁰ Bitlis¹⁵¹ Van'da ve Azerbaycan Türk Kültür coğrafyasında da yaşamaktadır¹⁵². Farklı isimlerle bilinir.

Mumcularda Bebek bekleyen anne adayının canı **ekşi** yiyecekler çeker ise bebeğin kız olacağına **tatlı** çeker ise oğlan olacağına inanılır¹⁵³.

Doğacak bebeğin cinsiyetini tahmin için çeşitli yöntemlere inanılır. Bodrum'daki bu yöntem çok bilinir. Annenin karnının alacağı şekil, görünen rüyalar, tuzla, makas-bıçakla yapılan testler, **koyunun çene kemiği** ve **balık kılçığı** ile yapılan çeşitli uygulamalar vardır¹⁵⁴. Mumcularda gelinin ilk bebeğinin erkek olması isteniyor ise onun kucağına erkek çocuk oturtulur¹⁵⁵.

Bu uygulama da Anadolu, Suriye ve Kuzey Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında sık uygulanır.¹⁵⁶

Mumcularda damat adayının nasıl bir aile reisi olabileceğini test etmek ve sabrını ölçmek ve hanımının kıymetini bilmesi için ona çeşitli şaka içerikli işkenceler uygulanır. **Yumurta** kırılır, yumurta pişirmesi istenir, üflenerek ocağı söndürülmek istenir. Eziyetler ettirilir, gerdeğe girecekken sırtına vurulur¹⁵⁷.

Bu tespitleri de Türk kültürlü halkların diğerlerinden de farklı şekillerde örnekleyebiliyoruz. Bazı yörelerde damadın başına kement atılır, bazı yörelerde ayaklarına yakın yerlere kurşun sıkılır¹⁵⁸.

Mumcularda düğünlerde, **düğün bayrağı** olarak Türk bayrağı asılır. Bayrağın yanında renkli yemeniler olur. Yemenilerin renginin özel anlamı yoktur. Yemeninin üzerine **limon** dikilir. Damat evinde **perşembe** günü sabah saat 4 den evvel silahlar atılır¹⁵⁹.

Hüseyin Efe, Artvin Çoruh Üniversitesi, (31 Mayıs 02 Haziran 2012 Artvin) Artvin 2012, s. 465-495

¹⁵⁰ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Berikan, Ankara, 2010, s

¹⁵¹ Yaşar Kalafat, *Aşiretlerde Mitolojik Bulgular*, Ankara, 2012, berikan s. 207-241

¹⁵² Yaşar Kalafat, *Azerbaycan-İran-Anadolu-İrak Halk İnançları Hattı*, Berikan, Ankara, 2012, s. 410

¹⁵³ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁵⁴ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Berikan, Ankara, 2010, s 242-258

¹⁵⁵ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁵⁶ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Berikan, Ankara, 2010, s 242-258

¹⁵⁷ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁵⁸ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Berikan, Ankara, 2010, s 308-316

¹⁵⁹ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

Düğün Bayrağı, Damat Bayrağı, Gelin Bayrağı etrafında derinliği olan inançlar oluşmuştur. Bayrak, halk inançlarında da egemenliğin sembolüdür. Gelin bayrağı, gelin oğlan evinin eşğine geldikten kısa süre sonra kaldırılır. Tek bayrak olarak damadın bayrağı kalır. O ana kadar kız ve erkek evi bayraktarları karşılıklı manilerle bilgi yarışına girerler. Oğlan bayrağı kaldırılınca **toy beyi** davetlilerden “Allah” demelerini ister toplu halde Allah denir. Düğün bayrağının gönder ağacı, onun taşınıp süslenmesi, süs olarak bilinen tülbentlerin renkleri, gönderin başına konulan **elma, soğan, yumurta** veya limon’un anlamları vardır. Zira bayrağın tepesine asılan **teleklerin** ve konulan **aynanın** inanç içerikli anlamları vardır¹⁶⁰.

“**Bayrak Dikme, “Dürü ve Okuntu”** inanç ve uygulaması Muğla-Milas Çomakdağ yöresinde de vardır¹⁶¹.

Mumcular’da gelin oğlan evinin eşğinin önüne getirilince attan inmez veya arabadan çıkmaz. Gelinin attan inip veya araban çıkması için geline ve etrafına damat saçı yapar. Oğlan evinin kapısının önünde gelin onu getiren atın veya arabanın etrafında **sağdan sola** doğru 5 defa döndürülür¹⁶².

Tavaf edercesine kutlu kabul edilen veya kutlanılmak istenilen şahıs, yatır, ocak/hane, mezarlık ve köy etrafında dönülür, dolaşılır. Bu uygulamanın derinliklerinde hakanın yuğ merasiminde bahadırların atları ile süratle savaş çığıllıkları atarak yüzlerini, göğüslerini kanatarak atarak dolaşmaları vardır. Haç farızasındaki tavaf ile bu uygulamanın ilişkilendirilebilmesi halinde, Geleneksel Türk inançları ile İslamiyet arasında, halk inançlarındaki örnekleri ile devamlılık arz edebilen yeni bir bağ kurulabilmiş olacaktır¹⁶³.

Mumcularda gelin geldiği zaman, oğlan evinin kapısının üst ve alt eşğine **bal** ve **yağ** sürülür. Bununla amaç gençlerin yağlı ballı olmalarını sağlamaktır.¹⁶⁴ Bu bölgede de damada gelinin yapacağı kahveye gelin tuz koyar. Böylece damadın, sabrı, hoş görüşü, katlanma tahammül etme derecesi test edilmiş olur.

Bu yörede **kaşık** ve **ayna** kırılmış ise kullanılmaz; kullanılması uygun bulunmaz, bunların kullanılmasında bir musibetin olduğu inancı vardır¹⁶⁵. Bazı

¹⁶⁰ Yaşar Kalafat, “Yozgat Yöresi Halk İnanmalarında Mitolojik Şisreler “Salurlar-Sıraçlar-Bektaşi ve Türkmenler” www.yasarkalafat.info

¹⁶¹ Hammed Arman, “yaşayan Bir gelenek Çomakdağ’da Düğün Törenleri”, *Muğla Değerleri Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Muğla, 2013. S. 152-156

¹⁶² Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁶³ Yaşar Kalafat, “Diyarbakır ve Çevresi Örnekleri İle Halk İnançlarında Tavaf/Dönme” *Osmanlı’dan Cumhuriyete Diyarbakır*, editörler Bahaeddin Yıldız-Kerstin Tomenendal, Diyarbakır Valiliği, Ankara 2008, s. 453-463

¹⁶⁴ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁶⁵ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

açıklamalara göre; bir takım kırılma, dökülme, hastalanmalara kem gözlü insanların sebep olabildikleri gibi görünmeyen bir kısım şer güçler tarafından da bu tür olaylara sebebiyet verilebilmektedir. Kırılan ayna türü eşyanın, kırılmaya sebep ol güç tarafından sahiplenildiğine inanılır. Bunların kullanılmaları yeni sahibi tarafından onanmaz ise bir takım uğursuzluklarla karşılaşılabılır.¹⁶⁶

Mumcular'da bebek dünyaya geldiğinde **bebeğin eşi** ve **göbek parçası** cami, okul, askeri birlik binası, resmi daire gibi yerlerin duvar diplerine gömülür. Nereye gömülmüş ise büyüğünce o mesleği seçeceği inancı vardır¹⁶⁷.

Bu inançta, bize göre kişiğünun bedeninden ayrılan parçası ile yaşayan canlı vücudu arasında, o vücut da ölünceye kadar süren ilişki vardır. Adeta gömülen parça gömüldüğü yerden aldığı bir etki ile gömülmeyen gövdeyi etkileyebilmektedir.

Geçmişte çocuklara isim verilmesinde tercih, aileden seçilmiş isimlerden olurdu. Şimdilerde kimse isim seçmek için geçmişine bakmaya lüzum görmemektedir¹⁶⁸.

Mumcular'da gelinin kayın pederi kapıyı açar, sonra gelinin başına **al** bir kumaş örtülür, üzerine **yeşil, mavi** yemeniler atılır. Gelinin başına **zeytin dalı** ve **fesleğen** çiçeğinden taç yapılır¹⁶⁹.

Mumcular'da kız ve gelinlerin süslenmelerinde **Hal/ben** eskiden yapılırdı. Sadece yanaklara ben yapılırdı. Şimdilerde yapılmamaktadır¹⁷⁰. Hal, Türk kültürlü halkların halk inanmalarında bir aidiyet işaretidir. Süs olarak yapılmadan evvel veya süs olmasının yanı sıra başka bir kabileye gelin gidecek kızlara kabillerini anlatmak için yapılırdı. Bunlar sıradan motifler olmaktan öteye adeta damgalardı.¹⁷¹.

Mumcular'da gelinlik giyildikten sonra geline kuşağınını babası, o yoksa dayısı bağlar. **Kuşak** gelinin beline **3** defa dolandırılır ve bu esnada ilgili duası okunur¹⁷². Anadolu ve Suriye Türk kültür coğrafyasında **bekâret kuşağı** olarak da bilinen

¹⁶⁶Yaşar Kalafat, "Kocaeli ve Çevresi Örnekleri İle Türk Halk İnançlarında Adanmışlık/Sahiplilik" *1.Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu, Kocaeli 20-22 Nisan 2006*

¹⁶⁷ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁶⁸ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁶⁹ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁷⁰ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁷¹ Yaşar Kalafat, *Aşiretlerde Mitolojik Bulgular*, Ankara, 2012, berikan, s. 143-154

¹⁷² Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

gelin kuşağını gelinin beline erkek kardeşi, o yoksa amcasının oğlu bağlar. Kuşak bir anlamda yeni bir statüye geçişi anlatır. Esnaf teşekküllerinde, yoncalarda kalfalık ve ustalık kuşakları keza sporda da al ve kara kuşak gibi kuşaklar vardır¹⁷³.

Kelam-ı Kadim gelinin çeyiz sandığına değil de gelin gideceği eve veya odasına evvelce konulur¹⁷⁴. Türk kültürlü halkların halk inanmalarında gelin sandığının olmazsa olmaları ve bunların sandığa koyulurken sıralanmış biçimleri vardır. Kız çocuğu dünyaya geldiği zaman henüz sandığı alınacak yaşa gelmemiş olsa da onun için ilkin bir **makas** alınır ve makas sandığına koyulan ilk eşyadır. Birçok yörede sandığa son konulan ve diğer konulanların üzerine yerleştirilen **Kelam-ı Kadim'** dir. Bazı yörelerde gelin baba evinden Kelam-ı Kadim'in altından geçerek çıkarılır ve **gelin alayının** önünde taşınır.

Mumcular'da altın takılar ve ev oğlan tarafınca karşlanır. Halk arasında "Ev yaparsan tuğladan, kız alırsan Muğla'dan al" şeklinde sık söylenen bir söz vardır¹⁷⁵.

Mumcular'da bebek dünyaya geldiğinde özel bir şenlik yapılmaz, toy düzenlenmez, bu maksatla toplu yemek yenilmez¹⁷⁶.

Mumcular'da bebek dünyaya geldiğinde eskiden "tuzlama" olarak bilinen bir uygulama vardı. Şimdilerde bu uygulama kalkmıştır. Halk arasında eskiden çok konuşan kimse için "Senin tuzun az gelmiş" denirdi. Tuzlanmamış olmak, bir eksiklik sayılır, bebeğin tuzlanmasının gereğine inanılırdı¹⁷⁷.

Ananeye ve yavrusuna **Kırklama** yapılır. **Kırk suyuna** kırk adet küçük **taş** parçası atılır. Kırklı bebeklerin kırklarının karışmaması için karşılıklı bozuk **madeni para** değiştirilirdi.¹⁷⁸

Süpürgenin insanın üzerine dokunması iyi sayılmaz, uğursuzluk olarak kabul edilir. Korunmak için üzerine süpürge dokunan kimse süpürgeye doğru tükürürcesine "tu tu tu" yapar¹⁷⁹. Tu-tu-tu'lama bir nevi efsun veya efsunlamanın

¹⁷³ Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları Türk Halk Tefekküründe Kurt 2*, Berikan Ankara, 2009, s. 97-115

¹⁷⁴ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁷⁵ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁷⁶ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁷⁷ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁷⁸ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁷⁹ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

bir parçasıdır. Halk sağaltmacılığında tu tu tu'lama ile sık karşılaşılır¹⁸⁰. Süpürge halk inanmalarında Türk kültürlü halklarda bir kod oluşturmuştur¹⁸¹. Süpürge, süpürme zamanı, süpürme şekli ile hayatın her dönemi ile ilgili inançlar vardır. Bu inançların biz verdiği mesaja göre, o görünen ve görünmeyen pislikleri ve musibetleri temizleyendir. Bunun içindir ki, farklı yerlerde farklı süpürgeler ve süpürme şekilleri vardır. Borçalı Karapapakları'nda yaşayan bir inanca göre koyunların altını temizlemede kullanılan süpürge onların sırtlarındaki karın temizlenmesinde de kullanılır ise sürünün bereketi kaçar. Keza, Kars yöresinde yer süpürgesi ile ekmek kırıntıları süpürülmez onlar elle toplanmaya çalışılır, aksi halde bereketin kaçacağına inanılır. Merzifon'da yatmakta olan **Pirî Baba** türbesindeki özel süpürge huysuz çocukların üzerinin süpürülerek tedavilerinde kullanılır ve süpürge başka maksat için kullanılmaz¹⁸².

Arife günleri bütün mahalle çocukları toplanır, evlerden çocuklara yiyecek içecekler dağıtılır ve bu uygulamaya **hangalak** denir. Çocuklar bu yiyecekleri toplamak için ev ev dolaşmazlar, bu şenlikler belirlenmiş bir sokakta olur aileler ikramlarını onların oldukları yere götürülürdü.¹⁸³ Hangalak veya Hankalak kelimesini sözcüklerde bulamadık¹⁸⁴. Gala/kale bağlantılı ve han kalesi anlamına geliyor olmalı. Kars'ta **tezek kalağı**, tezekler ve **ot kalağı** da otlar için kullanılır. Güney Azerbaycan'da **Daş Gadak**, taş yığını Ovoo/Oboo türü kutsal mekânlar için de kullanılır.

Eskiden köy odaları vardı. Ağalık döneminde yüzükçüler gelirlerdi. Bunlar yüzük yaparlardı. Ayıcılar gelip **ayı** oynatırlar kalaycılar da kalay yaparlardı. Bunlara misafir muamelesi yapılır, yakacak odunları sağlanır yedilir içirilir ve yemeklikler verilirdi. Bu bir nevi ödenmesi gereken borç gibi bir uygulama idi¹⁸⁵.

¹⁸⁰Yaşar Kalafat "Gök Tanrı İncından Günümüze Kadar Efsunlama "Tu-tu-tu" lama Uygulamaları" II. *Uluslar arası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Adana (20 -24 Kasım 1991) Adana 1993 s. 271-286; *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Eylül 1992 S.69 sh. 50-56

¹⁸¹Yaşar Kalafat, "Antalya Yöresi Örnekleri İle Türk Kültür Coğrafyasında Süpürge İnanç", *20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu*, 22-23 Kasım 2007, Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayına haz.: Mustafa Oral, Antalya, 2008, s.259-266

¹⁸²Yaşar Kalafat, "*Amasya Halk İnanmaları ve Bazı Monografilerden Mitolojik Veriler*" www.yasarkalafat.info

¹⁸³ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁸⁴ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük Ankara, 2006*, Ahmet Şenol, *Halk Kültürü ve Etnografya Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 2013

¹⁸⁵ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

Türk kültür coğrafyasında **arifelik** toplama uygulama ve inancı vardır. Bazen bunun için alaylar oluşturulur, özel ilahilerle toplama yapılır ve bazen de toplama işlemi şahsi olur.

Bölgedeki türbelerden **Acar Dede Türbesi** ünlüdür. Bu türbe Dört Tepe köyündedir. Bu türbeye de halk **adak bezi** bağlar. Buranın halkı da Sünni'dirler. Burayı ziyaret için daha ziyade çevreden gelinir. Türbede çok büyük bir **Pinvar ağacı** vardır¹⁸⁶. Adak olarak kesilen hayvanın eti **adak** sahibi tarafından yenilemez yenilmesi istenir ise etin parası ödenerek et satın alınıp yenilebilir¹⁸⁷.

Adak olarak adanılan nesnenin sahibi değişmiş adanılan canlı veya cansız varlık adanmadan sonra adanana ait olmuş olur. Adak adayan kimse adağından tadabilmesi için adanandan icazet alması gerekir. Adak etinin satın alınması bu türden bir sahip değiştirme iznidir.¹⁸⁸

Nazar alınmaması ve nazardan korunmak için şahıslar okutulurlar. Ayrıca **kurşun dökme** inanç ve uygulaması da yaygındır¹⁸⁹. Türk kültürü halklarda kurşun dökme korunma için ve daha ziyade de kurtulma için yapılır Çeşitli yatalak olmayan rahatsızlıklar, terslikler için, bazı hallerde **basık** olma halinin giderilmesi için de kurşun dökülür.

Bu yörede **rüyasında** ölmüş bir yakını görme önemsenir. Böyle bir **rüya** gören kimse hayır dağıtır. Bir şekilde çevresine hayır işler¹⁹⁰. Rüya yakınını görme ve hayır işleme uygulaması farklı dini akaitlere mensup Türklere de vardır. Bu hayırlar rüyada görülen şahsın ruhuna Kur'an okunması veya bir sadaka verilmesi bir hayvanın doyurulması şekillerinde olur. İnancın derinliklerinde fiziki ölümle ruhun ölmediği, bu dünyadan göçenlerle henüz göçmemiş olanlar arasında ilişkinin sürmekte olduğunu gösterir.

Mumcular'ın Sünni inançlı kesiminde **ölüm yası** 3-5 gün sürer. Bu toplumda ölünün 40'ını 52'sini ve yılını yaparlar. Bu günler münasebetiyle **mevlit** okutanlar olur. Alevi inançlı olanlarda ise yas 40 gün sürer, bu süre zarfında **traş** olunmaz.

¹⁸⁶ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁸⁷ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁸⁸ Yaşar Kalafat, "Kocaeli ve Çevresi Örnekleri İle Türk Halk İnançlarında Adanmışlık/Sahiplilik" *I.Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu, Kocaeli 20-22 Nisan 2006*

¹⁸⁹ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁹⁰ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü kültüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

Şimdilerde yemekli mevlitler pahalı bulunduğu için yaşlı halk Yasin okutmakla yetinmektedir. Ölünün 3 ünde **lokma** dökülür¹⁹¹.

Yaşlı kimsenin traş olmaması ile insandan kurban olmaması inancı ilişkilendirilebilir. Hac'da kurbanın ve saç sakal traşının dönemi vardır. Gerçi ölü evinde hayvan kesilerek kan akıtılabilmektedir. Kültür coğrafyasında yasta saç yonma ve hatta saçın bir bölümünü kesme şeklinde uygulamaların olduğu bilinmektedir.

Mumcular halk inanmalarında yıldız kaydığı zaman niyet utulur.¹⁹² **Yıldız kayması** etrafında çeşitli inançlar oluşmuştur. Daha ziyade yıldızın kayışı bir ölüm haberi olarak algılanır ve yıldızın kaydığını gören kimse “yıldızım yerinde” der¹⁹³.

Bu yörede **baykuş** ve **tavşanın** uğursuzluğuna inanılır. Ayrıca **Kara kedi** için de uğursuz denilir¹⁹⁴. Hayvanlarla ilgi inançların tespitleri, hayvan mitosları yolunun aydınlatılabilmesi için önemlidir. Mumculardaki bu hayvanlarla ilgili inançlar Türk költürlü halklar arasında çok yaygındır¹⁹⁵.

Televizyon gibi yaygın iletişim vasıtaları ile yapılan dinî programlarda açıklama yapan Diyanet İşleri Başkanlığı yetkililerine göre ara kediyi uğursuz sanmak, mezara defin döneminde toprak atarken küreğin elden ele verilerek değil de yere konulup yerden alınması gibi inançlar bidattırlar. Burada da kullanılan köstebekle ilgili bir özlü söze göre “Köstebek toprağı ne kadar eşerse başına o kadar toprak döker”

Bodrum Kırsalında Alevi Türk Halk İnançları

Çalışmanın bu bölümü, Bodrum'un Kumköy merkezi ve onun bir mahallesi olan Ümene'de yapılmıştır. Burası 40-50 hane olan bir Alevi köyüdür. Kaynağın ifadesi ile “*Köyümüze dede gelmiyor. 50-60 sene evvel her şey yekte idi. Akşamdan dede gelirdi toplanılırdı. İki avucuna iki köz alır avucunu yumar ve açınca cemaate gösterirdi avuçları yanmazdı. Şimdi dedemiz de yok ebemiz de yok. Bizim takatimiz onları getirmeğe yetmiyor. Sorumluluğumda üç ailem var, onlar aç. Hacı Bektaş'a tabiiyiz. Toplumumuzda Düşkünüz çok var. 7 yıldır düşkün olanlar var. Eskiden bir*

¹⁹¹ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü költüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁹² Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü költüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁹³ Yaşar Kalafat, *Azerbaycan-İran-Anadolu-İrak Halk İnançları Hattı*, Berikan, Ankara, 2012, s. 294

¹⁹⁴ Kaynak Kişi: Ali Gül, Bölge halkından, ilkokul mezunu, 62 yaşında, sözlü költüre ve bölge tarihi ile ilgili anlatılara ilgi duyan bir kimse

¹⁹⁵ Yaşar Kalafat, *Türk Halk İnanmalarından Hayvan Üslubu'nda Mitolojik Devri Dayım I*, Ankara, 2013, Berikan Yayınları, s. 23-63

kibrit çöpü haksız alınmazdı. Mahkemelik bir durum yaşanmazdı. Toplumumuzda çift eşlilik olmaz Kan davası olmaz. Hoşgörü esaslı bir yapımız vardır'.

Koru Alevileri, Türkmen olduklarını, bu bölgeye Adana, Maraş tarafından geldiklerine inanırlar. Mürşitleri Halil gerçetti, şimdi ise onun oğlu Aydın Gerçek mürşitlik yapmakta Bulgurca-Aydın'da oturmaktadır. Koru köyü Alevileri'ne dedeleri Aydın-Kızılcapınar Akçeşme'den gelirdi¹⁹⁶. Bu toplumda “**Yüzü alınmak**” düşkünlükten çıkmak anlamına gelir. “Yolumuz Hak Muhammet Ali Yolu”dur¹⁹⁷.

Koru köyünde **kız kaçırma** yöntemi ile evlilik vardır¹⁹⁸. Koru'da Alevilere Sünniler kız vermezler. Alevilerden Sünnilere kız nadiren verilir¹⁹⁹.

Koru köyünde çocuğa ismini ebesi koyar. “Eskiden isim seçimi aileden olurdu. Şimdilerde isimler fantezileşti Fatma'lar Fatoş oldu. Ayşe Anamızın ismi bizim kültürümüzde ismi **Aşe**'dir. Bizim inancımıza göre Ayşe anamız Hz. Ali'ye düşmanlık yapmıştır” denilmektedir.²⁰⁰

“Her musahipli Alevi, Alevilik konusunda fazla bilgi sahibi değildir. Bir kimsenin birden fazla musahibi olabilir. Uzun zamandan beri bölgemize Dede gelmemektedir. O yıllarda da Baba çağrılırsa gelirdi. Yaklaşık 50-60 yıldır bölge Alevileri dedesizdirler. **Musahiplik** burada bu nedenle önem kazanmıştır. Cem için musahiplerden 3 kişi ve **gözcü** olarak da bir kimse çağrılarak yeterli cemaat oluşur. Bir Alevinin musahip olabilmesi için 3 yıl testten geçmesi gerekir”²⁰¹.

Koru Alevilerinin en ünlü yatırları Milas Beçin kalesindeki **Ahmet Gazi**'dir. Genç kızlar kismetlerinin açılması için buraya giderler. Burası Alevi inançlı halkın çocuk isteme ve diğer dilekleri için de başvurulmuş bir yerdir²⁰².

Koru Alevilerinin ziyaret ettikleri diğer yatırlar: **Acar Dede**, burası bir Döşektir. **Veli Babaoğlu Tekkesi**, burası da bir döşektir. **Çiçek Baba** burası da keza bir Döşektir. **Kellesiz Dede** burada bir mezar vardır. **Dal Bacak Dede**, **Çiçekli Ali Türbesi**, burası meşelik mezarlığında bir mezardır. Burada şifa için yatıldığı olur Orada Erken çalınır/Cem yapılır. Kurban kesilir. Adak kurbanların etinden yenilebilmesi için adak sahibi yiyeceği etten satın alması gerekir²⁰³.

Döşek/Döşsek konusu Alevi Türk İslam kesimin bir inanç ürünüdür. Çalışmalar ilerledikçe bunlarla daha sık karşılaşılmaya başlanmıştır. Bunlar mezar olmayıp dedelerin herhangi bir şekilde uğradıkları, soluklandıkları mekânlardır.

¹⁹⁶ Kaynak kişi Hasan Bal, Alevi, 81 yaşında

¹⁹⁷ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

¹⁹⁸ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkökul mezunu, koru köyü Alevilerinden

¹⁹⁹ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

²⁰⁰ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

²⁰¹ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

²⁰² Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

²⁰³ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

Dede buraya uğramak sureti ile bir anlamda burayı kutsamış olmaktadır. Uygulama, Atlı Göçebe Bozkır Medeniyeti'nin inanç sistemlerinden olan Gök Tanrı inancının Anadolu göçüdür. Hala Uluğ Türkistan ve çevresinde Yol İyesi'ne yapılan saçı olarak yaşamakta ve oboo/oboo olarak bilinmektedir. Uygulama, Her iki coğrafyada da taş ve çaput saçısı yapılarak yaşatılmaktadır²⁰⁴.

Ankara Kazan'da Döşekler Dede Durağı olarak bilinirler. Bir dönem dede Yağmur Duası burayı seçmiş ise veya bir dönemin dedeleri abdest almak için seçtikleri bir çeşme var orası Dede Durağı olarak bilinir. Bir dönemin dedelerle bayramlaşma yerleri de keza bu tür dede Durağı olurlar Kazan'ın Çılpan köyünde bu neviden Dede Durakları vardır²⁰⁵. Bu inanç Aylı Göçebe bozkır kültüründeki Oboo/Oboo'ların Anadolu'ya inanç göçü olarak girmiş bir örnektir.²⁰⁶

Kellesiz Dede, Etrim'de yapılan bir savaşta taraflardan çok ölen olur, Ethem isimli bir yiğit kafası vücudundan ayrılmasına rağmen, kellesini koltuğunun altına alır ve savaşa devam eder, saz köyünün mezarlığına kadar savaşarak gelir ve orada toprağa düşer. Halen mezarı bu mezarlıktadır ve Kellesiz Dede olarak bilinir²⁰⁷.

Kellesiz Dede inancı Batı Türklüğü kültür coğrafyasında "Kesik Baş" ziyareti olarak bilinir. Bu konulu ilk çalışma Ahmet Yaşar Ocak tarafından yapılmış,²⁰⁸ daha sonra bu konuda yapılan tespitlere ilaveler yapılmıştır. Derinliklerinde inanç, Allah yolunda savaşanların fiziki ölümleri ile cihatları uğruna gösterdikleri cehtin bitmediği anlatan bir öze sahiptir²⁰⁹.

Ahmet Gazi, Milas'ta Batur Kalesi'nde yapmakta olup Menteşeoğulları'nın ordu komutanıdır²¹⁰. Dede İbrahim-i sani'den gelirmiş Hacı Bektaş'ta postunu görmüş bir kimse olarak bilinir.²¹¹

Gelen-Diden, hoyuk de denilen **niyaz bezinin** bağlanıldığı bir yerdir. Bağlanılan beze **3** defa dokunularak niyaz edilmiş olunur. Burası etrafı kısmen çevrili bir mekândır. Burası **gömü** olarak da bilinir.²¹²

²⁰⁴Yaşar Kalafat, "Çorum ve Çevresi Merkezli Türk Kültürlü Halklarda Saçı", *Osmanlı'dan Cumhuriyete Çorum Sempozyumu, 23-25 Kasım 2007*, Çorum 2008, s. 1139-1149

²⁰⁵ Burhanettin Baykurt, "Ankara Kazan İlçesi ve çevresinde yapılan Yağmur Duası" *1. Uluslar arası Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu*, Ankara, 2013, s. 105-120

²⁰⁶

²⁰⁷ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, kuru köyü Alevilerinden

²⁰⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih Folklor İlişkilerinden Bir Kesit)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1989

²⁰⁹ Yaşar Kalafat, "Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi" *Geçmişten Uluslararası Günümüze Siirt Sempozyumu (Siirt Eylül 2006)*

²¹⁰ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, kuru köyü Alevilerinden

²¹¹ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, kuru köyü Alevilerinden

²¹² Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, kuru köyü Alevilerinden

Buralarda niyaz edilirken türbenin etrafında ayakkabıların çıkarılması gerekir. Türbenin etrafında “Allah, Muhammet, Ali “ denilerek **3 defa** dönülür. Dönüş erenin sağından **soluna** doğru olur.²¹³

Tavaf inancı bazı farklılıklar içermekte olsa da itikat olarak kökü arkaik dönemlere dayanan ve coğrafya olarak da Orta Doğu sınırlarını aşan bir coğrafyada hayat bulabilen bir dinî uygulama biçimidir. Yukarıda belirtildiği gibi Türk **yuğ** merasimlerinde de görülmektedir²¹⁴.

Turgut Reis'deki Sabancı Parkı'nda **Eren Dede** yatmaktadır. 3 metre uzunluğundaki bu yatır mezarını halk çeşitli dilekleri için ziyaret eder.²¹⁵

Eyrice Tekkesi'ne ot biçin zamanında ayakları basamayan çocuklar götürülür, otlardan demet bağlanır. Bu uygulamada, “Allah'ın ayeti, Allah'ın dini diye inanılır iman olanlar bu bağı bağlarlar.” İnancı hâkimdir. Burada kurban kesilir. Çocuklar iyileşip ayaklarına basabildiklerinde tekrar götürülüp bir kurban daha kesilir²¹⁶.

Bağ yapmak, bağlamak, bağı çözmek, bağdan korunmak halk inanmalarında bilhassa halk sağaltmazlığında, büyü boyutu güçlü olan bir yöntemdir. Damatlar başarısız olmaları için kurtlar çiftlik hayvanlarını kurtarmak için, bağ-bahçe, hayvanlar ve insanlar hastalıklardan korunmak için, çok yağın kar ve yağmur hasara yol açmasını diye bağlanır, bağları çözülür. Farklı bağlama yöntemleri vardır.

Koru köyündeki ayakları basamayan çocuklar için yapılan bu uygulama halk sağaltmacılığında **Köstek kesme** olarak bilinir ve çeşitli uygulama biçimleri vardır. Neticede bağın kesilmek suretiyle açılması söz konusudur. Olumsuzluğa, istenilmeyen hale yol açanın bağını açmak koparmak amaçlıdır. Burada bir sembolizasyondan bahsedilebilir. Otların demet olarak bağlanması tersine beklenti, benzetme, doğadaki ile benzerleştirme aranabilir.

Koru Köyü Alevi Türkmenlerinde **Ocağa/Od'a** eşiğe niyaz edilir. Yemek yapılan kaba yemek dağıtılmadan niyaz edilir. Niyaz edilirken;

“Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali, Allah, 12 İmam katarından ayırmasın, Allah Halil İbrahim bereketi versin” denilir. Niyaz demek secde demektir. Dedeye niyaz eden kimseye dede, “Niyazın Hak'a” der. Bize göre, bu niyaz tespiti fevkalade önemlidir. Niyaz etmek, yükünmek, zikretmek, secde etmek, yönelmek ululuğun kabulü anlamındadır. Ocağa niyaz ateşe niyaz ateş kültürünün kutsallığını kabul etmiş

²¹³ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

²¹⁴ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Berikan, Ankara, 2010, s 437-438

²¹⁵ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, kuru köyü Alevilerinden

²¹⁶ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

olmayı anlatır. Keza, aynı açıklama eşik için de, kap kaçağın yapılmış olduğu toprak ve maden için de geçerlidir. Dedeye niyazla da dedenin sistemdeki kutlu yerine işaret edilmiş olunur dede ise niyaz makamının “**Hak**” olduğunu açıklayarak adeta arkaik inançla vahi ürünü inançlar arasındaki var olan aynılık bağına işaret etmiş olmaktadır.

Koru Türkmen Alevileri’nde gece seyahat eden kimsenin önüne aniden bir **nehir** veya **göl** çıkar ise ona manevi bir saygı duyulur²¹⁷. Bize göre, bu saygı bir dönemin yükünme inancının kalıntısıdır. Kutsal dağlara olduğu gibi sulara da niyaz edildiğinin göstergesidir. Bu tür mekânların akşam olup güneş battıktan sonra farklı bir mistik kimlik kazandıkları onlardan daha fazla sakınıldığı bilinmektedir²¹⁸.

Bu toplumun düğünlerinde **düğün bayrağı** olarak Türk Bayrağı yer alır. Onun üzerine **al** ve **yeşil** tülbentler takılır. Düğün bayrağı olarak ayrıca düzgün bir ağaç tespiti yapılır, onun kesimine toplu olarak gidilir ve bu ağaç kesinlikle **yere** konulmaz. Bu ağaç/direk omuzlardan inmeden kumaş parçaları, damadın gömleği, havlusunu gibi bazı şeyler ona bağlanarak süslenir. **Müsahipli** bir kimse onu üç defa salâvatlar. Hemen orada bir kuzu kesilir. Ağacın tepesine **liman** ve **ayna** bağlanır²¹⁹.

Al ve kara bu yöre halk kültüründe de hayrı, iyiyi ve karada şerri, kötüyü temsil eder. Yeşil ile Cennet ve yaşam anlatılmış olur. bu yörenin sözlü kültüründe de “karaya ak dediği ne zaman görülmüş ki” denildiğinde, iyi ve doğru bildiğinden şaşmaz kimse anlatılmış olur.

Düğün Bayrağı gönderinin tepsine konulan bazen elma bazen, soğan veya limonun konulma nedenine dair farklı açıklamalar vardır. Çok kere telekler bunların üzerine tutturulur. Damadın yeni ocağın egemeni, beyi olduğu, damat bayrağının da bu egemenliğin sembolü olduğu benzetmesinden yola çıkıldığında gönderin tepesindeki bu elma, soğan veya limon devlet çapındaki emsalinde muhtemelen madendi.

Koru köyü Türkmen Alevileri’nde evlenecek gençler arasında mezhep ayrılığı var ise, evlenmelerinde gençlerin anlaşmış olmaları esas alınır. Anlaşan gençlerin evlenmelerinin önüne geçilmez²²⁰.

Gelinin başına çiçekler ve **zeytin dalından** çelenkler yapılır²²¹. Anadolu kısal alanında çiçekten çelenkten ziyade **kofik** olarak da bilinen özel fesler baş bezeği olarak kullanılır. Bunlar, kasnakları madeni para ve pullarla bazen da boncuklarla

²¹⁷ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²¹⁸ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Berikan, Ankara, 2010, s.106

²¹⁹ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, koru köyü Alevilerinden

²²⁰ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, koru köyü Alevilerinden

²²¹ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, koru köyü Alevilerinden

süslenmiş bir tür takkedirler. Ege bölgesi kırsalında bunların erkekler için olan örnekleri de vardır. Doğudan batıya gidildikçe kofik ile çiçekli taç bir arada kullanılmaya başlanır. Bazı bölgelerde ise kofik tamamen kalkmıştır. Her üç halde de renkli yazmalar görülür. Dikkati çeken husus aile yadigarı olarak saklanıp özel hallerde kullanılan kofik ile yapımı pratikleşmiş kofiğin çok ciddi farklılıklar arz etmesidir. Kasmağa sıralanan para veya pulların altın, gümüş veya sıradan bir maden oluşları tek sıra veya katmerli döşenmiş oluşları altına tekabül eden kısımda diğerlerinden daha büyük bir altının yer alabilmesi, altınların kasmağa dikili veya minik bir zincirli oluşları, başta kullananın sosyal statüsü olmak üzere farklı mesajlar veriyor olmalıydı. Bu tür başlıklar bazı toplumlarda sadece gelinlerde ve muhakkak düğün döneminde kullanmakla kalınmıyor, sair zamanlarda da görülebiliyorlardı.

Kutsal sular, kutsal dağlar, kutsal tabiat inancını hala sürdürmekte olan Mopuc/Makuci Kızılderililerinde Anadolu gelin başlıklarında kullanılan telekler baş ve boyun süs olarak kullanılırken şifacılarının davullarının davulları etrafında 1-2 halkalı zincirlerden oluşan madeni paralar yer sallanmaktadır. Türk musikisinin pullu define çağırımı yapan bu davullarda madeni paraların sıralanmasının inanç anlamı olmalı.

Sığır gibi büyükbaş hayvanlara büyükçe çanlar keçi türü küçükbaşlara daha minik olanların takılmalarının sebebi sadece bunların birbirlerini veya çobanın olları bulabilmesi için midir? Kanaatimizce, bu çanlar aynı zamanda koruyucu olarak da görev yapıyorlar. Bu uygulama, Adeta yabanda dolaşan kimsenin elindeki sopayı taşa, çalıya vurarak ses çıkarıp bir takım tehdit unsurlarının uzaklaştırmasını sağlamak amacını da taşıyorlar. Bu uygulama sadece görünenler muhtemel düşmanları savuşturmuyor aynı zamanda bir tür “**destur**” görevi de içeriyor, görünmeyen musibetlere karşı da korunma sağlıyordu. Kofiklerdeki sallanınca sesler de çıkabilen bu madeni para ve pulların derinliklerinde de bu inancın izleri aranabilir. Zira bu tür kofikler insanın en güzel yıllarının en bezekli dönemlerinde yani kem göze nazara en açık dönemlerinde kullanılır.

Ses, gürültü ve kara iye bağlantısının izlerini kabı tokmaklarında da gördüğümüz söylenebilir. Dış kapının erkekler için kullanılan tokmağının büyük ve daha tok ses ve yüksek sesli olması kapıyı açacak ev hanımına korunabilme tedbirli temkinli olabilme mesajını verir. Ses çıkarılarak görünmeyen şerlerin def edilmesini hayatın her safhasında görebiliyoruz. Gelinin yeni evinin eşiğinden girmeden evvel cam tabağı veya su dolu toprak testiye ayağını basarak, vurarak kırması, Görünmeyenlerin duyması istenilmeyen hususlar için, “şeytan kulağına kurşun” denilip tahta türü vurulunca ses çıkararak bir nesneye birkaç defa vurulması, ay veya güneş tutulunca, onu esir alan güçten koruyucu bekçilerin uyandırılması amacıyla, tencere dibi veya davul çalınması, havaya ateş edilmesi bunlardandır.

Koru Köyü Alevileri'nde Dede'ye **3 adım** kala dedeye sırt dönülmez. Bu toplumun kutsalları arasında Dede ve Atatürk özel yer tutar²²². Dede'ye sırt dönülmemesi uygulaması, şüphesiz, dedenin manevi statüsü ile ilgidir. Niyaz edilen dede, canlara Niyaz makamı, mercisi olarak hak'ı işaret eder.

Koru Alevileri'nde Kurban bayramlarında **dişi hayvan** kurban olarak kesilmez. Dişi hayvan kesmekle 2 can alınmış olunacağına inanılır²²³. Dişi hayvandan kurbanlık alınmış ise onun hamile olmaması için gösterilen hassasiyet Sünni kesimde de vardır. Kesildikten sonra hamile olduğu anlaşılan hayvan için esef edilir, pişmanlık duyulur

Bölgede **Çekirgen** olarak bilinen karın ağrılarınin tedavisi için tuğla ateşte ısıtılıp karın kısmının üzerinde **3 İhlâs** okunarak kırılırdı²²⁴.

Yağmur Duası'na daha ziyade eskiden çıkılırdı. Sepetin içerisine canlı bir varlık mesela **kurbağa** koyulur, o sallanılarak onunla çocukların oluşturduğu gruplar olarak ev ev dolaşılırdı. Evlerden bir şeyler toplanır birlikte yenirdi. Geçmişte bu dualara Sünni ve Alevi inançlı Müslümanlar birlikte tefrik yapmadan aynı erenlere giderlerdi.²²⁵

Yağmur dualarında, dua eyleminin bir parçası olarak yer alan hayvanlar arasında **ılan, at** gibi kurbağa da vardır. Su kurbağalarının kuraklıktan en fazla muzdarip olacaklarından olmalı birçok yağmur duası uygulamasında Kurbağa yer alır. Atın ise canlısı değil kurumuş at kafa kemiği ile bazı uygulamalar yapılır²²⁶.

Doru Alevi Türkmenleri'nde **Nevruz** ve **Hidrellez** kutlamaları çok sönük geçer²²⁷. Erzincan Alevileri'nde görülen 22 Mart'ta kurban kesilip toplu yenilerek barışın sağlanması sürdürülmesi uygulaması burada yoktur²²⁸. Erzincan'ın Alevi Türkmenlerinde **Hızır Orucu**'nda **Tuzlu Çörek** yenilip yatılınca görülen **rüya** ile gençler kismetlerini tahmin edebilecekleri inancı vardır²²⁹.

Nevruz'da **Tuzlu Çörek, Tuzlu Glik** yenilerek evlenilecek kişiyi rüyada görme inancı yukarıda belirtildiği gibi geleceği tahmin yöntemlerinden Nevruz/Yenigünde uygulanan bir fal türüdür.

Eski hesap Şubat 18 **Hidrellez** olarak bilinir ve bugün 1 gün **oruç** tutulur. Bugün "Hz. Hızır, darda kalanlara yardım eyle" denir İnanışa göre Hızır'ın yanına

²²² Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

²²³ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

²²⁴ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

²²⁵ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

²²⁶ Yaşar Kalafat "Türk Kültür Coğrafyasında Yağmur Duası" *Yağmur Duası Kitabı*, Hazırlayan M. Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2007, sf. 195-225

²²⁷ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, kuru köyü Alevilerinden

²²⁸ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, kuru köyü Alevilerinden

²²⁹ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Berikan, Ankara, 2010, s. 305-323

bir çocuk gelmiş olsa o ayağa kalkarmış, insanları çok severmiş, Bu sevgi Allah'ın insanlara kendi ruhundan üflemiş oluşundan gelmektedir. Kupkuru, çorak bir yerde bir yeşil alan görülecek olsa, anneler buraya niyaz ederler ve "Buraya Hızır (a.s.) gelmiş olmalı nişanesi var" derler²³⁰.

Hızır İnanıcı Türk kültür coğrafyasında muhtelif halk anlatıları ile yaşamaktadır. Hızır'a verilen statü de halk kesimlerinin hepsinde aynı değildir. Onun gelişinin takip şekline, ona yapılacak isteklerin yansıyış biçimine, dilekte bulunma yerlerine, gelip döndüğüne dair bıraktığı işaretlere dair çok sayıda inanç ve efsane vardır. Hızır çok kere bereket, şans açıklığı, dileklerin gerçekleşmesini sembolize eder.²³¹

Dört yapraklı **yoncanın** dilekleri tensil ettiği inancı burada da yaşamaktadır. Bulunup üzerinde taşınması istenir. Beher yaprağının bir dileği temsil ettiği inancı vardır.

Koru Alevilerinde gece **aynaya** bakılmaz, hamile hanımın da gece aynaya bakması doğru bulunmaz. Cenaze olunca evin aynalarının üzerine çaput atılır/aynalar örtülür²³².

Gece aynaya bakılmaması, hamile hanımın aynaya bakmaması, cenaze evinde aynaların örtülmesi gibi uygulamaların ortak yanı aynaların çıplak gözle görünmeyen bir takım varlıkları gösterebilme özelliği ile ilgili olmalı. Masallardaki büyücülerin aynalı küreleri hatırlanınca değerlendirmemiz biraz daha anlam kazanmaktadır. Hatta küçük bebekler de aynaya baktırılmaz. Gece, kara iyelerin aktif olma dönemleridir. Ölüm anlarında ve Kur'an okutulduğu ortamlarda keza birtakım semavî varlıkların aktif oldukları zamanlardır. Kırklı kadın ve bebek ise yalngözle görülemeyenlere karşı daha hassas görme yeteneğine sahiptirler. Bu itibarla aynaların böyle yerlerde ve böyle zamanlarda örtülmeleri doğal olmalı²³³.

Kırık aynaya bakılmaz bakmak günahtır²³⁴. Kırık aynaya bakılmayacağı da aynı yaklaşımla açıklanabilir. Kırık ayna bir bütünü parçalı gösterebilir, aynadaki yansıma farklı bir bütün olarak görünebilir. Aynanın beher parçası farklı objeyi bir arada yansıtmış da olabilir.

²³⁰ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²³¹ Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Tematik Halk İnançları*, Berikan yayınları, Ankara, 2011

²³² Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

²³³ Yaşar Kalafat " Halk İnançlarında Hususiyile Tahtacılar Ayna" *1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo -Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu (26-27 Kasım 1993 Antalya)* Ankara 1995 sh. 75-107

²³⁴ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

Hamile hanım **denize** katılmaz/denize sokulmaz²³⁵. Hamile hanımın bazı kan damarlarının veya kanallarının açık olabileceği mikrop kapabileceği inancı çok yaygındır. Bu inancın korunma bağlantısı olabilir.

Cenaze kefenle gömülür. Tabuta ölüsünü elbise ile giysili olarak koyanlar da olur. Tabutun üzerine “gitsin nasip alsın” diyerek halı türü sergi serenler de olur²³⁶. Cenazenin giysili gömülmesi şeklindeki uygulamanın, eski Türk İnanç sistemi ile bize göre ilişkisi vardır. Kadim dönemlerde Türk definleri ziyet gibi kıymetli eşyalar ve savaş kuşamı ile olabiliyordu. Atı ile gömülen bir Türk muharip tekrar dirilmeye veya öteki dünyaya inanıyor ve böylece zaruri eşyalarını da yanında bulundurmış oluyordu.

Bu toplumda, yas süresi **40** gündür. Yas süresi boyunca **sakal** kesilmez traş olunmaz. Sakal, **Yas Yemeği**'nde kesilir. Bu topumun yas döneminde **yüz yırtmak, saç yonmak, yüze toprak atmak** türü uygulamalar yoktur²³⁷.

Doru Köyü Türkmen Alevileri'nde de gökle ilgili inançlar vardır. **Gök Kuşağı**'nın havanın açılıp güneşlik olacağını gösterdiğine inanılır²³⁸. Gök Kuşağı etrafında Türk kültürlü halklarda bir hayli inanç oluşmuş, bunlar bir kült meydana getirmiştir. Bu konuda altından geçebilenin cinsiyet değiştirebileceği, yeşilini sahiplenin cennete gidebileceği, bunu Hz. Fatma'nın Kuşağı olduğu gibi inançlardır²³⁹.

Ayın tutulduğunu gören Doru'lu Alevi Türkmen elini yüzüne çalar, iki eli ile yüzünü sıvazlar. Bu toplumda **ay** kutsaldır²⁴⁰.

Güney batıdan çıkan **2 bulut**'un birleşmeleri halinde yakında yağmurun yağacağına hükmedilir²⁴¹.

Erzincan'ın Türkmen Alevilerinde güneşin sabahleyin doğma saatlerinde Hz. Muhammed'e salâvat getirilir²⁴².

Koru köyü Alevilerinde **Güneş**, Hz. Muhammed ve **Ay** da Hz. Ali olarak teşmil edilir²⁴³.

Bu köyün Alevilerinde **Pınar/Pelut Ağacı** kesilmez. İnanç olarak kesilmesi sakıncalı görülür. Yasaklanmıştır. Türbelerin yakın çevrelerinden de ağaç kesilemez. Buralardan ağaç kesilebilmesi için rızanın alınması, kurban kesilip, **kan**

²³⁵ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

²³⁶ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

²³⁷ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

²³⁸ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²³⁹ Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Mitler*, Berikan, Ankara, 2912, s. 51-69

²⁴⁰ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁴¹ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁴² Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁴³ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

aktılması gerekir. Bu kurallara riayet etmeyen kimsenin başına bir hal gelmesi durumunda onlardan kaynaklandığına inanılır²⁴⁴.

Yatırların etrafında, yakın çevresinde nebatat ve cemadattandan ne var ise yatıra aittir. Kuru yaprak, akan su, toprak, taş ne varsa sahiplidir ve o sahip oradaki yatırdır. Türkmenistan'da yatırımın mezarına kala denir Çaban Baba Galası/Kalesi gibi. Yatır gönderine adak bezi bağlayan kimse O yatırımın korumasına altına girmiş bayrağına sığınmış olur. Kaleden alınacak herhangi bir şey için kanlı veya kansız kurban verilerek sahibinden izin alınmış olunur²⁴⁵.

Erzincan'ın Türkmen Alevilerinde 7 gün **oruç** tutulurken ağaç kesilemez²⁴⁶. Bu inancın derinliklerinde ağacın da bir canlı olduğu, oruçlu kimsenin onu kesmekle bir canlıyı öldürmüş olacağı inancı vardır.

Muharrem ayında **kırmızı et** ve **baliketi** gibi **yumurta** da yenilmez. Yumurtanın can taşıdığına, yenilmesi halinde o cana kıyılmış olacağına inanılır²⁴⁷

Yaş kesen baş keser." denir.²⁴⁸ Yaşla kastedilen kurumamış canlı bitkidir.

Zeytin ağacı ve **İncir ağacı** odunu yakıt olarak kullanılmaz²⁴⁹ Bu iki bitkinin kutsiyeti Kur'an-ı Kerim'de onlara yemin edilebilmesi ile ilgili olmalı. Bazı ağaçlara inanç sisteminde farklı fonksiyonlar yüklenilmiş olması, ağaç kültürünün irdelenmemiş boyutlarının olduğunu düşündürmektedir. Bize, ağaçlarla ilgili inançların da bir ongun boyutu vardı. Bu konuyu bulgularımız yeterli olunca ayrıntılı irdelemeyi düşünüyoruz.

Bodrum Kuyucak Köyü Türkmen Alevilerinde halk inançları daha derli topludur. Mustafa Dede"ye göre, "*Peygamber efendimiz zamanında Sünnilik yoktu, İslam-Müslüman Allah'ına peygamberine Allah'ın birliğine inanan demektir. İnancı esas alınır. Emeviler ve Abbasiler İslam'dan saptılar. Biz Yezid'e lanet ederiz ama oğlu Küçük Muaviye'ye lanet etmeyiz. Alevilik Kadir Hun ile birlikte başlar Bizler, Kuyucak köyü Alevileri, Hacı Bektaş'a bağlıyız. Köyümüzde cem yapılır. 2013 ün son cemi 12 Eylül'de yapıldı. Köyümüzde Cem Evi yapılıyor, biz Türkiye Cem Vakfı'na bağlı derneklerden değiliz. Biz Hacı Bektaş Dergâhı'na bağlıyız. Dergahın yetiştirdiği 360 halifeden 10 tanesi Ana'dır. Biz İslamiyet'i töremizden vaz geçmeden kabul etmiş Sünnilerden farkımız bu noktadadır.*"²⁵⁰

Yunanistan'da **Seyyit Abdal Kızıl Dede Dergâhı** vardır. Dergâhın her türlü masrafını Yunanistan devleti karşılamakta ve bizlere her türlü kolaylığı

²⁴⁴ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁴⁵ Yaşar Kalafat, "Aşkabat ve Çevresinde Medfun Türkmen Uluları, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Mart 1996 S.111, s.16-23

²⁴⁶Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁴⁷ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁴⁸ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁴⁹ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁵⁰ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

karşılıklıdır. Oradaki Alevi halkın Yunan hükümeti ile değil Yunanistan'da yaşamakta olan Sünni halkla sorunları var. **Seyyid Abdal Kızıl Dede Dergâhı** mensupları sadece Bektaşî'dirler biz ise Alevi- Bektaşileriz. Ayrıca Erdebil'e bağlı Aleviler de vardır. Bizde **Pençeyi Ali Aba** Erdebil'dekilerde ise sadece erkân ve musahipler vardır. Erdebil'de erkânda **Tuba Ağacı**'ndan yapılmış ağaçla dede canların arkasını sıvazlar bizde bu hizmet ele yapılır. 'Yol bir sürek bin birdir'

Eşi olduğu halde başka bir evlilik yapan kadın ve erkek 7 yıl ceme giremezler²⁵¹.

"Biz de imamet de velayet de vardır. Bu kurum Erdebil'de de vardır. Aleviler'de de Alevi-Bektaşî'lerde de dedelik kurumu soydan gelir, soydan sürer. Soydan gelmeyen bir kimseyi yetiştirip dede yapan Alevi-Bektaşî isim de vardır biz onlardan değiliz. Bizde dedeliği sadece **ocak zadeler** yapar Bizde icazetli olmayan dedelik yapamaz. Bizde Dede eline **saz** alamaz zira 12 hizmetten birisi eksik olmuş olur.

Çeşitli ihtiyaçların karşılanmasında yol gösterici bir kaynak olarak başvurulan elimizde 2 Yıldızname'miz vardır. Bunlar **Sultan Süleyman Yıldıznamesi** ve **İmam Cafer Yıldıznamesi**'dir. İmam Caferi Yıldıznamesi'nde işaret edilen ayet yazılır ve talep sahibine verilir. Bu yazılı dua metni ilginin üzerinde olduğu sürece ona hiçbir kuvvet zarar veremez. Bu tür yararlanmalar için muhakkak Alevi olmak gerekmez."²⁵²

Diyanet İşleri Başkanlığı yetkilileri Yıldızname'ye inanma türü uygulamaları onaylamamakta İslam'da yerlerinin olmadığını açıklamaktadırlar

"Biz Alevilerin peygamber ve kible gibi konularda Sünni inançlılarla hiçbir farkımız yoktur²⁵³.

Yağmur Duası için Sivas Yıldızeli'nde **Sivri Dağ'a** çıkılır Yıldız Dağı'nın karşısında toplanılır kurbanlar adanır, adak kurbanlar kesilir ve yemekten sonra özel **Destanı Pir Yağmur Duası** okunur;

Üçler (Allah, Muhammed, Ali)

Beşler (Muhammed, Ali Fatime, Hüseyin, Hasan)

12 İmam (Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynel, Bakır, Cafer, Kazım, Musayy Rıza, Tağı, Nağı, Askerî, Mehdi)

14 Mahsum-ı Pak

17 Kemer Bent (Aralarında Sünniler de vardır.)

40 lar

²⁵¹ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁵² Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁵³ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

Kerametleri üzerimize olsun, dilek ve muratlarınızı versin, hak yardımcımız olsun, Gençlikte ölümü kocalıkta zulme cenabı hak göstermesin, ekinlerimiz, nasiplerimiz bol olsun, Allah emek zayılığı vermesin şeklindeki dedenin duasından sonra duaya katılanlar Allah Allah derler ilkin dağa sonra ellerini yere koyup yere niyaz ederler.²⁵⁴

Dağa ve Toprağa niyaz edilmekte oluşu, Eski Türk İnanç Sistemi'ndeki dağ iyesi ve yer iyesi inancından bağımsız bir inanç değildir. Kutsal Ötügen'in suları ve dağları kutsaldı. Bu ilişkilendirme mitolojik dönem Türk inanç verileri ile tasavvufi hayat arasındaki inanç bağlantısı bakımından da ciddi bir tespittir. Tunceli bölgesi Alevileri Düzgün Dağı'na yansıyan güneşin ilk ışıklarına secde edip yükünürlerdi.²⁵⁵

Kuyucak köyü Türkmen Alevilerinde ilkin **Abdal Musa Kurbanı** ve daha sonra da **Birlik Kurbanı** kesilir.²⁵⁶ Türbelerin 4 tarafında etrafından iki başparmak mezara konularak mezar öpülür²⁵⁷. Cenaze kefenlenmesi Sünnilerinkinden farklı değildir²⁵⁸.

Bu toplumda erkek evlat edinebilmek için Hacı Bektaş'a kurban vaat edilir/Kurban adanır²⁵⁹. Doğum yapan kadının **bebek eşi** temiz bir beze sarılır toprağa gömülür. Sünnet yapılan çocuğun sünnet parçası da keza aynı şekilde beze sarılarak toprağa gömülür²⁶⁰. İlk bebeğin cinsiyeti erkek ise aile **helva** yapar yakın çevreye dağıtır²⁶¹. İmam Hz. Ali'nin doğduğu günde Sultan **Nevruz Helvası** yapılıp dağıtılır²⁶². Helva Türk kültürlü halklarda sadece bir yiyecek veya yemek türü değildir. Helva tatlı olarak yemek masalarında yer alabilirken birçok merasim yemeğinin de belirleyicisidir. Bunun içindir ki Türk kültür coğrafyasında helvanın kırka yakın türü ve bir o kadar da değişik ismi vardır. Kutlama merasimlerinden doğum toyları, ad toyları ve benzerlerinde helva yapılır. Geçmişte helva uzun yol katıklarının vazgeçilmezi idi. keza piknik sepetlerinde mutlaka helva olurdu. Helva aynı zamanda yas ikramıdır. Ölümün muayyen devirlerinde yerilen yemeklerde helva muhakkak olur çok kere de sadece helva olur. Helva böyle durumlarda lokma ile eş tutulur. Zira her ikisinin de hazırlanmasında konu çıkarılır. Çok kere kutlu gecelerde bilhassa Cuma akşamları helva kavrulur. Çıkan kokunun ölünün ruhuna

²⁵⁴ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁵⁵ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Berikan, Ankara, 2010, s. 18-146

²⁵⁶ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁵⁷ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁵⁸ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁵⁹ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁶⁰ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁶¹ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁶² Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

gideceği inancı vardır. Komşulara helva dağıtmak hayır türlerindedir. Esasen helva kavurmak ölüme mesajdır. “Annenin ne zaman helvanı yiyeceğiz?” denirken annem artık ölsün denilmişi olunur. Çok yörede “vayına oturmak” ile “helvasına” gitmek eş anlamdadır. Bu bölgede de “Suyunu kaynatmak” ölümünü hazırlamak anlamına gelir. Tıpkı “suyun ısındı” denilirken, işim bitti denilmiş olması gibidir. Bir yöreye yabancı birisi gelmiş ise ve sokakta helva dağıtıldığına rastlar ise, “başınız sağ olsun kim öldü” der. Koku çıkarmak suretiyle hayır işlemek Eski inanç Sisteminin bir bakiyesi olmalı. Yemek pişirirken veya yağ eritilirken ocağa bir parça yağ atılarak “senin payın” denildiği bilinmektedir²⁶³.

Bebek dünyaya geldiğinde kulağına Ezan “Aliye'l-Veliyulla” ilaveli şekli ile gizli olarak okunur. İnanca göre Yadullah ayeti ve Ezan-ı Muhammediye gizli okunmalıdır. Baba oğullarından birisine veya yerine geçecek olan kimseye sadece **Yadullah duasını** öğretir²⁶⁴.

Kuyucak Köyü Türkmenlerinde bebeğin ilk dişi çıktığı zaman **hedik** kaynatılır. Bebeğin önüne makas, kalem türü şeyler konulur. Bebek bunlardan hangisine elini uzatır ise büyüdüğünde o mesleği seçeceğine inanılır. Çocuk **Yedilik dişini** çıkarınca da bu diş kitabın arasına koyulur²⁶⁵. Çıkan dişin kitabın arasına konulması şeklindeki uygulama ile ilk defa karşılanılmaktadır. Çıkan diş daha ziyade ilgili tekerlemeler söylenilerek çatıya atılır.

Ailenin erkek çocuğu tek ise onun **saçı** saklanır²⁶⁶. Saç etrafında da Türk kültürlü halklarda araştırmacıyı mitolojik döneme kadar götüren inançlar oluşmuştur. Şamanizm’de kişioglunun kutunun tırnak veya saç köklerinde olduğu inancı vardır. Kişioğlu kut bağlantısını ana figürü ile izah edenler de vardır. Bu görüşte kutun kaynağı Umay ile ilişkilendirilir. Saçların bilhassa kadın kişi saçlarının ulu orta saçılması sakıncalı bulunur. Saç kılından hareketle kişiye büyü yapılır. Nazardan korunmak için saç başına nazar boncuğu örülür. Saç kılı ile kesilmiş haşlanmış yumurtanın özüne bakılarak beklenen bebeğin cinsiyeti tahmin edilir. Kadın kişinin saçı namahreme gösterilmesi sakıncalı bulunur. Ölüm yaşlarında saç yonulur. Yaşlı bayanlar için kına yakılan başlıca yer saçlardır. Saç örgüsünün şekline göre bayanların kız veya evli oldukları tahmin edilir. Sevgiliye bir tutan saç verilerek bağlılık ve teslimiyet anlatılmış olunur.²⁶⁷ Haydar olarak da bilinen adanmışlığın simgesi tepede bırakılan bir tutam saçın uzatılması ile oluşur. Saç içerikli inançlardan bir kısmının Budizmden geldikleri Budist rahiplerin Saç

²⁶³ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Berikan, Ankara, 2010, s. 185-196

²⁶⁴ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁶⁵ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁶⁶ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁶⁷ Yaşar Kalafat, “Balkan Türklerinde Örneklemelerle Halk İnançlarında Saç” *Baltam, Türklük Bilgisi*, Mart 2005, Sh. 208-212

kültürüyle ilişkilendirildikleri üzerinde de durulmaktadır. Uluğ Türkistan'da **Saçlı Aziz**'in ve **Kara Saç Ana**'nın konu ile ilgisi olduğu muhakkaktır.

Bebek dünyaya geldiği zaman vücudu pişik olmasın diye **tuzlanır**. Kırklamadan evvel bebeğin **yirmisi** yapılır. Bebeğin Kırklaması'nda bir tepsinin üzerine **yüzük, ayna** ve ilgili dua koyulur. Kırklama esnasında **Ayete'l-Kürsi** okunur. **Kırklama suyu** çiğnenmesin, günah olmasın diye bir ağacın altına dökülür. Bebek gibi annenin de kırkı dökülür²⁶⁸.

Anadili Kürtçe olan Türklerde bebek dünyaya geldiğinde gözleri parlak olsun diye gözlerine ve ağız kokmasın diye de ağzına **limon** sıkırlar²⁶⁹.

Düğünlerde **Yiğitbaşı** olur ve ayrıca **Düğün kâhyası** vardır. Yiğit Başı duyuru yapar. Cem'de haber verene **peyik** denir. Peyiğin Piri **Cebrail** olarak kabul edilir. Düğün Kâhyası oğlanın babası kadar yetkilidir sevilen bir kimseden seçilir. Esas olan doğruluktur, denir.

*Mani hulle tohumunu
Ektim ama bitemedi
Doğruluk kapıya geldi
Kovdum ama gidemedi.*²⁷⁰

Çam ağacının dalları yukarıya doğrudur onun bu hali onun Mutlak Olan'a yönelişinin işaretidir²⁷¹. Damat bayrağının gönderi **çam ağacı**'ndan yapılır. Bu toplumda Türk Bayrağı dikilirken mutlaka dua okunur, o, dua ile dikilir. **Düğün Bayrağının** tepesine **elma** dikilir nişan alıp o elmayı düşürebilene mükâfat ve ayrıca **al** bir tülbent verilir²⁷². Kuşak kuşanılırken;

*"Bu yol kimden kaldı Ulu Pir'den
Kuşak kuşanmak kimden kaldı Hacı Bektaş Veli'den
Kuşak kuşatanın uğruna uğrumuz hayır ola,
Muhammed'e salâvat sellallahu Muhammed"* denir²⁷³.

Gelin götürülürken delikanlılar karşılıklı sorular sorarlar, Bilenler "Bildüğimizin âlimi bilmediğimizin talibiyiz" derler²⁷⁴. Geçmişte Aleviler Sünnilere kız vermezlerdi şimdilerde vermeğe başladılar²⁷⁵. Gelin oğlan evinin kapısına ince içeriye salâvat ile girer **Eşiğe**, kapıya niyaz eder.

²⁶⁸ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁶⁹ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁷⁰ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁷¹ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁷² Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁷³ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁷⁴ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁷⁵ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

Kuyucak Alevi Türkmenlerinde anneleri doğum döneminde kırk basmasını, **Al karısı** gelmesin diye yakınına **iğne, süpürge** ve **Kur'an-ı Kerim** konur. Süpürge için her pislği temizler inancı vardır²⁷⁶.

Bu toplumda nazardan korunmak için **nazar duası** yazdırılır. **Nazar** olmuş kimseye **kurşun** döktürülür. Dökülen kurşunda mezar şekli oluşur ise o kişinin öleceğine hükmedilir. Bu toplumda **kurşun** döküldüğü gibi aynı amaçla ve aynı yöntemle **mum** da dökülür²⁷⁷.

İslamiyet nazarın varlığını kabul etmekte ve nazardan korunmak ve kurtulmak için Felak ve Nas sureleri üzerinde durmaktadır.

Kuyucak Alevi Türkmenleri'nde **üzerlik** otu ile tedavi uygulaması da vardır. Üzerlik yanan ateşin üzerine atılır, daha sonra onun üzerine **tuz** da serpilir ve böylece tütsü yapılır²⁷⁸.

Tütsü, Türk kültürlü halklar arasında bir inanç kotu özelliğindedir. Bunun için özel buhurdanlıklar yapılır. Büyük merasimlerde bayram yerlerinde düğün salonlarında, hatta çarşı pazarda tütsüleme yapılır. Önemli misafirlerden evvel ve sonra salonlar tütsülenir. Tütsü sadece üzerlikle yapılmaz başka tütsü çıkarıcı bitkiler de kullanılır²⁷⁹.

Ay tutulduğu zaman tencerelerin tavaların dibi madeni bir şeyle ses çıkarabilecekleri şekilde davul gibi dövülür ve "tencere tava aynı hava" diye tekerlemeler yapılır. Üzerlik duası tütsülenecek kimsenin cinsiyetine göre değişir. Hasta erkek ise "Ya Allah Ya Muhammed Ya Ali" denilerek **tütsü** yapılırken, bayan hastalar için "Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali, Ya Fadime" denir. "Kadınların şifacısı **Fadime Anamızdır** diye buyrulmuş" şeklinde bir inanç vardır²⁸⁰.

Bu toplumda da **uğurlu** insan **uğursuz** insan inancı vardır. Bunlar çevrece bilinirler²⁸¹. Halk aydınlanmasında hizmet veren din bilginleri büyük çoğunluğu İslam'da uğurlu sayı uğurlu renk uğurlu gün gibi inançlara itibar etmemektedirler

Bereket içerikli işlemlerin başlangıç döneminde oraya gelecek kimse bu bakımdan önemsenir. Mesele imece usulü ile kışlık erişte kesilecek ise işin üzerine ayağı uğurlu bir kimsenin gelmesi istenir. Bir örgüye yeni başlanılmış ise veya esnaf dükkânını yeni açmış ise uğurlu kimse ile karşılaşmak onunla ilk sifatahı yapmak ister. Bunun için **siftah pulu**/parası alınır²⁸².

²⁷⁶ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁷⁷ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁷⁸ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁷⁹ Yaşar Kalafat, "Bahçelievler Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Üzerlik İnançı ve Uygulamalar" *Kodlar ve Kültler 1, Türk Kültürlü halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları*, Berikan yayınları, Ankara 2009 s. 55-77

²⁸⁰ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁸¹ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Kuru köyü Alevilerinden

²⁸² Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Berikan, Ankara, 2010, s 199-208

Kuyucak Alevi Türkmenleri'nde **Cuma** günü ekin ekilmez bu gün ekilen ekinin bitmeyeceğine inanılır “Ekinin başak tutmaz ya yele gider ya sele gider” denir.

Cuma akşamı **tırnak** kesilmez bu akşam kutsal kabul edilir²⁸³.

Salı günü hiçbir işe başlanılmaz İş yapmak için en iyi gün olarak Perşembe günü bilinir.

Günlerden **Cuma**'nın aylardan **Ramazan**'ın, gecelerden **Berat Gecesi** gibi geceleri kutsallığı İslamiyet'le izah edilir. Günün de kutsal saatleri üzerinde durulur.

Bu toplumda köye bir hastalık gelse insanlar ve hayvanlar arasında salgın hastalık olsa, halk toplu halde tencere dibi döver davul çalar ve

“Ay Ali'dir, gün Muhammed

Okunur 90.000 ayet

Babek de suya hasret

Çarkı döner gün içinde” denir²⁸⁴.

Tencere tava çalınarak, eşitli gürültüler yapılarak güneşin ve daha ziyade ayın onu esir alanlardan kurtarmak için onu korumayla görevli bekçileri uyandırmak için toplu eylemler yapıldığı bilinmekteydi. Kara iyelerin gürültüyü sevmedikleri tok seslerin onların kaçmaları veya ölmelerine yol açtıklarına dair inançlar da bilinmekteydi. Diğer taraftan bazı hastalık türü musibetlerin sebebini kara iyeler olduklarına dair inançlar da yaygındı. Ancak, Kuyucak Alevi Türkmenlerin halk inançlarında yaşamakta olan ses çıkartıp, gürültü yapmak suretiyle hastalık yapıcı gülerle mücadele etmiş olmak tespiti bizim için yeni olmuştur.

Bu toplumda **yıldız** kaydığı zaman bir büyük insan bir âlim kişi, bir evliya öldü denir²⁸⁵. Yıldızın kayması ölüm sinyali olarak algılanır ve bu kayma olayına şahit olan “yıldızın yerinde” diyerek inanca göre gelen o ölümden kurtulmuş olur. Kuyucak köyünde yaşamakta olan inanç ölüm sayısı ve yıldız kayması miktarı bakımından karşılaştırılınca diğer görüşe nazaran daha gerçekçi bir intiba bırakmaktadır

Bu toplumda adak eti dağıtılmaz onunla etli pilav yapılır toplu halde yenilir.²⁸⁶ Adak eti adak sahibince yenilemez iken ve yenilebilmesi için sahip

²⁸³ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁸⁴ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁸⁵ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁸⁶ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

değiştirmiş olma adına etten satın alınması gerekirken toplu yenilmesi halinde de adak adayanın o etten yememesi gerektiği sonucu çıkmaktadır.

Şeriatın abdesti su ile tarikatın abdesti ikrar ile olur²⁸⁷.

Cenazelerin haberi **sala** ile birlikte verilir. Sala verilirken salâvat getirilir.

Rüyasında ölmüş bir yakınına gören Korulu Alevi **Cebrail/Horoz** keser. Cebrail için “dualdır” denir, Üç Cebrail’in bir köye yeteceğine inanılır²⁸⁸.

Ölü yası olunca ilk bir hafta o evde yemek yapılmaz. Cumalık ölünün ilk cumasında yapılır yas o güne kadar devam eder²⁸⁹. Mezarı kazanlara **kazma takırtısı** olarak bilinen bir yemek verilir. O eve **ölü evi** denir²⁹⁰. Sünni Müslüman cenazede saf yapar Alevi Müslüman cenazede halka yapar zira cemal cemala/yüz yüze olabilmek için saf oluşmak değil halka oluşturmak gerektiğine inanılır²⁹¹. Hoca da, Dede de bilgi sahibi olan herhangi bir kimse de cenaze namazı kıldırabilir²⁹². Cenaze nazmında Dede, “her şeyle gel kul haklı ile gelme” der, helallik alır. Helalleşmede musahip olma da helâlik muhakkak alınır. Helâlik alınmadan ekin ekilmez.²⁹³

Kurban Bayramı’nda et dağıtılır²⁹⁴.

İmam Ali’nin doğduğu günde Sultan **Nevruz Helvası** yapılıp dağıtılır²⁹⁵.

Balıkesir’in Türkmen Alevi aşiretlerinde **eşeğe**, gölük denilir. **Ayıya** eli büyük denilir. Ayı’ya Anadolu kırsalında çok kere koca ayak denir. Ayı isminin de kodlanmış olması benzerlerinde olduğu gibi onun bir dönemin ongunlarından olabileceği fikrini güçlendirmektedir. Domuza, hınzır denir²⁹⁶.

Kuyucak Alevi Türkmenleri’nde **yılanı** öldürmezler. Onun cennetten kovulmuş bir melek olduğuna inanılır. Bu konuda;

“Vicdanın var ise incitme canı

Cennet istersen öldür yılanı

Nefsini yenersen öldürdün yılanı ” denir²⁹⁷.

²⁸⁷ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁸⁸ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

²⁸⁹ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁹⁰ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁹¹ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁹² Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁹³ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁹⁴ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁹⁵ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁹⁶ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁹⁷ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkokul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

“Allah **yılana** senin mekânın yerin altıdır yerin üstüne çıkarsan öldürürler seni, demiş” şeklinde bir inanç vardır²⁹⁸.

Kuyucak Alevi Türkmenleri’nde **Kurt** kutsal bir hayvan olarak kabul edilir.

*Hz. Musa (a.s.) Tur Dağında koyun güderken,
Allah için ibadetini ederken,
Dört **kurt** geldi isteğimizi ver dedi
Kanayan yaraya merhem sürülmez
Bağbansız bağın gülü derilmez
Sahibine danışmadan malı verilmez
Benden başka bir sahibi var dedi²⁹⁹*

Koru Alevilerinde geçmişte **kurt-ağzı** sık sık bağlanırdı, şimdilerde de bağlayanlar olmaktadır³⁰⁰. Kuyucak köyü Türkmen Alevilerinde kurtağzı bağlama inanç ve uygulamasının izahı altında, Kurt’un bir sahibin olduğu, Onun da hakkının geçebileceği “**hak**” kavramının kurt dünyasında da olduğu inancı vardır.

Koç ve **koyun** kutsaldır. Kurbanlık hayvan bunlardan seçilir **keçi**’den kurban olmaz. Keçinin eti yenilmeyebilir de. Keçinin **şeytan** olduğu, sırat köprüsünden geçişte diğer bazı Bismil hayvanların aksine şefaet etmeyeceğine inanılır. Koçun melek olup sırat köprüsünden geçireceği inancı vardır³⁰¹. Koru Türkmen Alevilerindeki keçi ile ilgili inançlar benzerleri bakımında bize göre farklılık arz etmektedir.

Keklik, Hz. Ali (r.a.) a yardımcı olduğu ve **Kınalı keklik** ise Hz. Hüseyin’in yerini ihbar ettiği şeklinde inançlar vardır³⁰². Bu inanç Erzincan ve Tunçeli Alevilerinde de yaşamaktadır.

Hamile hanım, **ayı** oynatmak için köye getirilen ayıyı görmesi, ona bakması kesinlikle istenilmez³⁰³. Aşerme ve doğum dönemlerinde bazı hayvanların bebek bekleyen anne adaylarına gösterilmesinden özenle kaçılır. Dünyaya gelecek bebeğin o hayvana benzeyeceğine inanılır. Bu hal için “anne adayları bu dönemlerinde ekim halindedirler bebekleri gördüklere şeye benzer” denir. Mesela bu dönemde tavşan gören annenin bebeğinin üst dudağının yarık olacağına inanılır. Bunun için anneler bu dönemde çok sevilen kimselerin resimlerine baktırılır³⁰⁴.

²⁹⁸ Kaynak kişi: Ali Ok 50 yaşında ilkökul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

²⁹⁹ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkökul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

³⁰⁰ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

³⁰¹ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkökul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

³⁰² Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkökul mezunu, Koru köyü Alevilerinden

³⁰³ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

³⁰⁴ Yaşar Kalafat “Sivas Yöresi Örnekleri İle Türk Halk İnançlarında Aşerme / Yerikleme”
Türklük Bilimi Araştırmaları 2002 S. 10 sh. 169-173

Nevruz ve Hidrellez'de hazırlanan tuzlu ekmekten aynı gece damlara birkaç parça konulur. Bunları kapan **kargaların** uçtukları istikametten gençler kısmetlerinin kim olduğunu tahmine çalışırlar.

Koru köyü Alevilerinde **Turna Seması** yapılır³⁰⁵. Bu köyde **horoz** kutsal varlık olarak bilinir. Keza, **güvercin** için de kutsal olduğu inancı vardır. **Güvercin**, avlanılmaz, öldürülmez³⁰⁶. Güvercin'in kutsal kabul edilişi Hacı Bektaş Veli'nin Güvercin donuna girmiş oluşu ile izah edilir³⁰⁷. **Horoz**'un kutsallığı, onun su içip Allah'a bakışı ile izah edilir. O havanın yağmura yattığını, yağmurun yağacağını bildirir³⁰⁸. **Tavşan**, itibarsız hayvandır. Aybaşı olduğu için sevilmez³⁰⁹.

Bazı pazarlarda “adaklık horoz” tabelası görülebilirken bir kısım dini çevreler bu uygulamayı onaylamamaktadırlar. Sözlü kültürümüzde fazla kasılan kimseler için “yedi kümesin horozu” benzetmesi yapılır.

Bodrum İlçe Merkezinde Halk İnançları

Bodrum ilçe merkezi halk inançları doğal olarak Bodrum'un Sünni ve Alevi inançları köylerinde yaşamakta olan inançların bir karmasıdır. Bununla beraber, bu konudaki bilgileri zenginleştirici bazı tespitler yapılabilmektedir. Yerinde sayanlar yürüyenlerden daha çok gürültü çıkarırlar özlü sözü sözünü esas alıp biz yürümeği tercih ettik.

Gelin yeni evinin eşiğinden **girerken** orada bulundurulmuş şeker, tuz ve un gelinin bereketli olması içindir. Kapıya sürülen yağ ve bal ise tatlı dilli uyumlu olması içindir³¹⁰.

Dünyaya gelecek bebeğin cinsiyetini tahmin için anne adayının yiyip içmek istediklerine bakılır. “Ye **ekşi**yi, doğur Ayşe'yi, Ya **tatlı**yı, doğur atlıyı” denilir. Anne adayının canı ekşi yiyecekler çekiyor ise bebeğin kız olacağına tatlı şeyler çekiyor ise erkek olacağına hükmedilir³¹¹. İlk çocuğun erkek olması isteniyor ise gelin odasının eşiğinden girmeden evvel bir erkek çocuğunun onun yatağına girmesi ve yatakta yuvarlanması sağlanır³¹². Çocuk büyüdüğünde hangi mesleği seçeceğini tayin için onun **doğum eşi**, cami, okul, resmi daire yerlerin bahçesine atılır, gömülür³¹³.

³⁰⁵ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

³⁰⁶ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

³⁰⁷ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, koru köyü Alevilerinden

³⁰⁸ Kaynak Kişi Halil Ok, 58 yaşında, ilkokul mezunu, koru köyü Alevilerinden

³⁰⁹ Kaynak Kişi; Ali Ok, Koru köyünden İlkokul mezunu Alevi inançlı bir kimse

³¹⁰ Kaynak Kişi; Hadan Aras, 25 yaşında Bodrumlu ev hanımı orta tahsilli bir kimse.

³¹¹ Kaynak Kişi; Pembe Aras, 45 yaşlarında Bodrumlu bir ev hanımı

³¹² Kaynak Kişi; Hadan Aras, 25 yaşında Bodrumlu ev hanımı orta tahsilli bir kimse.

³¹³ Kaynak Kişi; Emine Atılğan Bodrumlu orta tahsilli bir ev hanımı

Bebek bir yaşına geldiğinde kız ise eline **kına** yakılır, erkek çocuğun ise sünnetinde onun **tetik parmağına** kına yakılır. Buna **Kına merasimi** denir. Ayrıca kız ve erkek bebeklerin önüne makas, kitap ve benzeri şeyler konular. O onlardan hangisine uzanır ise ona göre mesleği tahmin edilmeğe çalışılır³¹⁴.

Çocuğa isim konulacağı zaman ilkin kulağına ezan okunur, sonra namaz kılınır daha sonra da ismi konur³¹⁵. Çocuğun **ilk dişi** çıktığı zaman Kelam'ı kadim okunur. **Hedik** uygulaması yoktur³¹⁶.

Bebegin yirmisi yapınca vücudu **zeytin yaprağı, altın yüzük**, 20 küçük **taş** hazırlanır. En son suyuna bunlar koyulur ve çocuk bununla kurulanır. Kırkında ise 41 taş konur. Anne de bebek de bu su ile abdest aldırılır. Bebek büyüdüğü zaman terlemesin, teri kokmasın diye o tuzlanır. **Tuzlamadan** bir hafta sonra ona Süt banyosu yaptırılır Bunun için banyo suyuna tereyağı ve **süt** koyulur³¹⁷. Bebeklerin kırklarının karışabileceği inancı vardır. Kırklı bebekler bir araya getirilmek istenilmez. Kırkı karışmış bebeklerin büyüüp serpilemeyeceğine inanılır. Kırk karışmasının önlenilmesinde kırkı karışan bebeklerin birisi erkek diğeri kız ise erkek tarafı kız tarafına **madeni para** ve kız tarafı da ona **boncuk** gönderir³¹⁸. Halk inanmalarında **sarı basması** diye bilinen bir rahatsızlık türü vardır. Bebeklerde görülür. Sarı basmasın diye bebeklere sarı giysiler giydirilir³¹⁹. Al basması da keza bir hastalık türüdür. Ondan da korunmak ve kurtulmak yolları vardır. Al basmasından korunmak için de al giysiler örtüler kullanılır³²⁰.

Al bastı kara iyesi, Altay Türk halk inançlarında Albastı, Kara Albastı ve **Sarı Albastı** olarak tasnif edilir ve bunlardan şeririnin Sarı Albastı olduğu ifade eldir.³²¹ Anadolu Türk kültür coğrafyasında **Sarılık** olarak bilinen hastalık ve sarılık ocaklarının varlığı bilinirken Akbasması ve Kara Basması tanımlarına rağmen Sarı basması şeklindeki bir tanımlamaya ilk defa rastlanılmaktadır.

Ay ve **güneş** tutulunca tutulmadan kurtulmaları için silah atılır.³²² **Yıldız** kaydığı zaman niyet tutulur³²³.

Düğün duyuruları, **okuntu** yöntemi ile yapılır duyuruyu yapan havlu türü şeyler verir. Geçmişte ise daha ziyade mendil verilirdi. **Sabun** verilmesi şeklindeki uygulama hala devam etmektedir³²⁴.

³¹⁴ Kaynak Kişi: Pembe Aras, 45 yaşlarında Bodrumlu bir ev hanımı

³¹⁵ Kaynak Kişi; Emine Atılgan Bodrumlu orta tahsilli bir ev hanımı

³¹⁶ Kaynak Kişi: Pembe Aras, 45 yaşlarında Bodrumlu bir ev hanımı

³¹⁷ Kaynak Kişi; Emine Atılgan Bodrumlu orta tahsilli bir ev hanımı

³¹⁸ Kaynak Kişi: Pembe Aras, 45 yaşlarında Bodrumlu bir ev hanımı

³¹⁹ Kaynak Kişi: Pembe Aras, 45 yaşlarında Bodrumlu bir ev hanımı

³²⁰ Kaynak Kişi; Emine Atılgan Bodrumlu orta tahsilli bir ev hanımı

³²¹ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul, 1971, s. 125

³²² Kaynak Kişi: Pembe Aras, 45 yaşlarında Bodrumlu bir ev hanımı

³²³ Kaynak Kişi: Pembe Aras, 45 yaşlarında Bodrumlu bir ev hanımı

Gelin adayının **tencerenin** dibini kazıması halinde düğününde yağmur yağacağına inanılır³²⁵. Kız istenmesine **Perşembe** günleri gidilir³²⁶.

İnsanların arasında **uğurlu** ve **uğursuz** kimselerin varlığına inanılır. Uğursuz kimselerin çok kere gözleri renkli olur. Bunların nazarlarının degeceğine inanılır. Bunlar geldiği zaman muhakkak bir şeylerin kırılacağı inancı vardır. Bunlara “gözün göy/gök bakma” denir bunlara çocuklar gösterilmez çocukları görmeleri istenilmez³²⁷.

Sarı saçlı, seyrek dişli ve mavi gözlülerin güçlü nazar ediciler oldukları inancı Anadolu Türk kültür coğrafyasının diğer bölgelerinde de vardır³²⁸.

Uğurlu sayı, uğurlu renk kişiye göre değişir daha ziyade tek sayılar uğursuz sayılır. Yönlerden sağ sola nazaran uğurlu, hayırlı olarak kabul edilir. Gelinin yeni evinin eşiğinden ilkin sağ ayağı ile girmesini istemek gibi uygulamalar vardır. Günlerden pazar, Perşembe ve Cuma günleri uğurlu sayılır³²⁹.

Gece, eşikten dışarı sıcak su dökülmez, kül atılmaz, sakıncalı bulunur³³⁰. Bu türden Sıcak nesnelere eşikten dışarıya besmele çekilmeden gece dökülmeleri cinlerin çocuklarının yanabileceğine bu hallerde de onlardan zarar gelebileceğine inanılır. Geceler onların daha faal oldukları ve besmele çekilince de kaçıp gideceklerine inanılır³³¹. Cin kelimesi açıkça telaffuz edilmekten kaçınılır. Bu toplumun da özlü sözleri arasında “karı ile koca arasına şeytan bile girmezmiş” de vardır.

Geceleri **turnak** da **saç** da kesilmez³³². Kesenin ömründen keseceğine inanılır. Cenazelerin duyurulmaları **Sela** ile olur³³³.

Başarısız olmasını sağlamak için damadı bağlama büyüü bu toplumda yoktur³³⁴.

Kurtağzı bağlama inancı ve uygulaması fazla bilinmemektedir. Hocalar tarafından hayvanlara zarar vermemesi için kurtların ağızları bağlanır³³⁵.

³²⁴ Kaynak Kişi; Emine Atılğan Bodrumlu orta tahsilli bir ev hanımı

³²⁵ Kaynak Kişi; Pembe Aras, 45 yaşlarında Bodrumlu bir ev hanımı

³²⁶ Kaynak Kişi; Pembe Aras, 45 yaşlarında Bodrumlu bir ev hanımı

³²⁷ Kaynak Kişi; Pembe Aras, 45 yaşlarında Bodrumlu bir ev hanımı

³²⁸ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Berikan, Ankara, 2010, s. 201-201

³²⁹ Kaynak Kişi; Emine Atılğan Bodrumlu orta tahsilli bir ev hanımı

³³⁰ Kaynak Kişi; Pembe Aras, 45 yaşlarında Bodrumlu bir ev hanımı

³³¹ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Berikan, Ankara, 2010, s. 112-118

³³² Kaynak Kişi; Pembe Aras, 45 yaşlarında Bodrumlu bir ev hanımı

³³³ Kaynak Kişi; Pembe Aras, 45 yaşlarında Bodrumlu bir ev hanımı

³³⁴ Kaynak Kişi; Emine Atılğan Bodrumlu orta tahsilli bir ev hanımı

³³⁵ Kaynak Kişi; Pembe Aras, 45 yaşlarında Bodrumlu bir ev hanımı

Sonuç

Tespiti yapılan halk inançlarından mitolojik izler taşıyabilenlerin bir kısmı evvelce yapılmış benzeri alışmalardan da biliniyorlardı. Bir kısmı ise henüz teşhis konulabilecek netlikte ve yeterlikte değillerdir. Toplumların kültürel anlam dünyaları sembolik anlamlar ağı oluştururlarken anahtar kelimeler özel önem arz ederler. Bunlar dağınık da olsalar toplumsal hafızada yerlerini korurlar. Halkın yaşanmış ve yaşanmakta olan dinî kimliklere dair oluşturdukları özgeçmişler, çok kere ve büyük ölçüde semantik değerlerdir. Bu tür monografilerden hareketle mitolojik bulgu arayışına geçmek, çok elementli ortamların çalışmalarında görülen ayıklama ve bulma türünden sıkıntıları daima içermektedir. Mitte bulunan her bir fenomen için sebep aramak aynı zamanda boşuna bir emektir. Bulguları özetlemek gerekir ise;

Gelinin yeni evinin etrafında tavaf edercesine dönmesi inancı Hun ve Göktürk dönemlerine kadar uzanmaktadır.

Eşyanın görünmeyenlerce kırılmış olması, onlar tarafından sahiplenilmesi inancı ile ilgilidir.

Süpürge'nin görünen pislikler gibi görünmeyen istenmeyenleri de süpürme özelliği vardır.

Ölüm yasında saç traşı yapılmamasının saçın da canlı olduğu inancı ile bağlantısını gösterir.

Halk inanmalarındaki bağlayarak görünmeyenleri etkisiz hale getirme inancının Köstek kesme uygulamasında yer alır.

Anamaykıl inancı ile Kesik Baş inancı arasında mahiyet aynılığının oluşudur.

Arkaik dönemin bir bakiyesi olan Ovoo/Oboo inancının bölgede form değişerek yaşamakta oluşudur.

Suya ve toprağa niyaz edilmesinin Yer-Su inancının bir tezahürü olarak devam ettiğini göstermesidir.

Gelin feslerindeki pul ve paraların çıkardıkları seslerle kara iyeleri kovma görevi de yaptıklarıdır.

En yeni ve en sevdiği giysileri ile gömülmenin silahları kıymetli eşyaları ve koşumlu binitleri ile gömülen Kadim Türklerin defin şekli arasında bir oluşudur.

Helva kavurarak ölü ruhlarını mutlu etme ile ateşe yağ atarak ateşin ruhunu mutlu etme inancı arasında koku çıkarma bakımından bir ortaklığın oluşudur.

Sarı albastının da hastalık yapabildiği ve sarı bastı olarak bilinir olması sayılabilir.

MENEMEN³³⁶

Batı Anadolu'da bir şehir (1970 nüfusu: 17.514) ve aynı isme sahip bir ilçenin merkezi. Şehir, Gediz'in sol kıyısının yakınlarında, İzmir'in 30 km kuzey, kuzeybatısında, Gediz'in oluşturduğu alüvyal ovaların başlangıç noktasında uzanır. Bölge, İzmir Körfezi'ne güneyden, Çandarlı Körfezi'ne kuzeyden komşudur, fakat batıdan Foça ilçesi tarafından Ege kıyısından ayrılmıştır.

Menemen hakkında bilinen en eski ifadeye Pahimeres'te (ö. 1315) rastlanır. Pahimeres, "Tourkoi"nin "Mainomenou kampos"a taşındığını belirtir. Bu ifade Aşık Paşazade'nin "Menemen ovası" tarihinde de dile getirilmiştir. Saruhan Beyleri liderliğindeki Türkler, zamanla bölgenin kontrolünü ele geçirdiler ve Menemen bu beyliğin topraklarından biri haline geldi; Menemen'deki en eski tarihli yapı, İshak Bey tarafından inşa edilmiş olan bir cami olarak gözükmektedir (Ulu Camii veya Sünbül Paşa Camii, 759/1357-8 tarihli kitabe). Menemen, I. Murad'ın ilk zamanlarındaki Osmanlı fetihlerinden belli bir süre sonra daha Saruhan toprağı olmaya devam etti (761-91/1360-89).

Menemen'in ismi, ayrıca Melemen olarak da telaffuz edildi ve yazıldı. Halbuki Osmanlı belgelerinde ve Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sinde bölge (kaza) Tarhaniyye veya Turhaniyye olarak gözükmekteydi. Evliya Çelebi, Menemen hakkında ayrıntılı bir tasvir yapar. Kaza, kadı tarafından idare edilmekte olup, Sığla (Suğla) Sancağı'nın bir parçası; ayrıca Valide Sultan'ın hassıydı (muhtemelen Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan). Yıllık 400 yük gelir getiren şehir, 300 dükkan ve bir bezistan sahipti; yazları, herkesçe bilinen sivrisinek istilasından muzdaripti (Seyahatnâme, İstanbul 1935, ix, 84-7). Şehirde ayrıca Bekri Baba'nın türbesiyle beraber bir Bektâşi tekkesi de bulunmaktaydı.

Cumhuriyet dönemindeki nüfus Mübadelelerinden önce, şehrin ve bölgenin nüfusu karışık; şehirde Rumlar ağır basraken (4683 Rum, 3606 Müslüman), kazanın tamamında Müslümanlar çoğunlukta idi (17261 Müslüman, 7195 Rum). Bölgede ayrıca küçük sayıda Ermeni, Yahudi, Katolik ve diğer yabancılar bulunmaktaydı (Sâlnâme-i vilâyet-i Aydın, 1326 A.H, 416-17).

Menemen'in önemi, etrafındaki verimli topraklardan gelen zirai ürünler ve yerel üretim giysi ve halılar için bir ticaret merkezi olmasında yatar. Geleneksel olarak Pazartesi günleri kurulan pazarı, düzenli olarak İzmirli tüccarlar tarafından ziyaret edilirdi. Şehrin, İzmir ile Bergama arasındaki sahil yoluyla beraber, İzmir'i Manisa'ya ve İç Anadolu'ya bağlayan kavşak noktasının (zamanla tren yolu)

³³⁶ *Encyclopedia of Islam*, second edition, Leiden'deki 'Menemen maddesi' Kutluhan Erdoğan tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmiştir.

yakınındaki stratejik konumu, önemi açısından ilave bir etken olmuştur. Bunların aksine, Chandler tarafından “canlı” olarak bahsedilen (1764), Menemen scala’sı (kıyı nakliyatı için liman) belki de Gediz’in 1886’da güzergâhının değiştirilmesinden daha önce yok oldu.

BİBLİYOGRAFYA

Metindeki referanslara ek olarak bakınız:

W.M. Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor*, London 1890, 108;

W. Tomaschek, Zur historischen Topographie von Kleinasien im Mittelalter, *SBWAW, Phil.-Hist. Cl.*, xcciv (1891), 28;

G.A Bean, *Aegean Turkey*, London 1966, 42, 97;

A. Philippson, Reisen und Forschungen im westlichen Kleinasien, Gotha 1910 (Petermanns Mitteilungen’de, Ergänzungsheft 172, map);

V. Cuinet, *La Turquie d’Asie*, Paris 1894, iii, 485-8;

Ş. Sami, *Kamus al-a’lam*, İstanbul 1898, vi, 4454-55;

Türk Ansiklopedisi, Menemen maddesi.;

F. Giese, *Die altosmanische Chronic des ‘Aşıkpaşazâde*, Leipzig 1929, 66;

R. Chandler, *Travels in Asia Minor, 1764-1765*, London 1971, 67;

M. Çağatay Uluçay, *Saruhan Oğuları ve eserlerinde dair vesikalar*, İstanbul 1940-6, ii, 29, 103 n. 402

The Times Atlas of the World, London 1981, ii, plate 36;

Ali Tanoğlu, Sırrı Erinç ve Erol Tümertekin, *Türkiye Atlası*, İstanbul 1961.

S.SOUCEK

TİRE ³³⁷

Küçük Menderes vadisinin güney kısmında, İzmir'in 67 km güneydoğusunda, (enlem 38° 64' K, boylam 27° 45' D, rakım 108 m), güneybatı Anadolu'da bir şehir. Türklerin ilk dönemlerinde, Aydınoğulları Beyliği'nde yer alan bir şehir.

Mevcut şehir, büyük olasılıkla, sonradan Teira, (şehir, örneğin; Thyra-teira, W.M. Ramsay, *The historical geography of Asia Minor*, 104, 114) olarak adlandırılan antik Arcadiopolis mevkiinde yer almaktadır. Bizans döneminde, şehir Thyrea ve Thyraia (Ducas, 38, 73, 97, 109, 175, 196) olarak ortaya çıkmış ve tarihte tekrar tekrar rol üstlenmiştir. Birgi yoluyla Tire'ye gitmiş olan İbn Battuta gibi seyyahlar, Birgi Sultanı'nın (başka bir deyişle Aydınoğlu'nun) topraklarındaki meyve bahçelerinin, bostanların, derelerin ortasında uzanan Tire'ye gitmiştir. Ayrıca Katalan tarihçi Ramon Muntaner de Tire'den geçmiştir. 1403'te, Timur, Tire'ye doğru harekete geçince, şehrin sakinleri İzmir'e kaçmıştır (Ducas, 38, 97, 109). 1426'da, Aydınoğlu Beyliği'nin Osmanlı tarafından ilhakından sonra, Tire, imparatorluğun sancak merkezlerinden biri haline geldi. Tire, tarihin daha sonraki dönemlerinde özel bir yer almaz; Tire, 16. yüzyıla bir darbhane vardı ve adını sıkça isyanlarla duyurmuştur. (J. Von Hammer, *GOR*, iv, 398, v, 50).

Seçkin bilim adamı Abdülatif bin Abdülaziz bin Ferište'nin türbesi Tire'dedir (İbn-i Melek, İbn-i Ferište, Aydın Vilâyeti Sâlnâmesine göre). Abdülatif, bir zamanlar çok kullanılan Türkçe lügatın (Lügat-ı Ferišteoğlu) yazarı ve El-Nesefî'nin fıkıh usüllerini anlatan *Menârü'l-envâr* şarihi olarak bilinir. İbn-i Melek, kendi adını taşıyan ve halen kullanılmakta olan medresede müderrislik yapmıştır. Tire, ayrıca birkaç daha Osmanlı yazarının doğum yeridir. Örneğin, Şeyh Haydar bin Sadullah ve Molla Nasrullah el-Rumî bunlardan bazılarıdır. Edebiyatta rol oynamış kadıların da faaliyet yeridir (F. Babinger, *GOW*, 146: Cerrâh-zâde). Tire'den ayrıca bir sürgün yeri olarak da bahsedilmiştir; mesela çok yönlü bir tarihçi olan Şânizâde, hayatını Tire'de kaybetmiştir. (cf. *ibid.*, 346)

İlk Avrupalı seyyahlar Tire'yi nadiren ziyaret etmişlerdir. Smyrna'daki bir İngiliz fabrikasının papazı olan Edmund Chishull (ö. 1733), Tire'yi ziyaret eden az kişiden birisidir (*Travels in Turkey and back to London 1747*, 19, Thomas Smith, *Septem Asiae Ecclesiarum notitia*).

³³⁷ *Encyclopedia of Islam*, second edition, Leiden, s. 538-539'daki 'Tire maddesi' Kutluhan Erdoğan tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmiştir.

Tire'nin, "Asya'nın Yedi Kilisesi'nden" biri olan Thyateira'yı (Akhisar), temsil ettiği düşünülmüştür. Evliya Çelebi, Tire'yi Seyahatnâme'sinde açıklar (ix, İstanbul 1935, 159-160). Şehir herhangi bir antik esere sahip gibi gözüküyor. Bağdat Valisi Necip Paşa tarafından hediye edilmiş olan 1325 ciltlik kütüphaneden (yukarıda bahsedilmiş olan Ferišteoğlu'nun el yazmalarını da içeren) söz edilebilir. I. Dünya Savaşı'ndan sonraki Türk-Yunan nüfus mübadelesine kadar, Tire, başlıca Rum olmak üzere, çoğunluğu halı dokumacılığı ve asma yetiştiriciliği ile uğraşan, yaklaşık 15.000 sakine sahipti. (V. Cuinet, *La Turquie d'Asie*, iii, 508 ff.) Günümüz Tire'si ise, 1970 itibarıyla 28.000 nüfusa sahip, İzmir ilinin bir ilçesidir.

BİBLİYOGRAFYA

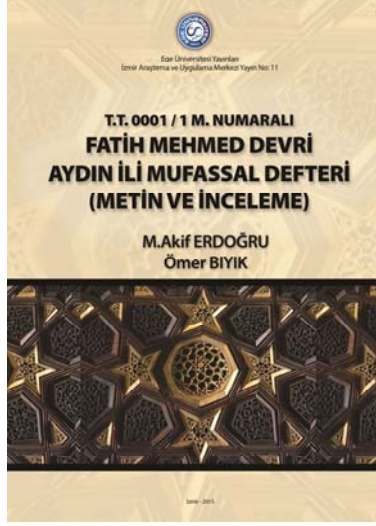
(Metindeki referanslara ek olarak):

- Karl Buresch, *Aus Lydien*, Leipzig 1898, 32, 165, 214;
Stephanus Byzantinus, ed. Westermann, Leipzig, 1839, 273;
 Lebeau, *Histoire du Bas Empire*, civ, 38;
 Fr. V.J. Arundel, *Discoveries in Asia Minor*, London 1834;
 idem, *A visit to the Seven Churches of Asia*, London 1828;
 Hadjdji Khalifa, *Djihan-numa*, İstanbul, 1145/1732-3, 636;
 Mehmet 'Aşık, *Manazir al-awalim*, Vienna ms., fol. 213a;
 F. Taeschner, *Anatol. Wegenetz*, Leipzig 1924-6, i, 176, ii, 39;
 Şaraf al-Din 'Ali al-Yazdi, *Zafar-nama*, ii, 468,
 Fr. tr. F. Pétis de la Croix, *Delft 1723*, iv, 44;
 W. Tomaschek, *Zur histor. Topographie Kleinasiens im Mittelalter*, *S.B Ak. Wien*, cxxiv/8, 8, 43;
 Besim Darkot, Tire maddesi, *İslam Ansiklopedisi*.

F. BABINGER

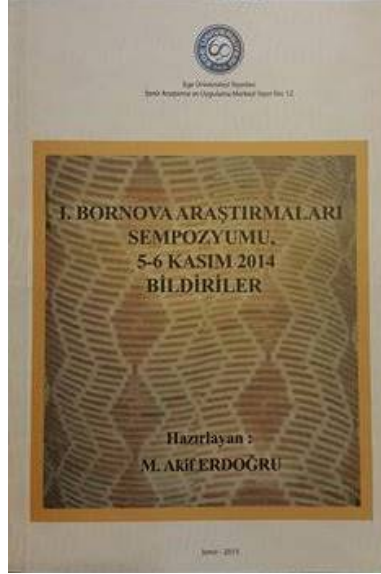
YENİ KİTAPLAR/ NEW BOOKS

M. Akif Erdoğru, Ömer Bıyık, T.T. 0001/1 Numaralı Fatih Mehmed Devri Aydın İli Mufassal Defteri (Metin ve İnceleme), İzmir 2015, Ege Üniversitesi, İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, ISBN: 978-605-338-126-6, 467 sayfa

Bu çalışmada, İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Tapu-Tahrir Tasnifi'nde muhafaza edilen, on beşinci yüzyıl ortalarına, büyük olasılıkla Fatih Mehmed'in saltanatu devresinde, 1462 ila 1468 yılları arasındaki bir yılda hazırlanmış olan T.T. 1/1 Mükerrer kod ve numaralı Aydın İli'ne ait son derecede değerli ve tarihçilerimizce sıkça kullanılmış olan bir Mufassal defter tam metin olarak yayınlanmıştır. Defter eksik haliyle, toplam 374 sayfadır. Baş ve son kısımları eksiktir. Ayrıca, iç kısımlarda bazı sayfalar yanlış yere ciltlenmiştir. Büyük ve Küçük Menderes vadilerinin tarihiyle ilgili arşivlerimizde korunmuş olan en eski tarihli defterlerden biri olması sebebiyle fevkalade değerlidir. Batı Anadolu tarihi üzerine çalışan tarihçilerimiz arasında çok popülerdir. Kâtibi ve tahrir emini tespit edilemeyen defterimizde, Aydınoğulları ve Çelebi Sultan Mehmed devirlerine atıflar vardır. Fatih Mehmed devrine ait değerli defterlerden biridir. İzmir ve Karaburun yarımadası hariç, Küçük ve Büyük Menderes vadilerinin tamamına ait kayıtları bu defterde bulmak mümkündür. Aydın Güzelhisarı, Birgi, Tire, Sart, Balyanbolu, Kuyucak, Arpaz, Nif, Bozdoğan ve Kestel nahiyelerine ait kayıtları ihtiva eder. Defter hacimli olduğu için kısa bir ilmi değerlendirme ile birlikte neşredilmiştir.

Bornova Araştırmaları Sempozyumu, 5-6 Kasım 2014, Bildiriler, Haz.: M. Akif Erdoğru, İzmir 2015, Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, ISBN: 978-605-338-133-4, 276 sayfa

5-6 Kasım 2014 tarihleri arasında Ege Üniversitesi AUM ile Bornova Kaymakamlığı'nın ortak katkılarıyla Bornova'da Kampüs'te MÖTBE'de yapılan *I. Bornova Araştırmaları Sempozyumu'nda* sunulan tebliğler, bildiri kitabı olarak yayınlanmıştır. Toplam on yedi adet bildiri kitapta yer almaktadır. Ahmet Özgiray, Burcu Türkcan, Oğuzhan Altay, Gözde Emekli, Füsun Baykal, Hale Okçay, Hasan Mert, Hilal Ortaç, Yasin Özdemir, M. Akif Erdoğru, Mehmet Demirci, Mesut Çapa, Mustafa Kaymakçı, Necat Çetin, Neslihan Doygun, Ümit Erdem, Semra Daşçı, Siren Bora, Tuncer Baykara, Vehbi Günay ve zafer Derin tarafından sunulan bildiriler yayınlanmıştır. Bornova'nın tarih ve kültürü ile ilgili son bilgileri bu bildiri kitabında bulmak mümkündür.

M. Akif Erdoğru, Ömer Bıyık, 1481 Tarihli Tire, Birgi, Ayasuluğ ve Alaşehir Tımar Defteri (Metin ve İnceleme), 1492 Tarihli Biga, Tarhala ve Bergama Piyade Yoklama Defteri Parçası İle Birlikte, İzmir 2015, Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, ISBN: 978-605-338-102-0, 114 sayfa

Bu çalışmada, İstanbul'da Taksim'de Atatürk Kitaplığı'nda Muallim Cevdet Yazmaları arasında MC_0.000116-06 numara ve kod ile muhafaza edilen Aydınli'ne ait bir tımar defteri parçası ile Biga, Tarhala ve Bergama bölgelerine ait bir Piyade Yoklama defteri parçası neşredilmiştir. Her iki defter parçasının hem orijinal tam metni hem de Latin harfleri ile okunuşu kısa bir değerlendirme yazısı ile birlikte sunulmuştur. Osmanlı dillerinde hazırlanan her iki el yazması defter tek bir cilt içerisinde ciltlenmiştir. Aydınli defteri, büyük olasılıkla, 1481 yılında, II. Bayezid'in tahta cülusu sebebiyle yapılan tahrirler esnasında hazırlanmıştır. Tire, Alaşehir, Birgi ve Ayasuluğ (Selçuk) bölgelerinden Aydınli sancakbeyine verilen tımarlarla ilgili kayıtları ihtiva eder. Piyade defterinin ise 1492 yılında tamamlandığı anlaşılıyor. Her iki defter parçası da eksiktir. Bunların başka nüshaları şimdilik mevcut değildir. Özellikle Aydınli tımar defteri, eksik olmasına rağmen, on beşinci yüzyılın sonlarında Aydın ve İzmir çevresinin tarihi açısından özel bir değer taşır.

Yasin Özdemir

M. Akif Erdoğan, *Aydinli Mufassal Defteri (Metin ve İnceleme), Tımar ve Yaya Yoklaması Defteri Parçaları İle Birlikte*, İzmir 2015, Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, ISBN: 978-605-338-101-3, 119 sayfa

Bu çalışmada, on beşinci yüzyıl ortalarında Osmanlı bürokratları tarafından Osmanlı dillerinde hazırlanmış ve bir defter içinde ciltlenmiş olan dört farklı Osmanlı arşiv belgesi yayına hazırlanmıştır. Bu belgeler İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde MAD-d 18003 kod ve numara ile muhafaza edilmektedir. Sözügeçen defterin içinde şu belgeler kayıtlıdır:

1. II. Murad devrine tarihlenen Arnavutlukta'ki tımar sistemiyle ilgili bir tımar defteri parçası,
2. Muhtemelen Fatih Mehmed devrinde hazırlanmış (1453'ten sonra) Rumeli'ye ait bir Mufassal defter parçası,
3. Fatih Mehmed devrine tarihlediğimiz (1455'ten sonra) Aydın İli'ne ait bir Mufassal defter parçası,
4. Fatih Mehmed devrine tarihlenen Anadolu vilayetine ait bir Yaya Yoklama Defteri parçası.

Farklı ama bir arada ciltlenmiş olan bu belgeler veya defterler, tam metin olarak, kısa bir değerlendirme ile tek bir kitap olarak M. Akif ERDOĞRU tarafından yayınlanmıştır. Bunlar içinde, *Aydın İli Mufassal Defteri*, şimdilik, Aydın İlinin en eski tarihli defteri olması hasebiyle, İzmir ve yakın çevresinin tarihi açısından özel bir önem taşır. Başı ve sonu eksik olan bu defterde, Urla, Çeşme, Ayasuluğ, Tire,

Birgi, Güzelhisar, Köşk, Sultanhisarı, Kestel ve Alaşehir bölgelerinde bulunan tımar köyleri, aşiretler ve vergiler kaydedilmiştir. Başka bir nüshası şimdilik bilinmeyen bu değerli el yazması defter tarafımızdan ilk kez olarak Ocak 2015'te yayınlanmıştır. Hem orijinal tam metin hem de Latin harfleri ile okunuşu bu çalışmada verilmiştir. Bugünkü İzmir ve yakın çevresinin on beşinci yüzyıl ortaları ve sonlarındaki tarihi açısından önemli bir Osmanlı kaynağı olarak değerlendirilebilir. Biz, bu defteri yayınladıktan sonra, çok garip bir şekilde, Doç. Cahit Telci, *Halil Beğ Defteri, Fetihden Sonra Aydın Sancağı'nın İlk Mufassal Tahrir Defteri, 1425-1430*, başlığıyla, bizim yayını hiç dikkate almadan, aynı defteri, Kâtip Çelebi Üniversitesi yayınları arasında yayınlamıştır. Önsöz'ünden anlaşıldığı kadarıyla, sözügeçen kitap, Kâtip Çelebi Üniversitesindeki başka hocaların da katıldığı bir projenin ürünüdür. Yazar, 'vaktiyle bu defter hakkında sunmuş olduğum bir tebliğ üzerine konuyla ilgili bazı bilim adamları, bazı düzensizlikler dolayısıyla bir müsvette olabileceğini ifade etmişler idi (s. 108)' demektedir. Sayın Telci, adımızı her nedense açıkça zikretmekten imtina ediyor. 'Bazı bilim adamları' deyip, bizi geçiştiriyor. Buna da şükür, başka türlü de zikredebilirdi! Kendisinin Trabzon'da 2006'da CIEPO'da sunduğu bildiri, bu defter üzerineydi ve bildirisini 2011 yılında yayımlandı (*CIEPO XVII. Sempozyumu Bildirileri*, (Haz. Kenan İnan, Yücel Dursun) Trabzon 2011, s. 337 vd.'da). Ben, 2006 yılında Trabzon'da bildirisini eleştirdim ve defterin tarihlendirilmesiyle ilgili somut delilleri kendisine sordum. Ancak, Telci, orada delil sunamadı. Ben de Fatih Mehmed devri defterleri üzerine çalıştığımı, bu defter üzerinde de çalıştığımı ifade ettim ve II. Murat devrine, hele Arvanid Defteri'nden daha önceki yıllarda hazırlanamayacağını ifade etmiştim. Yıllar sonra da Ocak 2015'te bu defteri tam metin olarak yayımladım. Telci, hem yayımlanan bildiri metninde hem de sonradan yayınladığı kitapta (Halil Beğ Defteri), benim eleştirilerimi dikkate almadan, benim yayınımı yok sayarak, defterdeki metinleri tasnif etmeden, metinleri birbirine karıştırarak, yer isimlerini, meslekleri, ünvan ve lakapların çoğunu yanlış okuyarak yayımladı. Hemen belirtmeliyim ki, konuyla alakası olmayan birtakım sevgili meslektaşları da! internet ortamında bu yayını övücü yaygaralar yaptılar. Kâtip Çelebi Üniversitesi yönetimi, kitabı, konuyu bilen raporlulara göndermeden, görüş almadan yayımladı. Aydın yöresinin Osmanlıların eline geçişiyle ilgili verdiği bilgiler mütearifeden öteye geçmez. Aydın sancağının tahrirleriyle ilgili verdiği bilgiler ise hatalı ve eksiktir. Mezkur defter, üç parçadan değil, dört parçadan ibarettir. Arvanid Defteri'ndeki eksik parça ile Aydın defterindeki parçanın hiç alakası yoktur. Sadece şekil benzerliği vardır. Diğer parçalardaki tarihlerle karıştırıldığı için, Aydın Sancağının tahrir işlemi, yanlış olarak, 1425'ten 1435 yılına kadar, on yıllık bir sürece yerleştirilmiştir. T.T. 1/1 M.'de (bu defter bir meslektaşım ile birlikte tarafımızdan tam metin olarak yayınlanmıştır: M. Akif Erdoğan, Ömer Bıyık, *T.T. 0001/1 Numaralı Fatih Mehmed Devri Aydın İli Mufassal Defteri (Metin ve İnceleme)*, İzmir 2015, Ege Üniversitesi

İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, ISBN: 978-605-338-126-6, 467 sayfa) geçen 'Halil Beğ Defteri' ibaresi ile de ilk Osmanlı Aydın beyi olan Halil Yahşi bey kastedilmez. Yazar, yayımladığı defterde açıkça Halil Yahşi Bey ismi geçmediği halde, herhalde bu tarihi kişiden ilham alarak, yanlış olarak 'Halil Beğ Defteri' adını koymuştur. Ben kimi yayınlarımda bu şekilde defter neşrettim, ama benim neşirlerimde tahrir kâtibi veya emin'inin ismi defterde açık biçimde yazılmıştı. Ayrıca, sözügeçen kitapta pek çok hatanın yanısıra, yapılan hesaplamaların bir kısmının da hatalı olduğu söylemek isterim. Örneğin, çeltik üretimiyle ilgili hesaplamalar, külliyen yanlıştır ve yazarın kendisi de '*bu rakamın büyüklüğü dikkate çekmektedir* (s. 102)' gibi bir ifade ile hayretini dile getirmekte, ama yanlışlığı nerede yaptığını fark edememektedir. Aslında, ben defteri yayımladıktan sonra, yazardan beklenen akademik davranış, '*ikisi de hemen hemen aynı zamanda çıktı*' mantığıyla kendisini mazur göstermeye çalışması ve benim yayını tamamen yok sayması değil, benim yayını incelemesi ve hatalarım ve eksikliklerim üzerine ciddi bir eleştiri ya da övgü yazısı yazmasıydı. Yoksa, yayımladığımı bildiği halde, aynı defteri yeniden yayımlaması değildi!

M. Akif Erdoğan

HABERLER/ SEMPOZYUMLAR

Tire Araştırmaları Sempozyumu, 12-13 Mart 2015, Tire İzmir

Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi, Tire Belediyesi ve Atılım Üniversitesi Türkiye Tarihi Araştırmaları Merkezi, 12-13 Mart 2015 tarihleri arasında Tire Belediyesi'nin ev sahipliğinde, ciddi bir sempozyum gerçekleştirmiştir. Tire Belediye Başkanı Tayfur Çiçek, Atılım Üniversitesi TÛTAM Merkezi Md. Prof. Dr. şule Peiffer-Taş ve Ege Üniversitesi AUM Merkezi Md. Prof. Dr. M. Akif Erdoğru'nun önderliğinde yüze yakın bilim adamı Tire ile ilgili bildiri sunmuşlardır. Seçilen bildiriler Tire Belediyesi tarafından kitap halinde yayınlanacaktır. Sayın Başkan Çiçek'in bilim adamlarına olan tavrı memnuniyetle karşılanmış ve takdir toplamıştır.

Tire Sempozyumundan bir görüntü

TUTAM

TİRE ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

12-13 MART
2015/Tire/Izmir

DÜZENLEME KURULU

Tayfur Çiçek, Tire Belediye Başkanı

Prof. Dr. M. Akif Erdoğan, Ege Üniversitesi AUM Müdürü

Prof. Dr. Şule Pfeiffer Taş, Atılım Üniversitesi, TUTAM Müdürü

BİLİM KURULU

Prof. Dr. M. Akif Erdoğan, Ege Üniversitesi Prof. Dr. Şule Pfeiffer Taş, Atılım Üniversitesi

Prof. Dr. Ersin Doğer, Ege Üniversitesi Prof. Dr. Sevgi Lökçe, Atılım Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Şeker, Dokuz Eylül Üniversitesi Prof. Dr. Harun Raşit Uysal, Tire Kutsal MYO Md.

Prof. Dr. Bozkurt Ersoy, Ege Üniversitesi Prof. Dr. Zuhal Özcan, Atılım Üniversitesi

Prof. Dr. Süleyman Özkan, Ege Üniversitesi Prof. Dr. Vehbi Günay, Ege Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ertağ Öner, Ege Üniversitesi Yrd. Doç. Dr. Şakir Çakmak, Ege Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Gedik, Kâtip Çelebi Üniversitesi Enis Üçbaylar, Tire Müzesi Müdürü

Emin Başaranbilek, ÇEKÜL Vakfı, Küçük Menderes Havzası Araştırmaları Sorumlusu

Necat Çetin, Yerel Araştırmacı Munis Armağan, Yerel Araştırmacı

BAŞLIK VE ÖZET GÖNDERME SON TARİHİ: 10 ŞUBAT 2015

KABUL EDİLEN BİLDİRİLERİN İLANI: 17 ŞUBAT 2015

İLETİŞİM

Dr. Ömer Biyik,

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Tarih Bölümü, Bornova-Izmir,

Fax: 0232. 3881102

omer.biyik@ege.edu.tr

omer.biyik@gmail.com

aerdogru@gmail.com

Prof. Dr. Şule Pfeiffer-Taş

Atılım Üniversitesi, Güzel Sanatlar

Tasarım ve Mimari Fakültesi

06836, İncek-Ankara

sule.pfeiffer@atilim.edu.tr

Mutlu Sarayköylü

Tire Belediyesi,

Fax: 0232.511 20 77

mutlusaray@gmail.com

Soldan: 1. AUM Md. Prof. Dr. M. Akif Erdoğru 2. E.Ü. Rektör Yrd. Prof. Dr. Atilla Silkü 3. Tire Belediye Bşk. Tayfur Çiçek 4. Atılım Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Abdürrahim Özgenoğlu 5. TUTAM Md. Prof. Dr. Şule Peiffe Taş.

Tire Araştırmaları Sempozyumu'ndan Bir Fotoğraf, 14 Mart 2015, Derekahve Cafe, Tire.

Bayındır Araştırmaları Sempozyumu, 16-17 Nisan 2015, Bayındır

Bayındır Belediye Bşk. Dr. Ufuk Sesli ve AUM Md. Prof. Dr. M. Akif Erdoğan ve yerel araştırmacı Necat Çetin tarafından düzenlenen Bayındır Araştırmaları Sempozyumu 16-17 Nisan 2015 tarihleri arasında Bayındır Belediyesine ait Yahya Kerim Onart Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir. Bayındır ve yakın çevresinin tarih ve kültürü üzerine elliye yakın bildiri sunulmuştur. Bildiriler Merkezimizin yayını olarak çıkacaktır.

BAYINDIR
ARAŞTIRMALARI
SEMPOZYUMU

Bayındır Belediyesinin ev sahipliği ile Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü'nün Katkılarıyla Bayındır ile ilgili sosyal bilimlerin tüm dallarında araştırma ve bilgileri paylaşmaya davet ediyoruz.

 46 Katılımcı 29 Konu Başlığı

16-17 NİSAN 2015
YAHYA KERİM ONART KÜLTÜR MERKEZİ

    BİLGİ İÇİN
0 (232) 581 5000

BENLÖKÜ

Birgi Araştırmaları Sempozyumu, 23-24 Ekim 2015, Ödemiş, İzmir.

Ödemiş Belediyesi ve Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin ortaklaşa düzenledikleri Birgi Araştırmaları Sempozyumu, 23-24 Ekim 2015 tarihleri arasında Ödemiş'te Ödemiş Belediyesi'ne ait Nikah ve Kongre Salonu'nda gerçekleştirilmiştir. Ödemiş Belediye Başkanı Mahmut Badem, Ödemiş Kaymakamı Celil Ateşoğlu ve AUM Md. Prof. Dr. M. Akif Erdoğru, açılışta birer konuşma yapmışlardır. Birgi ve Ödemiş tarih ve kùltürü ile ilgili kırka yakın bildiri sunulmuştur. Ödemiş Meslek Yüksekokulu'nun öğrencileri de bildirileri dinlemişlerdir. 24 Ekim günü Tarih, Sanat Tarihi ve Coğrafya öğrencileri ile birlikte Birgi ziyaret edilmiştir. Aydınöğulları ve Osmanlılar dönemlerine ait eserler üzerine bilgi verilmiştir. Daha sonra öğrenciler ve katılımcılar ile birlikte, bilimsel araştırma gezisi çerçevesinde Bozdađ ve Gölcük'e çıkılmıştır. Bildiriler kitap halinde yayınlanacaktır.

İzmir- Bayındır. Soldan ilk sıra: 1. Bayındır Belediye Bşk. Dr. Ufuk Sesli, 2. Ege Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Candeğer Yılmaz, 3. AUM Merkezi Md. Prof. Dr. M. Akif Erdoğru ve diğer katılımcılar

İZMİR ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ
EGE ÜNİVERSİTESİ
Ödemiş Belediyesi

ÖDEMiŞ BELEDİYESİ & EGE ÜNİVERSİTESİ İZMİR ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ

BİRGİ ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

DÜZENLEME KURULU
Prof. Dr. M. Akif Erdoğan, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Ersin Doğer, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Nuri Bilgin, Ege Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Şakir Çakmak, Ege Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Engin Önen, Ege Üniversitesi
Aziz Özgen, Ödemiş Belediyesi

BİLİM KURULU
Prof. Dr. İnci Kuyulu Ersoy, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Ersin Doğer, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman Özkan, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Fazlı Gökçek, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Füsün Soykan, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. M. Akif Erdoğan, Ege Üniversitesi

23 - 24 Ekim 2015 - Birgi / İZMİR

İzmir-Birgi. Soldan ilk sıra: 1. Çekül Vakfı'ndan Emin Başaranbilek 2. Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ersin Doğer, 2. Ödemiş Meslek Yüksek Okulu Md. Prof. Dr. Yılmaz Şayan, 3. MYO Sekreteri Aziz Erten 4. Rektör Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Engin Önen, 5. Ege Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Candeğer Yılmaz, 6. Ödemiş Belediye Bşk. Mahmut Badem, 7. E. Ü. Sanat Tarihi Bölümünden Yrd. Doç. Dr. Şakir Çakmak, 8.Ödemiş Sağlık Meslek Yüksek Okulu Md. Prof. Dr. Aynur Esen, 9. Ödemiş Sağlık Meslek Yüksek Okulu Md. Yrd. Doç. Dr. Gül Erten, 10. AUM Md. Prof. Dr. M. Akif Erdoğan

Soldan: 1. Ödemiş Meslek Yüksek Okulu Md. Prof. Dr. Yılmaz Şayan, 2. Ödemiş Sağlık Meslek Yüksek Okulu Md. Prof. Dr. Aynur Esen 3. Ege Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Candeğer Yılmaz 4. Ödemiş Kaymakamı Celil Ateşoğlu 5. Psikoloji Bölüm Bşk. Prof. Dr. Nuri Bilgin (merhum) 6. Ödemiş Sağlık Meslek Yüksek Okulu Md. Yrd. Doç. Dr. Gül Erten 7. MYO Sekreteri Aziz Erten 8. AUM Md. Prof. Dr. M. Akif Erdoğan, Üst sıra 1. Yrd. Doç. Dr. Engin Önen 2. Yrd. Doç. Dr. Şakir Çakmak, Ödemiş Kaymakamlığının önünde.

KONFERANS

Vakıflar Haftası münasebetiyle, Merkezimiz ile İzmir Vakıflar Müdürlüğü, Ege Üniversitesi Kampüsü'nde ortaklaşa bir etkinlik düzenlemişlerdir. İzmir Vakıflar Bölge Md. Kenan İba, Şube Md. M. Emin Doğan, üniversite hocaları ve çok sayıda üniversite öğrencisi bu etkinliğe katılmışlardır. Bu kapsamda Gazi Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mustafa Alkan davet edilmiştir. Alkan, 13 Mayıs 2015 tarihinde, saat: 10'da Edebiyat Fakültesi Konferans Salonu'nda "Osmanlı'da bir yerleşme modeli olarak Vakıf- İmaret sistemi: Vakıf ve Şehir" başlıklı bir konuşma yapmıştır.

Vakıflar Haftası Münasebetiyle, 13 Mayıs 2015, Merkez Müdürü Prof. Dr. M. Akif Erdoğan açılış konuşmasını yaparken, Edebiyat Fakültesi Konferans Salonu, Kampüs.

Vakıflar Haftası Münasebetiyle, 13 Mayıs 2015, Edebiyat Fakültesi Konferans Salonu, soldan 1. Gazi Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mustafa Alkan, 2. İzmir Vakıflar Şb. Md. M. Emin Doğan, 3. Şeyda Rüzgar, 4. Hatice Aydın, 5. İzmir Vakıflar Bölge Md. Kenan İba, 6. AUM Md. Prof. Dr. M. Akif Erdoğan, 7. VGM'den Emekli Daire Bşk. Ali Taha Özaydın

1. ve 2. Sayının Yazarları

Muhammet GÜÇLÜ, halen Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Yrd. Doç. Dr. olarak çalışmalarını sürdürmektedir. 1988 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi anabilim dalında Yüksek Lisans ve Doktora eğitimi gördü. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Antalya Bölgesi Tarihi üzerine kitap, makale, bildiri ve çevirileri bulunmaktadır. Son yıllardaki yayınlarından bazıları: 1- "Antalya Türk Ocağı'nın Kurulması ve Faaliyetleri" , Tuncer Baykara Armağanı, Haz. Mehmet Öz, Ankara, 2011, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları. 2- "Antalya'da Yerel Basının İlk Temsilcisi: Antalya'da Anadolu Gazetesi (19 Aralık 1920-12 Eylül 1922)", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. XII, S. 25, 2012 Güz. 3- "Antalya Saat Kulesi'nin İnşası", TAÇ/Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, S. 1, Ekim-Aralık 2013. 4-

“Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Musa Cevat Şakir’in (Kabağağaçlı) Bodrum’a Sürgün Edilmesi ve İlk İzlenimleri (1925-1926)” , 3. Uluslararası Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu (30 Ekim-1 Kasım 2013), Bildiriler, Hazırlayanlar: M. Akif Erdoğan-Ahmet Özgiray, İzmir, Haziran 2014. 5- “Milli Mücadele Döneminde Hollandalı Gazeteci George Nypels’in Anadolu İzlenimleri (Aralık 1920- Mart 1921)”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD), Yıl: 10, Sayı: 19, Bahar 2014. 6- “Panaya Kilisesi’nin İnşası ve Tarihi Seyri”, TAÇ S. 6, İlkbahar-Yaz 2015.

M. Akif ERDOĞRU, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde tarih profesörüdür. 1983 yılında, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü’nden mezun oldu. Doktorasını aynı bölümde 1989 yılında tamamladı. 2000 yılında Ege Üniversitesi’nde profesör oldu. Ankara, Ege, Kazakistan Halkaralık Ahmet Yesevi ve Yakın Doğu Üniversitelerinde çalıştı. Halen Tarih Bölümü Başkanı ve Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi’nin müdürüdür. *İzmir Araştırmaları Dergisi’nin* kurucusu ve editörüdür. Osmanlı tarihi üzerine ulusal ve uluslararası düzeyde bir çok yayın yaptı. aerdogru@gmail.com, m.akif.erdogru@ege.edu.tr

Mehmet KAYA, Niğde Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Yrd. Doç. Dr. olarak çalışmaktadır. 1968 yılında Bursa-Gemlik’te doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Bursa’da tamamlamıştır. 1986 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde öğrenime başlamış, aynı bölümü 1990 yılında başarıyla bitirmiştir. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bölümü’nde yüksek lisans ve doktora öğrenimini tamamlamıştır. Çalışma alanları Osmanlı Dönemi Şehir Hayatı, Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Durumu olarak belirtilebilir. Bu konuda yirmi makale ve iki kitabı bulunmaktadır.

Mehmet DEMİRCİ, İlahiyat profesörüdür. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden emekli olmuştur.1942’de Konya/Kovanlık’ta doğdu. Konya İmam-Hatip Okulu’nu müteakip, 1965’te İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü’nü bitirdi. 1970’ten itibaren İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü’nde (1982’den sonra Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) Tasavvuf dersi okuttu. Mayıs 2009’da emekli oldu. İlahiyat Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü ve Temel İslam Bilimleri Bölüm Başkanlığı görevlerinde bulundu. Bir süre Kazakistan’da Ahmed Yesevi Üniversitesi’nde çalıştı. Hâlen İzmir *Yeni Asır* gazetesinde köşe yazısı yazmaktadır. Telif kitaplarından bazıları: *Yûnus’ta Hak ve Halk Sevgisi*, *Hz. Mevlânâ ve Mevlevî Kültürü*, *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler*, *İbâdetlerin İç Anlamı*, *Gönül Dünyamızı Aydınlatanlar*, *Nûr-i Muhammedî*, *Mesnevi Hikâyelerinden Dersler*, *Tarihten Günümüze Tasavvuf Kültürü-Makaleler*, *Tarihi-Tasavvufi Menkıbeler ve Yorumları*, *40 Levha 40 Yorum*, *İyiler ve İyilikler*.

Yaşar KALAFAT, 1939 yılında Kars'ta Trabzonlu bir ailenin ferdi olarak dünyaya geldi. Hayata 1962 yılında mezun olduğu Atatürk Üniversitesi'nden Ziraat Yüksek Mühendisi olarak atıldı. 1 yıl Muş'ta ve 1 yıl da Arpaçay'da ilk mesleği ile ilgili hizmet verdi. Askerliğini de yaptığı Erzurum'da, ayrıca Başbakanlık personeli olarak 14 yıl memuriyet hizmetinde bulundu. 1966 yılında ilk ve orta eğitimini almış olduğu Kars'tan ve 1980'de de Erzurum'dan ayrıldı. Başbakanlıktaki görev yıllarında Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ni de bitirip takip eden yıllarda Kayseri, Erciyes, Ankara, Hacettepe Üniversitelerinde Dinler Tarihi, Halk Edebiyatı ve müteakip yıllarda Cumhuriyet Tarihi Disiplin dallarında lisansüstü eğitimler aldı. İnkılâp Tarihi ve Uluslararası İlişkiler alanlarında Türkiye'de ve Kazakistan'da doktora çalışmalarını tamamladı. 1999 yılında devlet memuriyetinden emekli olup 6 yıl kadar Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde Kafkasya Bölümü ve Kültür Stratejisi Bölüm Başkanı ve Yönetim Kurulu Üyesi olarak çalıştı. İLESAM, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Türkiye Dinler Tarihi Derneği gibi kuruluşların üyesi olan Yaşar Kalafat, Folklor Araştırma Kurumu'nun "Türk Folkloruna Hizmet Ödülü" ve Motif Vakfı'nın "Halk Bilimi" Ödülüne layık görüldü. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü adına *Türk Kültürü Araştırmaları Yaşar Kalafat Armağanı* nı ve *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, adına *Yaşar Kalafat Özel Sayısı* çıkardı.

Siren BORA, 1983 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu. 1988 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde yüksek lisans yaptı. 1990-93 yılları arasında Kudüs İbrani Üniversitesinde İbranice dersi aldı. 1993 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde İzmir Yahudi tarihi üzerine doktorasını verdi. Halen bu konu üzerinde çalışmaktadır.

Sadiye TUTSAK, Uşak İlinin Banaz kazasının Büyük Oturak kasabasında dünyaya gelen Tutsak, ailesinin İzmir'e göç etmesi nedeniyle ilk, orta ve lise öğrenimini İzmir'de tamamladı. 1984-1988 yılları arasında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde okudu. Ardından Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi alanında "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Uşak (1923-1933)" konusunda Yüksek Lisans teziyle ve "İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)" konusunda Doktora teziyle mezun oldu. 1997 yılı Güz yarıyılı başında, Afyon Kocatepe Üniversitesi Uşak Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümünün Yrd. Doç. Dr. kadrosuna atandı. 2002 yılında aynı üniversitenin Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne kurucu bölüm başkanı olarak tayin edildi. Bu süreçte Uşak Sağlık Yüksekokulu Müdürlüğü, Uşak Fen Edebiyat Fakültesi Dekan Yardımcılığı görevlerini de yürüttü. Uşak Üniversitesi'nin 2006 yılında kurulmasından sonra bu üniversiteye kadro aktarımı gerçekleşti. 2010 yılında Doçent ünvanını aldı. Uşak Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkez Müdürlüğü görevini 2011-2014 yılları

arasında ifa etti. 2014 yılında Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Atatürk Araştırma ve Eğitim Merkezi (ATAREM) Genel Üyeliğine kabul edildi.

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Uşak (1923-1933), İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950), Sadık Karahan ve Uşak'ta Eğitim (1930-1950), Yunanlıların Uşak'ı İşgali ve Esaret Sancısı, Acıyı Bal Eylemek, Cemal Karpaz & Kemal H. Karpaz Hatıratı isimli eseleriyle neşriyat hayatına katkıda bulundu. Uluslararası hakemli dergilerde ve Ulusal hakemli dergilerde çeşitli konularda çok sayıda makale ve bildirimleri yayınlandı. Bu tür dergilerde hakemlik görevini yürütmekte olan Tutsak, ayrıca edötlük de yapmaktadır. Pek çok kez Uşak'ta yerel televizyon kanallarında programlara, panel ve konferanslara katıldı. 2-4 Ekim 2012 tarihleri arasında yapılan Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu'nun başkanlığını yürüttü. Bu sempozyumda sunulan bildirimler, Atatürk Araştırma Merkezi tarafından iki ciltlik kitap halinde yayınlandı. Bunun dışında başka sempozyumlarda bilim ve düzenleme kurulu üyelikleri bulunmaktadır. Danışmanlığında tamalanmış Yüksek Lisans tezleri bulunduğu gibi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde halen yürüttüğu Doktora ve Yüksek Lisans tez danışmanlıkları vardır. Kendi alanında Doktora ve Yüksek Lisans dersleri veren Tutsak, toplum yararına sivil toplum örgütlerinde öteden beri faaliyet göstermekte olup, kendi alanında akademik hayata katkı sağlamaya devam etmektedir.

Mehmet TÛTÛNCÛ, 1962 yılında Karaman'da doğdu. Hollanda'da yaşamaktadır. Amsterdam Üniversitesi'ni bitirdi. Hollandada kurulan Türk ve Arap Dünyası Araştırma Merkezi'nin (SOTA) müdürlüğünü yapmaktadır. Türkiye dışındaki Osmanlı kitabelerinin toplanması ve yayınlanması projesi çerçevesinde Osmanlı Balkanları, Akdeniz ve Orta Doğu üzerine araştırmalar ve yayınları vardır. Hollanda arşivlerinde Osmanlı belgeleri üzerine çalışmaktadır.

Yayınları:

1. *Turkish Jerusalem (1516-1917), Ottoman Inscriptions from Jerusalem and Other Palestinian Cities*, Haarlem, 2006

2. *Turkish Palestine (1069-1917) Ayyubid, Mamluk and Ottoman Inscriptions from al-Khalil (Hebron), Nabi Musa, and other Palestinian Cities*, Haarlem, 2008

3. *Cezayir'de Osmanlı İzleri 314 yıllık Türk Hakimiyetinden Cezayirden Kitabeler, Eserler, Portreler*. Haarlem, 2013 (çıkıyor)

Dergi Yayın İlkeleri

Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin yayın organı olan *İzmir Araştırmaları Dergisi*, ulusal, hakemli, bilimsel bir dergidir. Yılda bir sayı yayımlanır. Dergimizde, özgün araştırma-inceleme makaleleri, çeviri, kitap tanıtma, biyografi, kongre-sempozyum haberleri ve ölüm haberleri yayımlanır. Yazıların bilimsel araştırma ölçütlerine uyması, alana yenilik getirmesi ve başka bir yerde yayımlanmamış olması gerekir. Derginin asli dili Türkçe'dir. Gerektiğinde yaygın Batı dillerinde de makale yayımlanabilir. Makale ve çevirilerde, metinden bağımsız olarak 100-150 kelimeyi aşmayacak Türkçe ve İngilizce özet ile anahtar kelimeler bulunmalıdır. Gelen yazılar, incelendikten sonra, tek bir hakemin değerlendirmesi sonucunda basılır. Yayın Kurulu, gerektiğinde yazıların yazım şekli üzerinde küçük düzeltme ve değişiklikler yapabilir. Metne eklenmesi istenen resim, çizim, harita veya belgeler yüksek çözünürlükte (JPG) teslim edilmelidir. Resim ve belge türünden tüm materyaller numaralandırılmalı; üstüne veya altına açıklamaları yazılmalıdır.

Sayfa Düzeni:

Üst: 3 cm, Sol: 2 cm,

Alt: 3 cm, sağ: 2 cm,

Boyut: 16,5 X 24 cm,

Üstbilgi: 2 cm,

Alt bilgi: 2 cm,

Makale başlığı: 16 cm,

Yazar adı: 12 punto, Cambria,

Metin yazı tipi: Cambria, 10 punto,

Dipnotlar: 9 punto

Tüm yazışmalar ve makaleler için adres:

Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2. Kat, 35100, Bornova İzmir

Fax: 0232. 3881102, Tlf: 0232. 3113937,

E-mail: m.akif.erdogru@ege.edu.tr; aerdogru@gmail.com

Ege Üniversitesi İzmir Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları

Kitaplar

1. *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu*, 4-6 Eylül 1997, İzmir 1998,(Selçuk Belediyesi ile birlikte)
2. *II. Uluslararası İzmir Sempozyumu, Tebliğler, Haz. Necmi Ülker*, İzmir 1998
3. *Kemalpaşa Kültür ve Çevre Sempozyumu*, 3-5 Haziran 1999, Kemalpaşa, İzmir, (Kemalpaşa Kaymakamlığı ile birlikte)
4. *Dünden Yarına Seferihisar Sempozyumu*, 7-8 Ekim 2004, (Seferihisar Kaymakamlığı ile birlikte)
5. *Geçmişten Geleceğe Köprü, Yanık Ülke, Kula Sempozyumu 1-3 Eylül 2006-Kula, Bildiriler*, İzmir 2006 (Kula Belediyesi ile birlikte)
6. *3. Uluslararası Her Yönüyle Bodrum Sempozyumu*, 30 Ekim-1 Kasım 2013, Bodrum, *Bildiriler*, 2 cilt, Haz. M. Akif Erdoğan- Ahmet Özgiray, İzmir 2014
7. M. Akif Erdoğan, *Fazlullah bin Abdüsselam, Defter-i Evkaf-ı Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere der Birgi (Metin ve İnceleme)*, İzmir 2014
8. Ömer Bıyık, *Defter-i Evkaf-ı Valide Sultan der Mağnisa, Ayşe Hafsa Sultan Vakfı ve XVI. Yüzyılda Urla*, İzmir 2014
9. M. Akif Erdoğan, Ömer Bıyık, *1481 Tarihli Tire, Birgi, Ayasuluğ ve Alaşehir Tımar Defteri (Metin ve İnceleme)*, 1492 tarihli Biga, Tarhala ve Bergama Piyade Yoklama Defteri Parçası İle Birlikte, İzmir 2014
10. M. Akif Erdoğan, *Aydinili Mufassal Defteri (Metin ve İnceleme)*, Tımar ve Yaya Yoklaması Defteri Parçaları İle Birlikte, İzmir 2015, Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi yayını
11. M. Akif Erdoğan, Ömer Bıyık, *T.T. 0001/1 M. Numaralı Fatih Mehmed Devri Aydın İli Mufassal Defteri (Metin ve İnceleme)*, İzmir 2015, Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi yayını

Dergi

1. *İzmir Araştırmaları Dergisi*, sayı: 1, İzmir 2015.
2. *İzmir Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2, izmir 2015